

<i>Szépirodalom</i>	
Markó Béla versei	5
Wirth Imre versei	8
Borsodi L. László versei	10
Vörös István versei	13
Keszeg Tibor: Törés	18
Böröczki Csaba: Švejségek	25
Bogdán Mária Emese: A fagyisfiú	32
Farkas Gábor versei	37
Balázs F. Attila: Exit	39
Fellinger Károly versei	40
Bangha Mónika rövidprózái	43
Fráter Zsuzsanna: Báthory-vér	46
Ferencz Imre versei	61
Ferencz Csaba: Kertek alatt	67
Lokodi Imre: Kilencágú	68
<i>Literata Hungarica</i>	
Csapody Miklós: A poétikus és a politikus világ (Markó Béla, a kezdet, a kitérő és az egyenes)	82
<i>Pályakép</i>	
A vonatok a sínen halnak meg (Székely Ferenc beszélgetése a 70 éves dr. Jancsó Árpád temesvári útmérnökkel, technikátörténésszel, szakíróval)	96
<i>Irattár</i>	
Halász Péter: „A hazáért lehet sokat tenni. A hazáért lehet nagyon sokat tenni. De a hazáért eleget tenni sohasem lehet!” (Komlóssy József: <i>Utolért az idő – merjünk magyarok lenni</i> című könyve apropóján) . . .	113
<i>Ködoszlás</i>	
Cserey Zoltán: Uzon – egy háromszéki faluközösség küzdelmes múltja a fejlődés és felemelkedés útján (II. rész)	124
<i>Szemle</i>	
Borsodi L. László: Házsongárd, a hatalmas orgonaszekrény (Korpa Tamás: <i>Házsongárd live</i>)	160
Istók Eszter: Az vagy, aki ____? (Ughy Szabina: <i>Az átlátszó nő</i>)	168
Zsidó Ferenc: „Nem törődöm a regényes elemekkel” (Szász Miklós György: <i>Bitang nyarak</i>)	172
Borcsa János: Az egyéni létezés mint bonyolult bizonyosság (Jon Fosse: <i>Reggel és este</i>)	176
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lővétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Markó Béla

HIDEG CSODA

Kéknek látszik lentről az ég. Vagy kék is?
Nem tudhatom meg sohasem. Hiszen
nem lehet egy időben senki sem
itt is, ott is. De megkísértem mégis

a lehetetlent. Átvitt értelemben.
Nem kétséges, hogy valahol belül
van minden, vagy ott sem, csak felderül,
majd elborul a táj, de képzeletben

csupán, és nem rajtunk kívül történik,
ha történik akármilyen. Mintha végig
csak tölünk függött volna, hogy fehér

a hó, mi hull reánk, holott a víznek
nincs színe. Kezdem hinni, hogy a színek
bennünk vannak. Akár a nyár s a tél.

NEM TÚLFELŐL

Nem értettem sokáig, hogy az álom
miért csak indulás, nem érkezés.
Eddig nem sikerült soha bejárnom,
amit szerettem volna. Időm kevés,

beléphetek, de nem fogok kilépni.
Mindig eltévedek. Már annyiszor
megpróbáltam álmomban végigélni,
hogy mi jön még. Hiába. Amikor

úgy tűnik, hogy rátok találok végre,
senki sehol. Valami szörnyűsége
gondolhatnék. De nem. Csak valahol

eltévesztettem az irányt. Vagy éppen
ezért is kell álmodnom. Hogy megértsem,
nem túlfelől van a menny s a pokol.

VERSTAN

Akik a kötött formát megtagadják,
azt remélik, hogy hátha nem talál
szabott keretben rájuk a halál,
mintha a romló testet odahagynák,

ahogy egy pillanatra legalább
a rigót is a fütty, hiszen lehullhat
az ágról a madár, már csak a múltat
idézi lent, s emlékét fent a fák

rögtön felejtik, míg egy másodperccel
tovább marad velünk az éneke,
mert nincs a hangszer, de még zeng a reggel,

és én is együtt mozdulok vele,
ha rendelt időmből mégis kilépek,
és néhány szóval később érek véget.

ROSSZ VÉGEM LESZ

Előbb-utóbb rossz végem lesz, pedig
azt hittem, elkerülhetem. Kivétel
lehettem volna. Hátha csak telik,
de mégsem múlik el az élet. Éjjel-

nappal ezen dolgoztam. Ne lehessen
majd abbahagyni. Bizonyítani
próbáltam szüntelen. Versenyre keltem
fogyó jövőmmel. Cáfolni, ami

cáfolhatatlan. Ám a szél elül,
és kint ugyanolyan lesz, mint belül.
A fent vagy lent is megszűnik. Se távol,

se közel. S mégis minden változik,
hogy tükre voltam. Mert leáldozik
persze, de már tudomást vett magáról.

*Akasha II., 11., 2022
(110 x 100 cm, akril, vászon)*

Wirth Imre

SOKÁIG FOGALMUNK SINCS

Sokáig fogalmunk sincs, mert
boldogok vagyunk. Készülünk,
évről évre változatlan,
a kavics a Duna-parton
véletlen, a botlást néma
száj mormolja ismerősnek.
Üvölt a táj hangtalanul,
testünk gyanútlan keres
menedéket a szenvedés
elől. Méltatlan pillanat,
mikor üvölteni kezdesz.
Átszakadt időnk lepergett.

AZ UTOLSÓ ÓBUDAI

Az utolsó óbudai,
aki elhagyta a bontás
előtt a házát, egy néni,
gyászruhában ülve némán,
míg karon ragadták, súgva,
bolond a néni, rám nézett
előző nap, délután volt,
mivel én mindig, iskola
után visszamentem sírni
némán, hogy bontják a házunk,
Folyamőr utca, a kertünk,
a néni ült egyedül és
megetette a macskánk, mert
visszaszökött a panelből,
rám nézett, azt suttogta, hogy

bolond, miért élt itt eddig,
a gyerekkora a falak
mélyén alszik és sohase
ébred már fel. Elszaladtam,
bolond a néni, emlékszem
rá ötven éve. Óbudán
ül a semmiségben, macska
dörgölőzik hozzá. Rám néz,
és nyughatatlan. Megérttem.

Akasha II., 17., 2022
(90 x 70 cm, akril, vászon)

Borsodi L. László

TENGERSZEM

Morskie Oko

A tengerszem hegységben
kialakult édesvizű tó.
A tengerhez nincs köze.
Legfeljebb tiszta vize és
kék színe miatt hasonlít
hozzá.

A holocénben alakult ki,
amikor a felmelegedés hatására
a gleccserek visszahúzódtak.
Nyomukban a kárfülkékben
és a végmorénák mögött
összegyűlt a víz –
ezek a negatív felszínformák
lettek a tengerszemek medrei.
Az egykori gleccserek kárfülkéit
Európában az Alpokban,
a Pireneusokban és a Kárpátok
magashegységi részein,
főként a Magas-Tátrában
és a Déli-Kárpátokban
töltik ki tengerszemek.
A Balkán-félszigeten
a hóhatár közeléig emelkedő
Rilában és Pirinben is gyakoriak –

és ahányszor rám nézel,
hogyan elmerülhessek bennük,
két pillantásod között.

Kolozsvár, 2023. július

ZSÁKVERS

szekrényajtók nyikorognak
a zsákok éhes szájak
ebbe pólók rövid ujjú ingek
ebbe rövidnadrágok
és hosszúnadrágok
abba alsóneműk
fürdőnadrágok törülközők
a bársonyíngék alig férnek
a télikabátok kiszakítják az oldalát
hogy' tűrjem az öltönyöket
a szandálok papucsok melyikbe
a másikba bakancsok félcipők
sálak sapkák ágyneműk vállfák
kötözöm címkézem cipelem
harmadik emelet
második emelet
első emelet
földszint
még két lépcső három
autóba be autóból ki
zsákolom az életemet

Csikszereda–Kolozsvár, 2023. február 26.

KÉT HANG

*„Ha bálnák volnánk, delfinek,
nem tudná soha senki meg”
(Szöcs Géza)*

Amikor becsukódott mögöttem egy másik ajtó,
még nem tudtam, hová érkezem, és ott ki vár,
merre van a konyha, hogyan gyúl a cigarettád,
hány könyv sorakozik a polcokon, az asztalon,

hogyan simulnak egymáshoz ruháid a szekrényben.
Még nem tudhattam, erkélyed virágoskert,
miről fecsegnek a fészekben a fecskék,
hogya a kilencedikről érezni a város idegrángását,
sejteni lehet a távoli hegyek magányát.
Honnan, melyik álmomból sejthettem volna,
hogya csak két hang felelhet így egymásnak
az éjben, és feldereng a tenger, benne delfinek,
hullámozás, merülés, hullámozás, merülés,
s már mindegy, közben reggel lesz-e,
hogya tavasz van, vagy ősz, vagy tél, vagy nyár.

Kolozsvár, 2023. augusztus 1.

*Akasha II., 6., 2021
(110 x 100 cm, akril, vászon)*

Vörös István

MÁTYÁS MEGHALLJA
AZ ELSŐ MÁTYÁSKIRÁLY-TÖRTÉNETET

Tehát, ki az, aki ezt terjeszti?
Hívatja felséged?
Nálam nem illik visszakérdezni.
Igazságos Mátyás, azt beszélük.
És ezen ti meglepődtök?
Hm. Hát igen.
Fogalmatok sincs az igazságról.
Igazságos az, ami nekem jó,
ezt már az udvari bolond mondta,
csörgősipkája meg se csörrent.
És jött a konyháról a lány,
akinek az éneklése gyakran
fel szokott hallatszani a trónterembe,
olyankor a király azt képzelte,
egy kis fejedelemség ura Itáliában.
Igazságos vagyok?
A lány hallgatott.
Történetek keringenek.
Nem kell erről tudnia fenségednek.
Már tudok.
Ki adott utasítást a terjesztésükre,
nézett szét az udvaroncok
között Mátyás. És mért hiszitek,
hogyan árt nekem?
Mátyás király áruhában járta a vidéket,
kezdett bele a lány, és az udvaroncok
mind elaludtak, mint majd a gyerekek
mesehallgatás közben.
A király látta a jövőt, kihúzta magát,
és fenéig hajtotta a borospoharat,
melyet az imént egy nemesúr tett le elé.
A lány csendesen sírt.

DERRIDA KÍSÉRTETEI

*„A szellemek mindig gyorsan távoznak,
a futó jelenés végtelen sebességével.”
Jacques Derrida: Mémoires Paul de
Man számára. (Jószöveg Könyvek,
1998. 80. o.)*

A szellemek mindig gyorsan távoznak,
a futó jelen végtelen sebességével,
ha távozás, hogy ránk frászt hoznak.

Meg kell felelniük régi átkoknak,
bár próbálnák, de nincs kivétel,
a szellemek mindig gyorsan távoznak,

hűlt helyükre rémálmot dobnak,
megegyezik a haldoklás ízével.
Ha távozás, hogy ránk frászt hoznak,

ha frászt hozás, hogy ők is álmodnak
a futó jelenés véges sebességével.
A szellemek mindig gyorsan távoznak,

ha gyors, hogy soha ott sem voltak,
ha lassú létre nincs elég hely.
Ha távozás, hogy ránk frászt hoznak,

a közeledésről vajon mit tudnak,
ha mozdulatlanságuk érvel?
A szellemek mindig gyorsan távoznak,
ha távozás, hogy ránk frászt hoznak.

ARS POETICA

Úgy vérzünk el, barátaim, mi,
mint annyian írók közül,
ha nálunk tudnak jobbat írni.

Ezt nem lehet simán kibírni?
Az ember minden jónak örül.
Úgy vérzünk el, barátaim, mi:

olyanok vagyunk, mint a régi –
az új vadul felénk röpül.
Ha nálunk tudnak jobbat írni,

akkor az egész még megéri?
Mi baj van a zsenik körül?
Úgy vérzünk el, barátaim, mi,

abból érdemes lesz tanulni,
a jó írás is megkövül,
ha nálunk tudnak jobbat írni.

Az öröklét egy ócska rigli,
kinyitni már nem sikerül.
Úgy vérzünk el, barátaim, mi,
ha már nem tudunk jobbat írni!

KOLLEKTÍV LÁBNYOMOK

Zoltán Gábornak

Mikor Berlinbe mentem,
s a hely múltja felzaklatott,
egy árnyékot követtem.

De nem gondoltam közben,
én is mély lábnyomot hagyok.
Mikor Berlinbe mentem,

azt azért elfeledtem,
miket tettek a magyarok.
Egy árnyékot követtem,

bár ott volt a fejemben
pár titkon rám hagyott dolog.
Mikor Berlinbe mentem,

lakni önismeretben,
bűnből kevertem mondatot.
Egy árnyékot követtem

az idegen közegben.
És ettől nem szabadulok.
Mikor Berlinbe mentem,
egy árnyékot követtem.

VÁLASZTÁSOK, 1948

Hogy nyerhettek a kommunisták,
nem értettem, és most se értem.
Pedig csaltak, és ők is tudták.

Mért tűrte el az egész ország?
Mért győzhet az, hol nincsen érdem,
hogyan nyerhettek a kommunisták?

A híveiket fuvarozták,
szavaztak két-három megyében.
Pedig csaltak, és ők is tudták,

a diadaluk hangoztatták.
A többiek lenyelték szépen,
hogyan nyerhettek a kommunisták.

Ellenfelek járultak hozzá
– bár addig nem voltak veszélyben –,
pedig csaltak, és ők is tudták,

a végeredményt elfogadták.
Kijut nekik bőven a szégyen,
hogy nyerhettek a kommunisták,
pedig csaltak, és ők is tudták.

LÁBTÖRLŐ

A színészet színészek utánzása,
olyanoké, akik mást utánoztak.
Töröld a lábadat a valóságba!

Így hullhat rá a művészetek árnya.
Ki tükrözést vár, csodálkozhat,
a színészet színészek utánzása,

a vágyra vágyók képzelt vágya,
sok elveszett, titkolt viszonylat.
Töröld a lábadat a valóságba!

Öltözz fantáziával tervezett ruhákba!
Ne önmagad legyen, mi ebben meghat,
a színészet színészek utánzása,

a történetnek legyen keze, lába,
a többi benned várakozhat.
Töröld a lábadat a valóságba!

Megérzed majd, hogy nem is bánja!
Mindez sok rejtett bajról tájékoztat.
A színészet színészek utánzása?
Töröld a lábadat a valóságba!

Keszeg Tibor

TÖRÉS

Már háromnegyed éve ül éjjelenként ebben a cigarettafüsttel átítatott, rosszul világított, kopott őrszobában. Ide is csak ismeretség révén, gyermekkori barátjának közbenjárásával alkalmazták, amikor a történetek után a gyülekezet, érthető módon, nem fogadta be, igaz, ő sem érezte volna már jól magát az új parókián. A püspökségben is nagyot csalódott, hiszen, számára érthetetlenül, a legkisebb segítőszándék nélkül teljesen magára hagyta, egyházon kívül, munka nélkül. Most éjjeliőr egy városszéli fatelepen, ahol a bíróság által kiszabott, ötévnyi munkahelyi büntetését tölti.

Minden második este, mielőtt otthonról a fatelepre indul, régi bőrtáskájába egy kevés uzsonnát tesz, néha újságot is, és a Bibliát mindig. Ki tudja, hányadszor olvasta már el az egészet elejétől végéig, és keresett benne menedéket, lelki megnyugvást, segítséget és reményt, de esendő emberi mivoltában, az idő múlásával egyre jobban úgy érzi, hogy reménytelenül. Pedig most is erőt kellene merítenie belőle, megnyugodni és bízni, mint ahogy azt annyiszor hirdette a szószékről, hiszen erre készült, ez a hivatása: református lelkész.

Itt ül egy kopott, újsággal borított faasztalnál, csendben, az egészen hidegre forduló éjszaka közepén. Hol van még a hajnal? És agyában peregnek a képek. Csak néha rezzen meg őrzőtársa az okos németjuhász ugatására, s tenyerét szeméhez emelve kémlel ki a kis ablakon az udvarra, a sötétlő farakások felé. De nem történik semmi.

Az ítélet meghozatala előtt az ügyvédje sem tudott semmi biztatót mondani, megígérte ugyan, hogy minden tőle telhetőt megtesz. Tudta, hogy ebben a rendszerben teológusként semmilyen megértésre vagy méltányosságra nem számíthat. Az ügyvédtől is, mint ahogy az orvostól, mindig azt várják, hogy mindent megtegyen – amit különben mindig meg is ígérnek –, aztán ha mégis meghal a beteg, hát Istenem! Mennyire szánalmasak, kicsik, kiszolgáltatottak, védtelenek vagyunk, de gyarló emberekként erre szinte csak ilyen nehéz és végtelen szomorúsággal telt helyzetekben gondolunk, amikor már nincs barát, nincs remény, amikor lehajtott fejjel, védtelenül várjuk a sors döntését.

Találomra nyitja ki a bibliát, és olvasni kezdi: „*Ne aggodalmaskodjatok tehát a holnap felől; mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől. Elég minden napnak a maga baja.*” Aztán szinte észrevétlenül csukja össze a fekete fedelű szentkönyvet, mialatt régi képek, saját élete kezd pörögni előtte.

Angol szakra jelentkezett, de nem vették fel másodjára sem, pedig nagyon szerette volna. S ismét csak nagyon kevés hiányzott. Nézte a bejutottak nevét az egyetem folyosóján kitűzött névsorban, és belülről valami makacsul szorította a torkát. Furcsa, de határozottan most is ugyanazt a fojtó, tompa fájdalmat érzem, mint akkor – gondolta –, amely valahonnan bentről, egészen mélyről kúszik elő.

Már katonaság után volt. Az első sikertelen felvételi után azonnal behívták katonának. Nehéz hónapokat, évet tudott maga mögött. Nézte a listát és nem lázongott, csak fájt, akár a katonaságban, ahol sok alantas munkát végzett, végét pucolt, zöltséget hámozott és sokszor sebezte hólyagosra tenyerét a nehéz lapát, amikor heteken át vasúti töltéseken, csatornák, katonai repülőterek és autópályák építésénél követ hordott, lapátolt. Piszokul nehéz munka volt egy alig akkor érettségizett fiatalnak, mondhatni gyermeknek. Apja szívósságát örökölte, lassú volt és nem eléggé találékony, távolról sem robbanékony.

Már gyermekkorában is adódtak ebből kellemetlenségei. Lassúsága miatt a kegyetlenül igaz, kendőzetlen gyermeki szókimondás gyakran csattant rajta, gúnyolták is néha. Szórakoztak is azon, hogy „ahogy esik, úgy puffan” módjára akkorákat tudott esni télen a jeges utcán, hogy csak úgy porzott a hó körülötte. De egy ideig mindez nem igazán zavarta, vagy legalábbis úgy tűnt, hogy nem. És nem kapta el a fejét sem időben, nem ugrott el gyermeki gyorsasággal, amikor indult feléje – legtöbbször az anyja részéről – az akkoriban még nevelő szándékúnak vélt pofon, és bizony a nagy nyaklevesektől néha az orra vére is elindult. Agyából a jó ötletek, a megoldások is mindig egy pillanattal később pattantak ki, vagy vánszorogtak elő, mint amikor kellett volna, amikor a maximális hatást érték volna el.

Csak később ébredt rá, mennyire mély nyomot hagytak benne ezek a gyerekkori lelki horzsolások, és ezt egyre jobban érezte az évek múlásával, de azt is, hogy bármihez kezd, valahogy mindig, ha csak egy parányi mellbedobással is, de megelőzik, és ő mindig később ér célba.

Az első nagy sikertelenség akkor érte, amikor nem vették fel a híres magyar gimnáziumba. Az őszi pótfelvételen a helyi román gimnáziumban próbált szerencsét. Oda felvették.

Becsöppenni magyar osztályból egy teljesen más környezetbe nem volt könnyű. Kínlódott is eleget, váltakozó sikerrel. Ellenben kitartó volt, és szívós.

Amikor tornaórán a pályán futott harmadik kör után a diákok nagy része már kapkodta a levegőt és nyilallások, szúrások fékeztek az iramot, ő jó, ritmusos tempóban, akár tízszer annyit is le tudott volna futni. „Talán ez eredményes lesz hosszútávon!” – gondolta ilyenkor.

Érettségije közepesre sikerült, egyetemi felvételi nem.

A katonaságnál szívóssága előnyt jelentett. Eléggé bírta a fizikai fájdalmat is. Gyakran feszültek izmai, és órákon át folyt az izzadság a hátán. Ilyenkor az apjára gondolt, és akkor kezdte megérteni, hogy milyen lehetett rabként dolgozni, és várni a következő napot, s a következőt, heteket, hónapokat, éveket, és remélni, hogy egyszer majd azt mondják: elég, vége a büntetésének, hazamehet.

Apját az ötvenhatos magyarországi események után másfél évvel valaki besúgta, amikor munkahelyén egy vacak intézkedés miatt, ennyit mondott: – Ezeket is fel kéne akasztani! Ennyit. Két nap múlva este, sötétben megállt házuk előtt egy autó. A meseautó.

Ő akkoriban nyolcadik évét töltötte, második elemista volt, és határozottan emlékezett arra az estére, habár nem értette, hogy mi történik, de érezte, hogy valami nagy baj van. Éppen vacsoraidő volt, amikor két bőrkabátos civil, rövid kopogás után, belépett a konyhába. Nem sokat teketóriáztak, közölték, hogy az apjának velük kell mennie. Néhány dolgot magával vihet. Apja nem kérdezett semmit, sápadtan, szótlantul, mint aki már mindent ért, vette elő kopott táskáját, és tette bele borotvakészletét és pizsamáját, pedig biztosan tudta, hogy ezeket sem használhatja sokáig, a börtönben nincsenek ilyen örömek sem. A keze remegett.

Anyja dermedten állt a vaskályha előtt, kezében a rántottás serpenyővel, és síri hangon kérdezte: – Hová viszik a férjemet? – Majd értesíteni fogják, asszonyom! – válaszolta az egyik egészen udvariasan.

Másnap délelőtt az anyja a rendőrségre ment, délután is, érdeklődött felőle, de nem engedték találkozni vele. Harmadnap el is vitték a városból. A rögtönítélő bíróság – nevéhez híven – azonnal és zárt ajtók

mögött hozta meg az ítéletet. Három évig nem is tudták hol van, csak sejtették.

Rövid ideig egy hírhedt erdélyi börtönben volt. A politikai elítélteknek szánt cellába zárták, aztán egy másik börtönbe helyezték át, végül a Duna-deltába került. Sást, nádat vágott, és sok alantas rabmunkát végzett.

Amikor hazaengedték, olyan volt, mint egy hajszott vad, minden kis zajra, zörejre megrándult. Sokáig éjeleken át felriadt álmából, hirtelen felült, körbenézett, mint aki nem tudja, hogy hol van, aztán visszafeküdt, és órákig nézte sötétben a mennyezetet. Ügyes szakember volt. Nem ment vissza régi munkahelyére, hanem egy másik, kisebb vállalatnál alkalmazták. Onnan ment nyugdíjba.

A történeteket az anyjától tudta meg az évek folyamán, és ahogy cseperedett, egyre többet és többet. Az apja erről nem mesélt, és ő sem kérdezősködött.

A második sikertelen egyetemi felvételi után a filológiától a teológia felé fordult. Ez kezdte érdekelni, de magának sem tudta pontosan megmagyarázni, hogy miért. Megint keményen tanulni kezdett, és gyakran, hosszasan töprengett és merengett el az új gondolatokon, amelyek szinte váratlanul törtek lelkébe és agyába, új világot sejtetve előtte. A magyar irodalmat is be kellett pótolnia, amit a román gimnáziumban természetesen nem tanult.

Felvették, és elvégezte a kolozsvári református teológiai egyetemet. Lelkész lett. A Barcaságba, fenyőkkel teleszórt, kis, hegyi városkába került. Oda követte felesége – akivel utolsó éves egyetemista korában kötött házasságot –, aki otthagyt a szülővárosában a tisztviselői állást, és tiszteletes asszonyként, eleinte a még nem létező kántor helyét is betöltötte. Egy év múlva házasságukat az Úr leánygyermekkel áldotta meg, újabb év múlva pedig egy kisfiúval.

Csendes volt a kisváros, túl csendes. A gyülekezetben csak néhány idős és középkorú hívő hangja segítette magasba emelkedni a zsoltárok szárnyát.

Öt év múlva a hetvenezer lakosú szülővárosuk közelébe, egy kis faluba sikerült áthelyezkedniük. A parókia barátságos volt, a papi lak ott állt a templom mellett, nagy kerttel, de a gyülekezet itt is olyan volt, mint egy gyenge méhcsalád. Nem szívesen jártak templomba, pontosabban csak kevesen. A többit hol ilyen, hol olyan munka kötötte le, tartotta távol a vasárnapi istentisztelettől.

Kevés volt a gyermek is, ellenben felesége megkapta a nyugdíjba vonuló magyar tanítónő állását a falu egyik négyosztályos iskolájában. Itt tanulták meg gyermekei is a betűvetést. Minden második vasárnap délután egy öt-hat kilométerre lévő faluba is átjárt istentiszteletet tartani. Így telt el néhány év.

Aztán úgy adódott, hogy egyszer-kétszer szülővárosában helyettesítette az ottani „nagy” papot, és jól megértették egymást. Egyre bővebben akadt munkája a városi parókián is.

A nevesebb parókiák szinte kivétel nélkül csak akkor cseréltek gazdát, amikor a nyugdíjazással üresen maradt szószékre más gyülekezettől jött el a lelkész, ami akaratlanul is kisebb-nagyobb láncreakciót indított el. Olyan volt ez a mozgás, akár az elektronoké az atomban: minél nagyobb az energiájuk, annál magasabb szintre kerülnek. Két év múlva, a püspökség beleegyezésével ő lett a kisegítő, városi pap. Beköltözött családjával a városba, megkapták a református parókia vendéglakását, amelyet nemigen használtak a vendégek, mert eléggé messze volt a templomtól és a város központjától. Gyermekeinek sem kellett ingáznuk az iskolába, és nagy segítséget jelentettek a nagyszülők is. Csak a felesége járt ki autóbusszal továbbra is falura tanítani.

Minden rendeződni látszott. Már nem remegett a lába sem, amikor talárral a vállán megindult felfelé a szószék lépcsőjén. Hangja nyugodtan, szépen csengett a hófehér boltíves teremben. Az idősek, a rokonok, akik gyermekkorá óta ismerték, mint csendes kisfiút, egymásnak súgták, vagy csak magukban állapították meg elismerően, hogy lám-lám, milyen jó pap lett, és talán még feljebb is viheti. Egyre többen kedvelték.

Az apja is, ünnepekkor, fenn a karzaton, a kórusban, szép basszusán, lelkesen és egy árnyalattal erősebben énekelte Isten dicséretét. Anyja majd minden vasárnap saját kertjükből szedett halvány-rózsaszín bazsarózsával lépett be a templom ajtaján, amit a szószék előtti fehér abrosszal terített kerek asztalra tett. Talán ez jelentette számára a legnagyobb örömet.

És akkor jött az 1989-es forradalom, amely hatalmas lyukat vágott az állambiztonsági szervek, a Securitate mindent bekerítő hálóján. Megszűnt a diktatúra, és a politikai erők újrendeződéséig a társadalom nagyot szippantott az évtizedek óta hiányzó és most sokszínűen betöltülő szabadságból. Láncok és bilincsek pattantak szét.

Leginkább talán a magyar egyházakat minimálisra szabott mozgástérbe kényszerítő démoni vasmarok szorítása enyhült. Botorság lett volna azt hinni, hogy teljesen megszűnt, de az egyházi élet fellélegezhetett. Mégis, ekkortájt kezdte úgy érezni, hogy a parókián furcsa módon változnak a dolgok, és a hangulat is. A nagypap kisebbik fia váratlanul apja nyomdokaiba lépett. Sikertelen próbálkozása után letett a gépészmérnöki pályáról, és talán apja tanácsára – ki tudja? – a lelkészi hivatást választotta, és már a második egyetemi évet kezdte.

Ekkor érezte először, hogy valami megroppant a nagypappal való kapcsolatában, akinek lépései olyanok lettek, mint a játékosoké a sakkban: óvatosak, kiszámítottak, bekerítők, célratörők, mattolók. Elmozdultak a bábuk, és más érdekek kezdték húzni a szálakat, mint az elején. Aztán ahogy teltek a hónapok, egyre jobban érezte, hogy a pálya szélére akarják szorítani. Fékezni próbálják, kimozdítani egyensúlyi helyzetéből. A nagypap hangja fakóbb lett, és már csak a hivatali papírmunkát osztotta rá. Egyre ritkábban került a szöszékre. Ezt mások is észrevették. Amikor aztán a holland lelkész-delegáció látogatásakor angol tudásával elismerő sikert aratott, és hamarosan meghívót küldtek – nem névre szólót, de nyilvánvaló volt, hogy neki szánták –, és felajánlottak egy fél éves hollandiai ösztöndíjas tanulmányutat, a nagypap viselkedése nyíltan ellenségessé vált, és vitára került sor közöttük. Érezte, hogy zsákutcába került. Nehezen, de úgy döntött, hogy más parókiát keres, és ott fog tovább szolgálni.

Egyik barátja, volt évfolyamtársa, akivel azóta is tartja a kapcsolatot, segíteni tudott. Egy Nyárad menti magyar falu megvált nyugdíjba vonuló lelkészétől, barátja parókiájának szomszédságában. Ezt a parókiát pályázta meg. A püspökség meglepő gyorsasággal – amin eléggé csodálkozott – jóváhagyta kérvényét. Azonnal elkezdte a parókia átvételével járó adminisztrációs munkát. Jött, ment, telefonált, utazott. Gyakran a parókia kocsijával hajtott haza, hatvan kilométerre, a családjához.

Így történt akkor is. Március közepe volt. Nem járt későre az idő, de gyorsan sötétedett. Eléggé fáradt volt, de még fia lefekvése előtt akart hazaérni, meg akarta nyugtatni. Attila már hetek óta nyaggatta azzal a kerékpár-vásárlással. A falu határában járt, rendesen nyomta a gázt. Éppen a szemüvegét igazította, amikor egy szembejövő kocsí felvetődő fényszórója teljesen megvakította. Azonnal levette lábát a gázzal, de a

következő pillanatban az úttest szélén emberi körvonalat látott, és akkor hirtelen fékezett. Már késő volt. Az ütközés tompa hangja és a motorháztetőre zuhanó test látványa megdermesztette. Alig tudott kimozdulni a volán mögül. Amikor kilépett és meglátta néhány méterre a felborult gyermekkocsit, reszkető térde megrogyant, és érezte, hogy vége a világnak. A motorháztetőn nyöszörögve megmozdult az anya, de ő a kikövezett árokba rohant, ahol egy félév körüli csecsemő feküdt. Fölkapta a kis testet, de az már nem élt. Szörnyű volt, érezte, hogy összedől benne a világ. Ordítani szeretett volna, de nem jött hang a torkán. Megölt egy gyermeket. – Istenem, mit tettem? – rebegte. – Én, aki szolgád vagyok, és akaratomból már annyi csecsemőt kereszteltem és áldottam meg! Miért büntettél így meg, Uram?

Mindennek vége. Összetört minden, amit eddig felépített. E szörnyű pillanat tragédiája dominóként döntötte halomba hosszú évek kemény munkáját. Amit nem lehet előlről kezdeni, úgy, mint egy elrontott játékot.

Az anya combcsonttörést szenvedett. Nagyon megsiratta a csöppset, harmadik gyermekét. A falu is felbolydult, megoszlottak a vélemények. Támadták és védték, de a parókiát már nem vehette át. Szörnyen érezte volna magát, és egyszerűen nem tudott volna az emberek szemébe nézni.

Azóta is mázsás súly nyomja a lelkét, és most sem érti, hogy mit keresett az anya a gyerekocsival a sötétben az út szélén, amikor mindkét oldalon járda is volt. A lelke élő seb, hiába egyezkednek az ügyvédek.

Közeledik a karácsony. Milyen lesz a szenteste? Milyen más lesz! Annyira sajnálja a családját, a gyermekeit. Mintha egy kicsit őket is megölte volna. Itt fog ülni megint, mint oly sok estén és éjjelen át, olvasni fogja a szentírást, mint most, igen, és mintha csak most venné észre kezében a Bibliát, remegő kézzel nyitja ki, de alig látja a betűket, a sorok feloldódnak a szemébe gyűlő könnyekben, és alig hallhatóan suttozja: – Éli, Éli! Lama sabaktáni!

Böröczki Csaba

ŠVEJKSÉGEK

– *Hašek-parafrázisok más írók tollával* –

BOLANO: HÍREK A MONARCHIÁBÓL

1914 júniusában vagy júliusában, amikor olyan borzasztó hőség volt, rendre egy kiskocsmában gyűltünk össze. Tisztes hely volt, a bor pancsolt, de a sör világbajnok. Jaroslav az újságot lapozgatta, majd felkiáltott, megölték a főherceget. Tovább ittunk, mit tehettünk volna. Néztük a döngő legyet, ahogy leír egy kört, majd megpihen Ferenc József portréján. A kocsmáros tette ki azt a képet, gondolom, arra az esetre, ha jönnek a zsandárok. A Monarchiában adnak az ilyesmire. Az esély, hogy agyba-főbe verik az embert a vizezett itóka miatt, leredukálódik az effajta apró gesztusokkal.

Ebbe a kocsmába járt egy kutyakereskedő is, Švejk. Lehet, hogy volt keresztneve, de mindenki csak Švejkként ismerte, és mindig a korcsait próbálta ránk tukmálni. Van Janči, ő ír szetter és puli keverék, van Lečó, vizsla és agár, és van Laci is, egy gyönyörű uszkár-dobermann. Nem tudom, készakarva adott-e magyar nevet az ebeknek, de az tény, hogy abban az időben nem volt szerencsés, ha az ember egy kisebbséghez tartozik, és ráadásul még hülye is. Ennek a Švejknek meg még papírja is volt róla, hogy hülye.

De kanyarodjunk vissza a témánkhoz. Jaroslav körbemutatta az újságot, a cikket két fotó illusztrálta. Az elsón Ferenc Ferdinánd és Zsófia hercegnő a nyitott tetejű autómobilban ülnek. A másodikon ugyanez, csak holtan. A koronaherceg nyaki ütőerét szakította át a golyó. A tettest (bizonyos Gavrilo Principet) a helyszínen elfogták. Egyből arra gondoltam, a Fekete Kéz újra lecsapott. Már hallottam egyet s mást a szervezetről, meg a vezetőjükről, Dragutin Dimitrijevicről, akit a mozgalomban csak Ápisz néven emlegetnek. Jó tíz éve hallattak magukról először, amikor a májusi puccsban megölték a szerb királyi párt, és azon kezdtem tűnődni, mintha a történelem ismételné önmagát.

Ekkor rontott be Švejk, kezében az aznapi České slovóval.

– Meggyilkolták a Ferdinándot!

Olyan meggyőzően mondta, mintha tudatában lett volna, kit lőttek le. Aztán odajött hozzám, és összehordott hetet-havat. Próbáltam elhúzódní mellőle, úgy tenni, mint aki nem ismeri. A szomszéd asztalnál Bretschneider ült, egy átkozott royalita, aki költőként próbált megélni, és miután csődöt mondott, a K.u.K. valahogy beszervezte. Állítólag félholtra verték, de megengedték, hogy a verseit publikálja, sőt, még némi hátszelet is kap tőlük, amennyiben a segítségükre lesz. Bretschneider nem volt éppen elveszett ember, és spicliből, ki tudja, hogy, egyszeriben titkosrendőrre vált. Efféle karrierék voltak annak idején a Monarchiában. Erről a Bretschneiderről egyébként az hírelett, ő tette el láb alól Oskar Kadlecet, meg a Blažek házaspárt. Blažekékat én is ismertem. A férfi föld alatti nyomdát üzemeltetett, és ott gyártotta a császárellenes propagandát. 1910 februárjában találtak rájuk a pincében. Mindkettőnek átvágták a torkát.

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: AZ ŐRÜLET FOGLYA

Kíméletlenül verte az eső a bolondokháza ablakát, miközben odabent padlón fetrengő emberek ordították tele a visszhangos szobát, foguk csattogtatva, próbálván egy-egy darab húst kiharapni a másiktól vagy saját magukból, midőn a Cseh-medence lassan megtelt Isten vizével, elárasztva a cigányok kalyibáit, megverve a gabonát, éhkoppot hozva a Prága mellett állomásozó hadosztályra, mintha az a Mindenható nagyobb igazságát szolgálná. A szomszédos helyiségben ócska, törött fülű fazékban rotyogott az ebéd, a tüzet a Josef Lada nevű, amolyan szakácsféle táplálta, ujját bele-beledugva a bugyogó kotyvalékba, majd mikor a koszt felforrósodott, kanállal merte, hogy szakállán végigfolyt a lé, végig, le a ruhájára (melyet ellátmányba kapott a Prágai Főpolgármesterségtől, és amelyet havonta egyszer tett mosásba, nehogy idejekorán kopásnak induljék), és miközben merte, kanalazta, káromkodott, hol magában, hol félhangosan. Lada hallotta a bolond emberek ordítását, és örvendezett, hogy a kereszt, Krisztus megfeszített teste a konyhaajtó felett örökös, és megvédi az örülettől, a rigolyától, amikor a Stefan azt kiáltja „Én vagyok a Szent Vencel”, vagy amikor Jáchym felordít, „Én vagyok a rendőrkapitány”. Az egyetlen beteg, aki Lada figyelmét megragadta már az első napon, a Švejk nevezetű volt, aki nem kiáltott, nem kellett az ágyhoz kötözni, hogy Dr. Dušek morfium-

injekciót fecskendezzen a kidagadó vénába, ezzel csillapítva a bolondériát, az agy elhomályosulását, és ekkor Josef Lada keresztet vetett, és elmondta a Miatyánkot. Az idő meg – mint ami beleragadt a külvilág mocsarába – megfoghatatlanul vergődött két mutató közt, amikor is Dr. Dušek kivizsgálásra érkezvén nyitotta az ajtót, és akkor Josef Lada úgy vélte, olyan a főorvos úr, mint a Messiás, a fehér köpenyében, a sztetoszkópjával, a bőrkeményedésekkel az ujján. Kitárta Lada is az ajtaját, hogy szellőztessen, és egyszersmind hallja a Fehér Messiás beszédét, amint komótosan végigsétál a félkegyelműek között, megáll a Švejk mellett, és azt mondja: „Magának még sose vizsgálták meg az elmeállapotát?”, mire a Švejk azt mondta: „Az ezredorvos urak hivatalosan kimondták, notórius hülye vagyok”, hogy a főorvos grimaszba torzult szájából mintegy kiköpje a diagnózist, a mindent megváltoztatót, amely úgy hangzott, mint a végítélet, az utolsó óra kongása a szegény-negyed felett, ahol nincstelenek dolgoznak napszámban a semmiért: „Szerintem maga szimuláns.”

VIKTOR PELEVIN: LEGÚJABB BABILON

Ennek a hülyének megvan a magához való esze. Állítólag kerekesszékkel jelent meg a sorozáson, nem mondom, szép firma. Amikor leültem a szokásos, kedd esti kártyapartinhoz, meséltem erről a Švejkről Lukaš főhadnagynak is.

– És tényleg a tisztiszolgája? Egy ilyen ember, aki nyilvánvalóan csaló?
– Főhadnagy, önnek tökéletesen igaza van. De esküszöm az egyenruhára, mit az egyenruhára, a lelkeszi hivatalomra, hogy Švejk rendes ember.

– Jó, elfogadom – húzta el a száját Lukaš. – Bár szerintem csak a keresztényi odaadás túltengése beszél magából. Isten könyörületességét próbálja mímelni, ahogy magához vette ezt a kiutalt idiótát.

– Ön nem hisz a Mindenható kegyelmében? – kérdeztem, és cseréltem egy pikk hatost.

– Persze, hogy nem.

– És ha szabad kérdeznem, miért nem?

– Nézze, lelkész uram, ha az ember egy kicsit is ismeri a történelmet, láthatja, hogy az istenkép bonyolultabb, mint ahogy azt maga a szószékről próbálja beállítani. Vegyük például Babilont! Lépcsős piramisokat emeltek az isteneiknek, akiknek véráldozatot mutattak be. Marduk,

Negrál és a többi isten vérszomját egyedül az emberi élet csillapíthatta. És ez a háború, amiben, most vagyunk, lelkész uram, ez is egy véráldozat az isteneknek.

– Én nem mélyedtem el a primitív népek babonáiban.

– Primitív? Lelkész uram, maga tegnap megszentelt egy ágyút. Egy zászlóalj ruszkit küldtünk át vele a másvilágra. A maga istene ugyanazt a vért kívánja, mint Marduk és Nergál.

Zavartan felnevettem:

– Már megbocsásson, de ez a Biblia félremagyarázása.

– Ugyan, lelkész uram! A piramis csupán egy jelkép volt a babiloniaknak. Felvinni a szerencsétlent a tetejére, és ott megölni, az is csak jelkép. Olvasta Damaszkuszi Jeromos könyvét a káldeusokról?

Be kellett vallanom, hogy nem.

– Damaszkuszi, avagy Szír Jeromos egy hatszáz oldalas könyvet publikált a VII. században a káldeusokról. Ő azt állítja, és nem csupán állítja, de bizonyítékokkal is alátámasztja, hogy a Teremtés diszkurzusa elhibázott. Rosszak a hangsúlyok, érti? Krisztus urunk, aki Jeromos szerint épp úgy megfeleltethető az egyiptomi Ámon Rének vagy a babiloni Istárnak, a kereszthalállal a saját piramisa csúcsára ért. Az ő véráldozata tetőzte be az isteni haragot. Viszont Krisztus urunk, mint tudjuk, isten is volt, egy önmagából feltámadó isten. A káldeusok abban hittek, hogy a glamour nem más, mint a halál. A Teremtő saját képére alkotott bennünket, és akár a piramisok tetején, akár itt a fronton, de ugyanazt a glamourt akarja. Nem tudom, érti-e, amire gondolok. Viszont ameddig gondolkozik, ez egy flöss, kedves lelkész úr.

Ebben a pillanatban gránát repült be az ablakon.

– Hasra! – kiáltotta Lukaš, és az asztalt fedezékül használva engem is a földre rántott.

A robbanás után az ablakhoz rohant, előrántotta szolgálati fegyverét, a Rast-Gasser forgópisztolyt, és kiürítette az egész tárat. Én még mindig az asztal fedezékében remegtem. Hozzám fordult:

– Előjöhet, lelkész uram. Lelőttem a rohadékot – és kiköpött a padlóra.

– Mi volt ez?

– A harcmodoruk arra enged következtetni, hogy a cári ezred csecsen különítménye. Azok aztán tudnak küzdeni. Vlasyikavkazban képezi ki őket egy tibeti szerzetes. Délelőtt meditálás, délután emberölés.

- Lukaš, ön megmentette az életemet.
 - És ne feledjük azt a flösst sem. Úgy vélem, az adósom.
- Végignézett rajtam.
- Szép a gyűrűje. De ha érzelmi szálak kötik hozzá, a tisztiszolgáját is elfogadom.

ALBERTO MORAVIA: A POZITÚRA

Amint elolvastam Katy levelét, megjelent előttem az a kép, amitől azóta nem tudtam szabadulni, mióta megláttam. Lehajol, hogy felvegye az újságot, szoknyája enyhén szétnyílik, és látni engedi harisnyakötőjét. Most is arra gondoltam, hogy le kéne fényképezni ezt a harisnyakötős combot, abban a pozitúrában. Tökéletes kompozíció lenne. A fotógyűjteményemet minden alkalommal bővitem a nálam vendégeskedő hölgyek művészi képeivel. Martička domborulatai, Tamara főkötőben és esti cipőben, vagy az osztrák Lola francia bugyogóban. Megannyi csodás emlék. Apollinaire sorai jutottak eszembe:

Bámuld e tündöklő hatalmat

S nemes szépségét a vonalnak:

Ez a hang, melyet – hogy a fényből szüremlik –

Pimandroszában Hermész Triszmegisztosz említ.

Abban biztos voltam, hogy Apollinaire, csak arra nem emlékeztem, melyik verse.

De bárhogy is, válaszolnom kell Katynak, hiszen itt vár az irodám előszobájában. Tekintetemet Švejkre emeltem, mintha a tisztiszolga arcáról akartam volna leolvasni a választ. De mit is lehet arra válaszolni, ha egy nőt üldöz a férje, és nálam keres menedéket? Természetesen nem utasíthattam vissza. Talán még az a fénykép is összejön.

Ám Katy nálam tartózkodása – még ha csak ideiglenes is – felvet néhány problémát. Lefirkáltam néhány sort, de azonnal meggondoltam magam, és Švejkhez fordultam:

- Hívja be a hölgyet.

Katy zöld kalapot viselt, törtfehér gyöngysort, és az arca úgy volt kikészítve, mintha műterembe jött volna, nem pedig a kaszárnnyába. Átfutott agyamon, vajon van-e rajta harisnyakötő. Megöleltük egymást.

- Heinrich, hogy tudsz ilyen embereket alkalmazni?
- A tisztiszolgára gondolsz?
- Igen.

- Szemtelenkedett?
- Nem engedett be.
- Mit mondott?
- Hogy csak a te parancsoddal maradhatok ott.
- Majd helyreteszem.
- Nem haragszol, hogy így rád tesztálom magam?
- Nem.
- Lehet, hogy egy hétig is eltart.
- Nem baj.

Azzal kivontam magam az öleléséből. A tábori kancsó után nyúltam. Kiment a fejemből, hogy a holnapi estémet Petrának ígértem. Triszmegisztosz, Triszmegisztosz, ismételtettem az Apollinaire-töredéket, és hirtelen eszembe jutott, hogy az Orpheusból van. Talán, ha Petrának írnék pár sort, amelyben exkuzálom magam... Vagy ha Katy küldeném el... Egyiket sem találtam értelmes megoldásnak. Mindazonáltal érdekes felvetés lenne, és ezúttal alkalom kínálkozott rá, hogy két hölgyet is lefotózzak. Katy múlt augusztusban azt mondta, úgy akar párosodni, mint a lovak. Talán ezt is megörökíthetnénk.

Töltöttem egy pohár citromos vizet, és lehajtottam. Aztán Katyhoz fordultam, és megcsókoltam. Azzal váltunk el, hogy fél hatkor találkozunk.

Alighogy kitette lábát a körletből, mintha súly nehezedett volna a mellkasomra. Hirtelen semmi kedvem nem volt se Katyhoz, se Petrához, csak magam akartam lenni az Apollinaire-kötettel.

Kinéztam az ablakon, Švejk épp kikanyarodott a körletből, kezében Katy bőröndjei. Talán még utánafütyenthetek, hogy hozza ki az Orpheust a tisztí könyvárbból.

DANIELLE STEEL: A FENSÉG KEDVESE

Csillogó hóesésben szállt Ivanovna hercegnő szánja a cseh vidéken. A hópelyhek apró csókokkal borították be az arcát, és a szeme elé bársonycsipkét redőztek. A hercegnő a fekete haját az apjától, a jellegzetesen ívelt száját az édesanyjától örökölte.

A hercegnő egyszer csak megállította a szánt.

- Kik azok ott, Kolja? – kérdezte csilingelő hangon a kocsistól.
- Cseh foglyok, Olga Ivanovna – válaszolta a vénséges kocsis.
- Szegény emberek. Mi lesz velük? – duruzsolta.
- Fogolytáborba zárják őket.

– De hát ez rettenetes! – kiáltotta Ivanovna hercegnő, és a kezét a szája elé kapta.

Elővette a messzelátóját, és megszemlélte a menetoszlopot. Észrevett egy szegény ördögöt, aki a rossz körülmények ellenére is az arcán mosollyal menetelt. A hercegnő úgy érezte, a szíve majd' kiugrik a helyéről. Még soha nem érzett ilyen érzést. Kiadta a parancsot a kocsisnak:

– Hajts közelebb, Kolja!

A vén szolgáló, aki egész életében hűséges volt a Romanov-házhoz, rápattintott az ostorával a lovak hátára, és azok tajtékozva nekiiramodtak.

– Hő! – mondta a kocsis, és megrántotta a gyeplőt.

Ivanovna hercegnő körülnézett. Most közelebbről is meglátta azt a hadifoglyot, aki megdobogtatta a szívét.

– Kolja, kérdezd meg a brigadérostól, ki ez az ember!

Kolja leszállt, lassú léptekkel ment a menet elé, ahol a brigadéros az arabs szürke lován ült, és figyelte a tengerként hömpölygő, megbéklyózott embertömeget.

A brigadérosnak borvirágos orra volt, alatta rendben tartott, fekete bajusz, hosszú szakáll. Megtermett, mégis egyenes hátú férfi. Kolja a kék szemébe nézett a brigadérosnak, és azt kérdezte:

– Ivanovna hercegnő kérdezteti, ki az a fogoly, aki olyan szépen mosolyog?

– Az a Švejk – mondta a délceg férfiú egy pillanat gondolkodás után. – Mit akarsz tőle, öreg?

– Én ugyan semmit. Ivanovna hercegnő kegyeskedik felmentetni az őrizetből.

A brigadéros papírokat követelt.

– Igazolja papírokkal! – követelte.

Amikor ezt meghallotta Ivanovna hercegnő, azon nyomban tollat, tintát és levélpapírt ragadott, majd elővette a cári pecsétet a kétfejű sas szimbólumával, és lepecsételte.

Aztán utána, ami után elengedték a Švejket, és a hercegnő közelebbről is meglátta, elakadt a szava. Mintha a Schubert keringőit hallotta volna a fülében, olyan égi zenének hallotta a hó csikorgását.

– Szeretlek – mondta Švejknek, és elfutották a könnyek a szemét.

Švejk körülnézett, és felszállt a szánra, és egymáséi lettek, és ellovagoltak a naplementébe.

Bogdán Mária Emese

A FAGYISFIÚ

Ami engem illet, mindig elfogult voltam a szóke, kékszemű gyerekekkel. Ezt be kell ismerni. Valósággal rajongtam értük. Úgy vonzottak, mint a mágnes. Gyermekkoromban is szívesebben barátkoztam velük, mert kedvesek, szelídek voltak. Tanítványként is ők voltak a kedvenceim, mert az volt az érzésem, hogy hamarabb megnyílnak, többet gyakorolnak, s jobban ragaszkodnak hozzám, mint a többiek. (Persze ezt csak én éreztem így, s nem mondtam senkinek, de nem is tettem kivételt velük.) Nem csoda hát, hogy felfigyeltem a fagyisra is, bár ő nem volt olyan megnyíló, kedves fajta, csak amolyan udvarias, távolságtartó, és hivatalos.

Jólfésült, szóke, kékszemű, tiszta tekintetű, kissé szeplős srác állt a fagylaltospult mögött, a tömbházam alatti vendéglő előtt. Amolyan nemescekes forma, de magasabb, idősebb, tizenhat körüli, vagy inkább egyetemista, ezt nem tudtam eldönteni. Szerény öltözetben, háromnegyedes nadrágban, fehér, rövid ujjú pólóban vagy kockás ingben, mindennap tisztán, ápoltan. Egyszerűségében ívben elütött az átlagtól, de kitetszett az is, hogy ezt a munkát csak szünidőben végzi.

Első látásra nem tudtam eldönteni, mi az, ami nem stimmel nála, de éreztem, hogy van valami egészen különleges a megjelenésében, s erre a környezete is felfigyelt. A gyerekek is ott ácsorogtak körülötte, amikor a szülők beültek a vendéglőbe. Rolleres gájnerék is ott alakították ki a szöktetőjüket, s napestig ott bravúroskodtak mellette. Be-beszóltak neki, mikor viccesen, mikor incselkedően, gúnyosan is provokálták, hogy szóra bírják, s bosszantotta őket, hogy a fagyis nem állt le velük. Próbáltam magyarázatot találni magamnak, miért más ez a gyerek, mint a többi, miért tűnik különlegesnek, mikor semmi különleges nincs rajta? A tartása és az arckifejezése, melyről áradt a tisztelet, a tekintete, ahogy szembenézett a vevővel, az odaadása mindig meglepett, s készítetést éreztem, hogy figyeljem, kövessem.

A fagyit mindig csak tőle vettem, ismerőseimet is odairányítottam hozzá, hogy többször halljam a szavait. Mert a beszéde is furcsa volt. Tagoltan, fennhangon, szinte zengően ejtette a szavakat, egyenesen

szembenézett a vevővel, majd kis meghajlással átadta a fagyiskelyhet. „Váljék egészségére”, mondta szertartásosan, fennhangon, de ezt a meghajlásos furcsa modort sokan lemosolyogták. Nem voltak hozzászokva az ilyenféle udvarias kiszolgáláshoz a népek, nem divat ma már az ilyesmi.

A fagyisfiú nem volt különösebben barátságos, nem jópofizott senkivel, s nem kedveskedett a kisebb gyerekekkel sem. Ha valamit kérdeztek, röviden válaszolt, ha fagyit vagy üdítőt kértek, szépen kiadta, meghajolt, és a szokásos kívánsággal nyújtotta át. Utána tette a dolgát tovább.

Mikor nem volt vevője, leült a pult mögé és olvasott. Már az is különösen hatott, ahogy ült ott az ernyő alatt méltóságteljesen, mint egy herceg. A könyvet is olyan furcsa szögben tartotta keresztbe tett térdén, hogy bármelyik pillanatban felpillanthasson, ha megjelent valaki a pult előtt. Van ebben a gyereken valami ritka elegancia, amit nem tudok hová tenni az ő korosztályában, de még a felnőttékében sem, gondoltam, s egyre jobban furdalt a kíváncsiság. Ácsorogtam én is körülötte, mint a gyerekek, figyeltem munka közben, figyeltem, amikor olvas, hátha rájövök a titkára. Kifogástalan volt a viselkedése minden adódó helyzetben mindenkivel. Elhatárolódott a beszélgetéstől, nem pazarolta a szót, csak ha kérdeztek valamit. Udvarias, ám tartózkodó is egyben, egyenes testtartású és figyelmes.

A tér mindig tele volt emberekkel. Hétköznapiakon útba esett a vásárlóközpontok felé igyekezőknek, hétvégeken itt sétált mindenki. Szerették a vendéglő előtti kis parkot, a virágos csoportokat, a sokszínű sokféle virágot, amit művészi módon ültettek egymás mellé úgy, hogy a virágok színek szerint formákat alkossanak a csoportokban.

A fagyizó és a jégkása is a vendéglőhöz tartozott. A fölötte kihúzott nagy ernyő távolról felhívta a figyelmet, s aki elhaladt előtte, nem tudott ellenállni a sok színes nyalánkságnak. Igaz, a téren volt még két hasonló, gazdagabb kínálattal, terasszal, de ez a vendéglő előtti kisebb is vonzotta az arra sétálókat, s megvolt a maga hangulata a fagyisfiúnak köszönhetően, aki mindig ott állt szertartásosan, szolgálatkészben. Nekem is útba esett a tömbházam előtt, s jöttömben-keltemben rajta volt a szemem egész nyáron.

Tulajdonképpen mi benne a furcsaság, kérdeztem magamtól egy adott ponton, mi az, amiért folyton figyelem? Hogy nem mindennapi jelen-

ség? Hogy nincs rajta felírtos reklámpóló, vagy összevágott rongyos nadrág, hogy nincs fülbevalója vagy netán tetoválás a karján, mint kortársainak, s a haja sem csapzott, hanem rövidre vágott és hátrafé-sült? Szerény, ápolt megjelenése hívja fel a figyelmemet, meg hogy tagoltan ejti a szavakat? Hát ezekért lóg ki a sorból? Szokatlan a szemnek az egyszerűség ebben a szélsőségesen elszabadult világban, mert az ápolatlan kócosokat kellett megszokni, morogtam magamban.

A fagyisfiút lenézték a rongyosgatyás rolleresek, akik ott szöktettek az orra előtt, a kövázás virággruppok peremén, nagy kurjongatásokkal egy-egy sikeres ugrás után. Enyhén ki is gúnyolták, amikor sor került a szöktetések között egy fagyiszünetre, de ő észre sem vette. Ugyan-azokkal az udvarias gesztusokkal kiszolgálta gájnerüket is, mint bárki mást. Kikaparta a kért fagyit az adagolóval a tartályból, belehelyezte a gombócot a kehelybe, és úgy nyújtotta át nekik, hogy enyhén bólintott előttük rendre.

– Váljék egészségre! – mondta szertartásosan. – Váljék egészségre! – visszhangozták érces hangját, kacagva, az aszfaltbetyárok, s meghajoltak ők is röhögve. Aztán a fagyival tovább bravúroskodtak a kövázák szélein. Versenyeztek, hogy fél kézben tartva ki tud szöktetni a rollerrel úgy, hogy az nem esik ki a kehelyből a kockakövekre. Nagy üdvívalgás közepette egymás után pottyantak ki a gombócok az utcára, de a fagyisfiú nem foglalkozott velük. Ez már nem az ő feladata volt, nem az ő munkabeosztása. Igen, így mondta, ezt a szót gyakran használta. Akkor is, amikor egy szabad percében megkérdeztem, hogy mennyire természetes a fagyalt alapanyaga. (Kérdeztem én is valamit, hogy szóba elegyedjek vele.)

– Kérem szépen – mondta nagy alaposan –, nekem nem áll módomban önnek információval szolgálni a fagyalt anyagának összetételét illetően, mert nekem sincsenek információim ezzel kapcsolatban. Nekem más a munkabeosztásom itt, engem azért fizetnek, hogy kiszolgáljam az embereket – mondta ércesen, fennhangon, kicsit szavalósan, de erre a pátoszra már én is elmosolyogtam magam, és továbbálltam. Ő pedig letörölte a hűtőtartályt és a mellette lévő asztalkát, egy kissé hátrább tolta a székét az árnyékba, és leült olvasni az ernyő alá.

Hárman a fagyaltpotyogtató bravúrosok közül újra ott teremtek a hűtőpult előtt, s ragacos kezükkel mutogatták a jégszekrény üvegén a kínálatot. – Kéne még két gombóc fejenként – vetették oda a fiúnak.

– Kéne? – kérdezett vissza ő szigorú tekintettel. – Nem kaphattok! – mondta hangosabban és határozottan. – Nocsak, vazeg, mi az, hogy nem, szóval nem? És miért is nem? – nyomták meg gájnerék a szót támadólag. – Mert mocskos a kezetek, és mert nem kértétek szépen. Amúgy utcapotyogtatásra nem szolgálhatok fagyit, nekem nem ez a munkabeosztásom! – közölte velük is fennhangon, határozottan, szigorú arckifejezéssel. Kék szeme szikrázott. A rollerek ledöbbsenek, ekkora rendreutasításra nem számítottak. Próbálkoztak még egypár gúnyos megjegyzéssel, de aztán letették a rollereket, és betértek a vendéglő mosdójába kezét mosni. – Kérünk szépen három kétgombócot – mondták nagy alázatosan, vigyorogva, egy kicsit utánozva az ő hanghordozását. – Rendben – mondta a fagyisfiú, és kiszolgálta őket, mintha mi sem történt volna. „Váljék egészségetekre!” Figyeltem a rongyosbandát, s elámultam az eredményen. Pár szóval hogy tudott hatni ez a gyerek! A rollerek megcsendesedtek, leültek a kővázák szélére, s többet nem szöktettek a fagyizás alatt. A fagyisfiú pedig tette a dolgát tovább, nem fordított több figyelmet rájuk.

Egyik reggel furcsa érzés ragadott magával, mikor elhaladtam a fagyizó előtt. Valami hiányzott a szokásos látványból a téren. A fagyisfiú nem volt a helyén. Egy lány osztotta helyette a fagylaltot. Hová lett a szőke, kékszemű gyermek, vívódtam magamban, de csak azt tudták, hogy már nem fog itt dolgozni a nyáron. Két hónapot tartott a „mukabeosztása”, gondoltam szomorúan, s valahányszor utamba esett, mindig odatévedt a tekintetem. Hiányzott a jelenléte a térről, az elegáns megjelenése, az udvarias kiszolgálása s a mozdulata, ahogy a kelyhet nyújtotta át.

Aztán lassan elhalványult a sokszínű nyár is, és lejárt a fagyiszezon. A jó, meleg, ernyesztő napokat felváltotta a szeles, esős idő, mely nem a fagyizásról szólt. Eltűntek a színes ernyők a teraszokról, kopott lett a tér is a tömbházam előtt. Ilyenkor már beállnak a ködös reggelek, s szürke, egyhangú lesz az egész város. Gájnerék is lekoptak a síkos kővázákról. Többet nem vettem fagyit, s a különleges fagyisfiú is lassan feledésbe merült. Lehet, nem volt idevalósi, latolgattam magamban a kiejtésére gondolva. Valószínű ide küldték a szülei a rokonokhoz nyaralni, s bejött neki egy kis kereseti lehetőség a vakációra.

Sokáig láttam magam előtt még, ahogy ott áll, udvariasan meghajol, és nyújtja a fagyit. Ez maradt meg bennem, ez a bólintós mozdulat, a

meghajlás, ami hasonló a japánok köszönéséhez. Elméláztam magamban. Ez volt az a különlegesség, ami odavonzott naponta a fagyaltospulthoz. Ez a tiszteletteljes mozdulat, mely annyira hiányzik mindenhol, s amely ma már nevetséges. Rég eltűnt a mindennapokból az udvariasság. Ó, mennyivel másképp alakulnának az események, ha egyszer csak előjönne újra, s mindenkinek ilyen elegáns mozdulatai lennének, mint a fagyisfiúnak. Ó, ha az udvariasságot megkövetelnék az iskolákban, még a világ is megváltozhatna tőle, vetítettem a jó reményt előre. De most lezser világ van, s gájnerék diktálják a trendit a mindennapok kapcsolataiban, mindenhol. Azt gondoltam, többé nem kerül elő a szőke fagyis gyerek, de egy év múlva mégis megmutatta magát, amikor nem is vártam.

A templomban úrvacsoraosztás volt éppen, s nagy tömeg. Hárman szolgáltatták a szentségeket. Hosszú sorokban lépkedtünk körbe. Mindig megható ez az esemény nekem. Viszed a pepita lelkedet az Úr elé, s különös érzések uralkodnak el rajtad ilyenkor. A kenyérrel küldenek feléd egy ígét, s majd a korty borral egy másikat is, melyek benned maradnak egy ideig. A bort ketten osztják, a tiszteletes asszony s egy ismeretlen légátus, aki besegít. Bemondták a nevét is az istentisztelet elején, de nem jegyeztem meg. Lépdelünk lassan, restellem, hogy ilyenkor mindig szorul el a torkom, s előntenek a könnyek, csak nyelem a kenyérre. A bor előtt osztódik a sor.

Ércesen, tagoltan jött felém az ige, miközben a kelyhet nyújtotta: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre, valahányszor isszátok e pohárt!” Felnéztem az ismerős hangra. Ott állt előttem ünnepélyes tartásban, talpig feketében, szolgálatkészben. Ugyanaz a kéztartás, ugyanaz a mozdulat. Kék szeme ragyogott. Szép, szőke fiatalember. Jól állt neki a fekete palást.

Farkas Gábor

[TÜKRÖZŐDIK CSENDED]

Göröngyösülnek szinesztéziáid,
nem kaphatsz feloldozást. A véletlen
tágul csak, mint cáfolat a tételben,
és az árnyékban *a semmi világít.*

A felejtés se jó. Placebo csupán.
Térdre ereszkedő viszonyulások
között – miként a láthatatlan árok –
szűrődik át az árnyék fókuszán.

Halkulnak az imák szinte maguktól.
Zendül a vers, aztán inog a súlytól,
tisztán tükrözteti a ferde csendet,

és a ponttól elmozdulni nem enged.
A téli ünnep is csak szerény minta:
háromkirályok, arany, tömjén, mirha.

[MIKÉNT A SZOBROK]

zsugorodnak az érvek.
mérlegen csak, hogy megéri-e?
valamiből meg kell élnie
az embernek. az érdek

erős motiváció.
a líra persze – tudjuk – tiszta.
a meg hasonlást nyomjuk vissza
a nyúlüregbe. hány kiló

csirkefarhát szükséges
a létezéshez – a költészetben?
mennyi díj és mennyi véletlen?
az emberség szűk. véges.

a verset eltüzelni
úgysem lehet. akárhány erdőt
fosztunk ki, fázunk. esendők
vagyunk. megyünk szavazni,

konzultálunk, a voksot
osztják-szorozzák. nyugat és kelet
között hajlékony orosz rulett –
élünk, miként a szobrok.

Akasha, 2017
(110 x 100 cm, akril, vászon)

Balázs F. Attila

EXIT

Széttárt kar a táj
a fák tövében villódzó fények olvassák
az ősz panaszos leveleit
testünk is lassan porladó emlék lesz
mint az élet ujjlenyomatait őrző avar

a magasság és a mélység határán
elválik a lélek a testtől
mint termés az ágtól
megszűnik a fent
a lent
az irány
és már ott vagy
mintha csak tükörképeddel egyesülnél

és rájössz
hogyan az angyaloknak nincsen szárnyuk
mégis repülnek
és a gravitáció nélküli térben
repülni sem kell
mert ott vagy mindenhol
ahol a találkozások
imára kulcsolt kezek

Fellinger Károly

CSÍPÓS KEDVÉBEN

János csípős kedvében van, nincs egy lyukas garasa sem, még a légy is jobban csípi, biztosan azért, mert a vesztét érzi a mihaszna. János elképzeli, amint egy

jelentéktelennek tűnő szúnyogcsípés végez vele, legalább felöntött volna előtte a garatra, vagy elütötte volna egy gyászszekér, ha már így elázott.

János, ha szabó volna, sose foltozná be a mélygazdagok zsebét, nem lenne a zsebükben, nem rendelkeznének vele, nem függne tőlük, zsebre vágná valamennyit.

János költő, verseket körmöl, de nem a pacsirta költötte. Nem tudja, nem képes saját magát sem elfogadni, hiszen az ajándék elfogadása a szabadság

feladásával jár, mint vödör a kútra. János inkább forrás akarna lenni, nem zavarja, hogy hálátlanok az emberek, ki a forrásból eleget ivott, háttal

fordul felé, a szegénység a reménység, hajtogatja, mint ahogy a fáradt szolga hajtogatja magát a gazdája előtt. János nyel, megbékül a maga kenyerén.

VAKSÁG

János tudja, hogy a szerelem vak, de ha
nappal bekötöd a szemét egy fekete
kendővel, keresztüllát rajta. Mosolyog
a vak szerelem, hogyha a csalfa remény

viszi előtte a lámpást, egyengetni
akarva útját. Amikor a szerelem
aranypatkót talál, János tükröt mutat
neki, elhiteti vele, hogy vaspatkó,

amit el kell hajítani, lehetőleg
a háta mögé, jó messzire, hogy aztán
szerencsét hozzon valaki másnak is, hisz
a szerencse forgandó, akit csak lát, lel,

azonnal megvakítja. János szerelmes
Juliba, virágot vesz neki, s ő azt
vázába rakja, a hatalmas asztal kö-
zepére, szemben ülnek, nem látják egymást.

MALACPERSELY

János bátor, nem kell biztatni, az ő
kezében elsül a kapanyél, a négy-
levelű lóhere is terem, bár csak
akkor hoz szerencsét, ha véletlenül

találunk rá, nem pedig célzottan, kész-
akarva, már előre kitervelten.
Egyedi ritkaságának és kereszt
alakjának köszönheti a varázs-

erejét, olvassa egy cikkben János,
majd megdöbben, hogy a legelső malac-
persely a messzi Indonéziából,
Jáva szigetéről került elő; a

nagy has a jólétet jelképezi, az
iszapban hempergés meg a hatalmas
föld szellemével való kapcsolatot.
Rézpénzeket tároltak bennük, talán

egy keresztény szerzetes hozta át őket
a vén Európába. János felkel,
elaludta a malacok álmát, het-
venkedik, mint az uraság malaca.

*Akasha II., 12., 2021
(110 x 100 cm, akril, vászon)*

Bangha Mónika

GYÓGYSZER

Édesanyám emlékére

Még szedem a vitamint, ami téged kellett volna meggyógyítson. Már nem fog felszívódni, mindegy is már a módja, hogy bőrön vagy tápcsatornán keresztül, hiába a sok ismeret, latolgatás, már nem ér oda az a kalcium, a magnézium sem, de a K2 is hiábavalóvá vált, meg a bór is, pedig hetekig keresgéltem a tökéletes kombinációt, a szinergiát. A halál összetettebb az életnél, néha sürgősebb is. Elég egy kis baktérium, ami beférkőzi magát, állhatnak sorban a vitaminok, ásványok, aminosavak és neurotranszmitterek, hogy összeforasszák a forrasztthatatlant, dendrittől axonig szállítsák a szinapszisban létrejött információt, csak még most az egyszerű, mert a lélek már döntött, csendben mosolyogva a nagy buzgóságon. A rendszer magába omlik, először az izmok, csontok, ízületek maradnak kötőanyag nélkül, igen, kollagénből sem fogyok ki egyhamar, majd a vér fertőződik meg, a szív egyre lassabban pumpál, viszi körbe még fáradhatatlanul, már nem az élő vért: az információt. Hogy elég volt.

Ahogy szervezetem éhesen szívja magába az anyagot, hisz kissé elhanyagoltam az utóbbi időben, nem tett jót neki a stressz, csupa szabadon kószáló kortizol, az állandó készenlét ágyad körül, és fájdalom, ágyadtól oly kibírhatatlanul messze! – úgy tolatasz ki te megadóan a világból. Először zsugorodó bőröd tapad a törött csontodra, majd a keringő nedvek vesztik el rendeltetésüket: szüretlenül és megállíthatatlanul áramlanak, köröznek, viszik az összegyűjtött mérget és szerre kapcsolják ki a leharcolt szerveket, akárcsak ujjaid az érdektelen csatornákat a távirányítón. Ekkor egyszerűen kilépsz hasznavehetetlen hajlékodból, vaságyadból felemelkedsz, a tévé és a plafon közé, ahová üvegszürke szemed szegeződik. Az összeomlást már innen figyeled.

Még szedem a vitamint, ami téged kellett volna meggyógyítson, egyre virgoncabb leszek tőle. Tegnap még az asztalodon, ma a polcomon sorakoznak: kalcium, magnézium, cink, B-komplex, D-vitamin, K2 és bór, mangán és kurkumin. Varázsütésre szűnik meg minden csontfájá-

som, ízületi gondom, hisz a kurkuma mellé szigorúan veszem a borsot egy kis olívával leöntve, naponta kétszer. Minél többet szedem, annál tovább tart, feneketlen korsó, kereslet-kínálat, ahogy a szoptatási tanácsadó fogalmazott. De most a dobozok csak úgy sorakoznak a kamra polcán, megannyi lefagyasztott anyatej a hűtőládában. Túlsordult kínálat: folyik a lépcsőház lépcsőjén lefele. Mivégre ez a pazarlás? Évekig tart majd, amíg elfogynak, amíg feltöröljük. Valaki nyitva hagyta a csapot. Mi lesz addigra veled? Miért nem volt neked elég, elég jó, és mivégre ez a feneketlen gyógyulási vágy, gyarapodás, amit rám hagytál? Nemcsak magamat, mindenkit meg fogok ezzel gyógyítani, orvos leszek, már Rózsika néni megmondta: professzor, csak úgy kiállok a tömbház elé és osztogatom az egészséget a rászorulóknak.

Nem mondom meg senkinek a titkomat, hogy ezek tőled maradtak, hogy te vagy a gyógyszer a világnak, hogy halálodból virulok én és mindenki. Hogy így lettél halhatatlan.

NAGYHÉTFŐ

Édesanyám emlékére

Anagyhetet egy kis halállal kezdem. A kör bezárul, egy éve még te haltál, pont ilyenkor, kora reggel. Nem tudtam megállítani a világot, még előtte gyorsan elkísértem a gyereket a csokigyárba, drukoltam, tartson még a szusz, ha már ilyen szépen hazaértünk, olyan messziről, ha már mind itt vagyunk, körülötted, ahogy eddig nem is, a pap is jön, talán neked már nem is fáj, ha csak az itthagys nem. Mindig van valami, amit még nem csináltunk, amit még nem mondtunk, de már nincs, akinek, vagy nincs, aki, karjaid a levegőben, egyre akadozóbban veszed a levegőt, a vér még bátran törtet, hogy fertőző anyaggal telve oltogassa ki szerre a szervek lámpásait.

Tegnap még vidámság volt, Uram, jöttél számárháton, mi elébed futottunk a határba, kezünkben a frissen tört pálmaágakkal, szívünkben ismeretlen szomjival. Az hírlett, hogy megváltani jössz, nem volt nehéz elhinni, hisz annyira vártunk már rád, tavasz is volt, Jeruzsálem a

szívünkkel együtt burjánzott. A pillanat, amikor senki nem gondol nagypéntekre, talán még te sem, könnyű elcsábulni, ha szeretet vesz körül, sicc!, halálnak árnyéka, hisz emberek is vagyunk! A feltámadás sem ér halál nélkül, arról meg hal(la)ni sem akarunk, látni meg pláne nem. Vagy okozni, cinkosnak lenni. Sicc, Pilátus aranya!

Nem akartam látni a halált. Eddig jól meg is úsztam, még gyerekkoromban kidolgoztam a technikákat, ahogyan el tudom kerülni a fájdalmat, az igazságtalanságot, az elviselhetetlent. Lehasítás, írják a pszichológiai szakkönyvek, mindegy is, a lényeg, hogy halál nincs, vagy csak elérhetetlen távolságra, mindig a másé, temetésre például azért megyünk, nagyhét is van, a rituális halál belefér, a tömeghalál is, hisz az is távolítás, az átélés illúziójával.

Édesanyám viszont soha sem fog meghalni, ebben ő is többször megerősített, amikor ötévesként először rám tört a szorongás, kicsit erősebben, mint illett volna, hogy aztán behálózzon és velem növekedjen labilis idegrendszerre, ahogyan a kórházi *fisámon* írja. Most valami egyebet ír, nincs is *fisám*, csak valami elektronikus adattár, a hely is, nyelv is hibádzik, még csak nem is latin, hogy édesanyám is kisilabizálja a mennyországból aggódva.

Ma meghalok kicsit, vagy sokat, ki tudja? Még sosem altattak el mesterségesen, valahol el kell kezdeni, az időzítés klappol, szeretem a rituálékat. Azt mondják, még ma feltámadok, akár haza is mehetek. Persze azért aláírtatták a halálban maradás összes lehetséges formájába való beleegyezésemet. Pilátus mossza kezeit. Ahogyan a tiedbe nem egyeztem bele, édesanyám, mégis utolért – Uram, csak te tudod az utakat! –, úgy írok alá mindent, bólintok rá minden lehetséges komplikációra most. Halálnak halálával haljak. Állok elébed, Uram! Talán így megúszom. Most az egyszer. Ahol halál van, feltámadás is van. Láttam, ujjaimat Tamásként a sebedbe vájtam. Többé nem ér a lehasítás.

Ugye feltámadunk, anyuci?

Fráter Zsuzsanna

BÁTHORY-VÉR

„Madárnak lenni jobb, mint lánynak” – gondolta Báthory Anna, miközben a halványkék égen szabályos alakzatban vonuló vadludakat figyelte. A szárnyukon ezüstösen csillant a fény, kilótt nyílhegyként suhantak tova. „Ha madár lennék, elrepülhetnék.”

Egy pillanatra lehunyta a szemét, elképzelte, hogy ő is fent repül a lóp fölött, szabadon, csak száll, egyre száll távoli, idegen tájak felé.

Kinyitotta a szemét, felsóhajtott. Talán kérhetné azt Ilka nénétől, hogy változtassa madárrá. Persze, ahhoz előbb meg kellett találnia. Az ég alja már vörösen izzott a nádtenger felett, a szúnyograjok egyre bátrabban köröztek, csupán néhány órája maradt sötétedésig.

A nádi boszorkányt nem könnyű megtalálni, ha ő nem akarja, márpedig úgy tűnt, nem szeretné. Anna órák óta bolyongott a lápon. Az asszony régi tanyáját könnyedén meglelte, hiába nem járt ott évek óta, a lába egyenesen az öreg szomorúfűzhöz vitte a zsombékoson át. A kis nádkunyhó azonban elhagyatottan árválkodott a rejtett tisztáson.

Anna egy darabig csak bámulta a megrogyott, beszakadt tetejű kunyhót, amit gyermekként annyiszor felkeresett, mikor kiszökött a várból, miután testvérével együtt árvaként idekerültek Ecsedre a nagybátyjukhoz, az országbíró Báthory Istvánhoz.

Önkéntelenül elmosolyodott, mert eszébe jutott, ahogy Ilka nénével gyógyfüveket, bogyókat meg sulymot gyűjtöttek, kócsagtollra, kékes-szürke bölömbikatojásra vadásztak, majd a kis tanyán főzték a furcsábbnál furcsább szagú és színű főzeteket.

Anna az öregasszonytól tanulta meg a füvek, fák nevét, hogy a bodza meg a hársfa virágzata csillapítja a köhögést, a nyírfa kérge jó fájdalom meg láz ellen, és azt is az eszébe véste, mely füveket kerüljön el jó messzire, mert mérgezők.

Mezítláb, egyszerű vászonruhában szaladgálhatott, úszhatott, a sárban dagonyázhatott, önfeledten játszhatott, akárcsak a pákászgyerekek. Ilyenkor legalább nem kellett sötét szobákban szemrontó hímzés vagy a Biblia fölé görnyedve gubbasztania, a dajkája kárálását meg az István úr által fogadott tanítók feddéseit hallgatnia. Itt szabad volt.

Egyszer még testvérbátyját, Gábort is magával hozta Ilka néne apró tanyájára. Aznap ők is pákászkodtak, lápi pócot meg csikot fogtak, aztán szabad tűzön megsütötték. Csak szürkületre értek vissza a várba, amikor már az egész várnép őket kereste. Füstösek, sárosak, vizesek voltak, Gábor tanítója nagyon elverte a fiút, neki pedig végig kellett néznie. Kisírták mindketten a szemüket, de akkor sem árulták el, hogy merre jártak.

A testvéreire gondolva a szeme könnybe lábadt, a torka elszorult, és a haragja is újra feltámadt, mert miatta bolyongott most a lápon...

Nem gondolhatott most erre, sürgősen meg kellett találnia egykori lápi tanítóját. Megdörgölte az arcát, elkente a könnyeit.

Eltöprengett, vajon hová költözhetett Ilka néne, miután elhagyta a régi tanyáját. Egy pillanatra a gyomra is összeszorult, talán már nincs is életben, de ezt hamar elhessegette. Ha így lett volna, hallotta volna hírét a várban, amikor megérkezett. Ilka néne elég nevezetes javas-asszony volt Ecsed környékén, a vár jobbágysai, a környező falvak parasztasszonyai, pákászsai mind hozzá jártak gyógyulást keresni. A halála fontos újságnak számított volna.

Nem, biztos volt benne, hogy az öregasszony él is virul, csak máshol vert tanyát a lápon. Talán jobb helyet talált, talán túl sokan ismerték már a szálláshelyét, de érezte, valahol a közelben lehet.

A légzését lecsendesítette, elnyugtatta a gondolatait, és csak a lép neszeire, a sás susogására, a nád zizegésére, a tücskök ciripelésére és a szél sóhajtozására figyelt, pont úgy, ahogyan Ilka néne tanította. Ösztönösen elindult. Nem tudta pontosan, merre tart, csak ment előre, amerre a megérzése húzta.

Azonban mostanra elbizonytalanodott. Jó ideje kerengett a lép útvesztőjében, kerülgetve a mély, süppedős mocsarat, sokszor egyik zombékról a másikra ugrálva, erdőmagas nádkévék között törve az utat előre, olyan rejtett zugokban járva, amiket csak a lápi emberek ismertek. Ilka néne nyomát azonban nem találta.

Hamarosan az árnyékok megnyúltak, az ég rózsásról bíborra váltott, a nap lassan lebukott a nádas fölött. A szél is feltámadt, az őszhöz közeledve csípősebb lett az este. Anna megborzongott, összevonta magán vékony hárászkenőjét, amit az egyik szolgálólánytól csent el.

Bagoly huhogott, a távolban valami felvonyított, mire Anna gyomra egészen kicsire ugrott össze. Az éjszakát még soha nem töltötte a lápon,

és nem most akarta kipróbálni. Nem hozott magával sem ételt, sem világítószerszámot, arra számított, hogy estére visszaér a várba.

Körbenézett, legalább két óra járásnyira eltávolodott az otthonától, és fogalma sem volt, merre menjen tovább. Csüggedten felsóhajtott. Vissza kell fordulnia, talán holnap még lesz ideje keresgélne Ilka néne nyomát.

Nem tétovázott tovább, megszaporázta a lépteit, és egyenesen Ecsed várának vette az irányt. Azonban alig haladt pár lépést, amikor észrevette, hogy elcsendesült körülötte a láp. Nem hallatszott madárdal, nem ciripeltek a tücskök, még a békák is némán lapultak a sás között, a táj némaságba dermedt. Anna megtorpant, körbefordult, de nem látott semmit, csak a végtelen nádas zizegett körülötte. Nyelt egyet, mert a torka kiszáradt, majd óvatosan újra megindult. Azonban a lába remegett, érezte, valami figyel a buzogányos gyékények közül. És akkor meghallotta a morgást a háta mögött.

Megbénult, a lába gyökeret vert a vizenyős talajban, csak a szíve kalapált veszettül, mintha ki akart volna ugrani a mellkasából.

A morgás erősödött, és Annának meg sem kellett fordulnia, hogy tudja, a háta mögött nem róka vagy kisebb toportyán acsarkodik, hanem bizony farkas.

A vére a fülében dobolt, a rémület eltompította, de muszáj volt gondolkodnia. Tudta, nem szabad futnia, mert azzal mindennek vége. Gábor mesélt neki a farkasokról egyszer régen, de képtelen volt visszaemlékezni, mit mondott.

A farkas újra felmordult, Anna gerincén izzadság gördült végig, de kényszerítette magát, hogy lassan, óvatosan megforduljon.

Az állat hatalmas, busa fejéből kegyetlen, sárga szempár meredt rá, felhúzott ínye alól pengeéles agyarak villantak ki, a látványra a lány térdre megreszketett.

Anna fején átfutott, hogy a farkasok falkában járnak, de ahogy körbepillantott, nem látott másik állatot. Ez azonban mégsem nyugtatta meg, ez az egy is pillanatok alatt átharaphatta volna a torkát. Rádásul a farkas ádázul, barnás szőrét felborzolva, mindenre elszántan vicsorgott rá.

„Gondolkozz, Anna, gondolkozz!” – biztatta magát, és rémülten próbált emlékezni a bátyja szavaira.

Tudta, egy téli éjszakán mesélt neki a farkasokról. Emlékezett a hidegre, a hóra... És akkor eszébe jutott.

Napok óta szakadt a hó, mindenki beszorult a várba, éjszakánként farkasüvöltéstől volt hangos a láp. Ő még kisgyermekként halálra váltan reszketett az ágyában, amikor pár évvel idősebb testvérbátyja hozzálépett. Hogy megnyugtassa, beszélni kezdett a farkasokról. Gábor mindig is csodásan mesélt, még a felnőtt férfiak is lenyűgözve hallgatták, Annát pedig egyszerűen elvarázsolta. Bátyja az ágya mellé telepedett, az ő apró kezét saját erős, a fegyverforgatástól máris megkeményedett markába fogta, és miközben a farkasok üvöltését hallgatták, a szokásaikról mesélt. Arról, hogy családokban élnek, arról, hogy egy hím és egy nőstény vezeti őket, arról, mit jelent az üvöltésük, és arról, hogyan lehet védekezni ellenük.

Anna nyelt egyet, elmormolt egy miatyánkot, majd a farkas villogó szemébe nézett.

– Ne mozdulj! Ne közelíts hozzám, bestia! – üvöltött határozottan az állatra.

Gábor útmutatásait követve igyekezett minél mélyebb hangon és hangosabban kiáltani az állatra. És miközben folyamatosan emelt hangon beszélt, óvatosan hátrált, majd leguggolt, és valami fegyver után tapogatózott.

Nem merte levenni a szemét a farkasról, így vakon kutatott a nedves zsombékok között. A keze azonban csak levelekbe, gazba, rothadó növényi maradványokba akadt meg, nem talált semmi szilárdat, vagy fegyvernek használhatót.

A rettegés egyre feljebb kúszott a torkában, berekedt, már csupán gyenge fahangon rikoltozott. A farkas megérezhette a növekvő félelmét, mert felmordult, és közelebb nyomult. Anna riadtan hátrált, miközben igyekezett összeszedni magát.

„Ne mutass félelmet, a farkas tart az embertől, riaszd el!” – hallotta a bátyja hangját a fejében. Összeszorította a fogát, kihúzta magát, vett egy mély lélegzetet, aztán teljes erőből a farkasra üvöltött. Közben hátraugrott, letépett egy nagyobbra nőtt gyékénybuzogányt, és a törékeny fegyverrel felvértezve ádázul a farkas felé süjtött.

Az állat a meglepetéstől egy pillanatra megtorpant, felmordult, de egyelőre nem hátrált. Anna azonban nem adta fel. A farkas hiába vicsorgott, Anna üvöltött, aztán újra és újra meglengette buzogányát, lándsaként döfködött vele.

Az állat elbizonytalanodott, hátrébb araszolt. Anna felbuzdulva az apró sikeren, egyre jobban beleélte magát a támadó szerepébe, kihúzta

magát, mély hangon üvöltözött, és folyamatosan hadakozott a gyékény-fegyverével. A farkas hátrált, sovány teste megfeszült, farkát behúzta, a szemében az éhség és a düh mellett most már félelem is villant.

Anna minden erejét beleadva egy utolsó rohamra indult. Karját felhúzta, a gyékénybuzogányt magasra emelte, hogy minél hatalmasabbnak látszódjék, majd teljes lendülettel megindult a farkas felé. Az állat meghökkent, rémülten lesunyta a fejét, egy utolsót vakkantott, majd farkát maga alá kapva elfutott.

Anna megkönnyebbülten rogyott le a földre, a homloka gyöngyözött, a szemét elfutotta a könny. Hirtelen minden ereje elhagyta, keze-lába elgyöngült, csak ült, és nézte a farkas hült helyét a leereszkedő félhomályban.

A nád ekkor megzizzent, és egy hang szólalt meg mögötte.

- Nem hiába sárkányölők a Báthoryak, ha nincs sárkány, a farkas is megteszi!

Anna azonnal felpattant, gyékénybuzogányát harciasan maga elé kapta, azonban amint meglátta az érkezőt, keze lehanyatlott, melléből megkönnyebbült sóhaj szakadt fel.

- Ilka néne!

A töpörödött öregasszony felkacagott, miközben Anna hevesen átölelte, majd meglapogatta a lány hátát, és gyengéden eltolta magától, hogy jobban megnézhesse. A csupa ránc arc még jobban összegyűrődött, ahogy cicegve a fejét ingatta, miközben Annát méregette.

- No lám, lám, szépen megnőttél, kicsi úrnóm, de azt hinné az ember, hogy a fejedelem húga csupa selyembe' meg bársonyba' jár az arany hintáján, és nem egy szál pendelyben kódorog a lápon!

Anna szégyenkezve lehajtotta a fejét, mert érezte, elpirult, az arca lángolt.

- Ez a Julis gúnyája - motyogta -, kölcsön vettem.

Nyelt egyet, majd az öregasszony szemébe nézett.

- Szükségem van nénémasszony segítségére!

Ilka néne csak bólogatott, és várta, hogy Anna folytassa.

- Férjhez akarnak adni az öreg Bánffy Déneshez, de inkább a halál! Bűbáj kell, amivel kivédhetem, vagy akár madárrá is változnék...

Anna gyorsan beszélt, akadozva és idegességében összefüggéstelenül. Az öregasszony csak a fejét ingatta, majd a madárrá változás hallatán elmosolyodott.

- A Báthoryak vére nem gyáva galambé, hogy csak úgy elrepülj - korholta.

Anna erre csak keserűen felhorkantott, mire Ilka néne a vállára tette a kezét, és szelíden a sötét nádas felé húzta.

- Későre jár, jöjj velem, kis úrnőm.

Leszállt az est, a szilvaszín égen csak a csillagok és a telő hold világították meg az utat az ingólápon keresztül, ahol a lábuk alatt mozgott a talaj, és egy-egy elvétett lépésük a vékony tőzegréteg alól azonnal vizet fakasztott. Anna azonban mégsem félt, belekapaszkodott az öregasszony erős, csontos kezébe, és szorosan mögötte haladt.

Átvágtak a nádas útvesztőjén, majd az égererdő közelébe érve Anna szíve nagyot ugrott, mert az égig érő, sudár fák közé már nem jutott el a holdsugár. Ilka néne azonban nem zavartatta magát, magabiztosan, fától fáig haladva vezette egészen az erdő közepe felé.

Anna bukdácsolt, lába megakadt a kiálló gyökerekben, talpa bele-belesüllyedt a nedves talajba, de végül egy puha mohával borított, kellemes tisztásra értek, ahol gyékényből és nádból font kunyhó várta őket.

Ilka néne betessékelte apró otthonába, ahol csak egy nyitott tűzhely fért el a felette lógó vasüsttel, meg egy friss szénából vetett ágy. A kunyhót mégis különlegessé és illatossá tették a mindenhol elölő száritott gyögnövényecsokrok.

Az asszony gyorsan felélesztette a tüzet, Anna pedig hálásan húzódott közel hozzá, hogy megmelengetse átfagyott végtagjait.

- No, most már elmondhatod szép sorjában, hogy mi a baj, kicsi Báthory úrlány.

Anna felsóhajtott, tovább melengette a kezét, nem nézett az öregasszonyra, inkább a tüzet bámulta, de beszélni kezdett.

- Gábor, azaz a fejedelem azt akarja, hogy férjhez menjek. És már van kiszemeltje is.

- Az öreg Bánffy - vetette közbe Ilka néne.

Anna bólintott.

- Azt mondja, ezt kívánja a fejedelmi érdek, ezzel az új rokoni szállal megszilárdítja a frissen szerzett trónját.

Nyelt egyet, mert kiszáradt a torka, utána folytatta.

- Meg azt is kijelentette, hogy a házasság mindig politika, az övé is az volt. És ha igaz testvérként szeretem őt, akkor megteszem érte.

Az utolsó szavakat már csak suttogta, a hangja elfúlt, a szemét ellepték a könnyek.

– És nem akarsz, úrnőm?

– Bármit megtennék Gáborért, ő nekem ezen a világon a legkedvesebb, akár meg is halnék érte! – kiáltotta hevesen, könnyek között Anna. – De erre képtelen vagyok! Az a potrohos vénember! Ha csak rágondolok is, öklendeznem kell.

Anna az utolsó szavakat már szinte köpte, aztán dühösen megtörölte könnyes arcát, és újra visszafordult a tűz felé, úgy dűnnyögött tovább, mintha csak magának beszélne.

– Miért nem lehettem én is inkább férfi? Elmehetnék harcolni, én lehetnék Gábor kapitánya. Mindenkit kardélre hánynék, aki a trónját fenyegeti!

Az öregasszony felkacagott, mire Anna homloka is kisimult, halványan elmosolyodott.

– Ha már madár nem lehetek, akkor legyek inkább férfi!

– Ennyire harcolnál, kis Báthory? – kérdezte szelíden Ilka néne.

Anna megrázta a fejét.

– Nem is a harcra van szó, hanem a szabadságról. Egy férfi sok mindent tehet, amit egy leány nem. Még a házasságnál is így van. Igaz, hogy Gábor érdekből vette el a Palocsai lányt, de ha nem akarta volna, senki emberfia nem kényszeríthette volna.

Annában újra fellángolt a harag, a keze önkéntelenül is ökölbe szorult. Eszébe jutott az a két nappal ezelőtti délután, amikor testvére megjelent Várdán, gyámánya, Nyáryné udvarában, akinél István úr halála óta élt, és közölte, Annának férjhez kell mennie a kiterjedt, nagyhatalmú rokonsággal bíró Bánffy Déneshez.

Anna először tréfának gondolta a bátyja szavait, soha nem hitte volna, hogy őt, legkedvesebb testvérhúgát egy öreg, köszvényes urasághoz adná. Még gyámánya is csodálkozott, túl fiatalnak vélte Annát a házassághoz, hiszen alig múlt tizennégy esztendő, gyözködte is a fejedelmet, várna még egy-két évet. Ő azonban hajthatatlan maradt. Miután Anna felfogta, hogy Gábor komolyan gondolja ezt a frigyet, kétségbeesetten ellenkezett. Érvelni próbált, miért nem megfelelő, túl alacsony rangú Bánffy Dénes egy Báthory számára, de mivel az érvei leperegtek a fejedelemtől, könnyörgésre fogta. Azonban most az egyszer a húga könnyei sem hatottak Báthory Gáborra.

Anna ekkor értette meg, hogy ebben a kérdésben a bátyja nem testvérként, hanem fejedelemként döntött. Ő nem számít, csupán annyit ér, mint egy díszesen felszerszámozott kanca, amit az urak kényük-kedvük szerint adnak és vesznek.

Anna iszonyú dühbe jött, kivetkőzött önmagából, tört-zúzott, öngyilkossággal fenyegetőzött, ha hozzákényszerítik az öreg Bánffyhoz. Erre Gábor is tűzbe jött, megfenyegette Annát, vasra vereti, börtönbe zárátja, ha továbbra is ellenkezni mer. Végül Nyáryné csendesítette le az indulatokat, Annát a szobájába parancsolta, Gábort pedig megkérte, adjon neki néhány napot, hadd bírja jobb belátásra a makrancos leányt. A fejedelem háborogva, de beleegyezett, három napot adott Annának, különben várbörtönt ígért, majd nagy dérrrel-dúrral távozott Váradról.

Anna ekkor döntötte el, hogy felkeresi gyermekkorra titkos bizalmasát, a vajákos Ilka nénét. Gyámányjának azt mondta, szeretné ezt a pár napot magányos elvonultságban, gyermekkori otthonában, az ecsedi várban tölteni, hogy teljes nyugalomban imádkozhasson útmutatásért. Majd miután az engedélyt megkapta, cselédlánya és néhány fegyveres őrkíséretében azonnal ide utazott. A várban meghagyta, senki ne zavarja, majd miután a szobájába zárkózott, ruhát cserélt, és kiszökött a lápra.

És most itt ült Ilka néne kunyhójában, a tűz mellett, ugyanolyan tanácstalanul és dühösen, mint amikor elindult.

Az öregasszony megérezhette a benne forrongó indulatokat, mert csitítón a fejére tette a kezét, és csendesesen így szólt:

– Egy leány valóban nem lehet olyan szabad, mint egy férfiú, de egy özvegyasszony, na, az már majdnem olyan.

Anna felkapta a fejét, összevonta a szemöldökét, és kérdően Ilka nénére nézett.

– Akkor fogadjam el a bátyám döntését, és várjam, hátha megözvegyülök? Ez lenne a sorsom? – kérdezte keserűn.

Az asszony azonban csak a fejét rázta.

– Nem tudom, mi a sorsod, Báthory Anna, de te megtudhatod.

Anna erre már felkapta a fejét, egy apró lángja gyúlt fel benne a reménynek.

– Megtudhatom a sorsomat? Hogyan? – kérdezte izgatottan.

Ilka néne azonban figyelmeztetően feltartotta ráncos, görbe ujját.

– Erő és bátorság kell hozzá, ráadásul a jövőt meglátni áldozattal jár, és sokszor nehezen értelmezhető a látomás.

Anna izgatottan felpattant, kezét a mellkasára vonta, hogy lecsendesítse vadul dobogó szívét.

– Nem félek, készen állok!

Az idős asszony bólintott, majd ő is feltápáskodott a fatuskóról, melyet székeknek használt, és a kunyhóban szerte felaggatott szárított növénycsokrok között kezdett babrálni.

– Lássunk akkor hozzá!

Kiválasztott egy sárgavirágú csokrot, két keze között összemorzsolta, majd a tűz fölé akasztott üstbe dobta. A kis kunyhó nehéz, szűrős szaggal telt meg, Anna elfintorította az orrát.

– Mi ez?

– Beléndek – válaszolta Ilka néne.

Anna megborzongott.

– Úgy tudtam, ez mérgező.

Az öregasszony helyeselt.

– Nagyon csínján kell bánni vele, de aki ismeri a módját, feltárhatja vele a rejtett dolgokat.

Anna áhitattal közelebb merészkedett az üsthöz, és beleszagolt a felszálló nehéz gőzbe, a feje azonnal megsédült.

– Óvatosan, még nem vagy kész rá – tolta odébb Ilka néne.

Anna boldogan arrébb állt, és csak tisztes távolból szemlélte a rotyogó főzetet. Az idős asszony egy apró vászonzsákból fekete bogyókat halászott elő, majd a tűzbe vetette őket.

A sötét gyöngyök elhamvadtak, közben bódító füsttel töltötték meg a kunyhót.

– Maszlag, ezzel is vigyázni kell, de sokat segít, hogy láthassuk az eljövendőt.

Anna pislogott, a feje egyre jobban sédült, alig kapott levegőt a kunyhóban. Az öregasszony végül levette az üstöt a tűzről, és a sötét színű főzetet egy fakupába merte, majd Annának nyújtotta.

– Óvatosan kortyold, elég keserű, és felkavarja a gyomrot.

Anna elhúzta a száját, de hősiesen elvette a kupát.

– Az egészet igyam meg?

Ilka néne bólogatott.

– Minden kortyát. Közben pedig nézz a tűzbe, és végig gondold a kérdésekre, amire választ akarsz kapni. Én itt leszek, és segíték.

Letelepedtek újra a tűz mellé, a vajákos asszony újabb bogtyókat dobott a tűzbe, mire megint sűrű füsttel telt meg a kunyhó. Anna hiába pislogott, csupán homályos körvonalakat látott. Inkább csak érezte, mintsem látta, hogy Ilka néne ott van mellette. Az asszony magas, vékony hangon dúdolni kezdett egy furcsa éneket, amit Anna nem ismert, de egy idő után felvette a dallam fonalát, és ő is vele dúdolt. Közben két marokra fogta a kupát, és belekortyolt a főzetbe.

Fanyar, keserű íz töltötte meg a száját, amitől kapart a torka, a gyomra pedig azonnal felkavarodott. Legszívesebben kiköpte volna, de erőt vett magán, és hősiesen lenyelte. Aztán újra kortyolt, újra és újra. Erős émelygés tört rá, a feje szédült, hirtelen tótágast állt körülötte a kunyhó, a lobogó tűz fénye és Ilka néne alakja elmosódott, érezte, hogy dől, egyre csak dől, valahonnan messziről egy hang jutott el hozzá, ami azt suttogetta, hogy erős, és az utolsó kortyot is képes meginni, de Anna már képtelen volt rá, öklendezett, az undorító főzet kibukott a szájából, ő pedig zuhant, csak zuhant bele a fekete éjszakába.

Egy kéz nyúlt felé, erős és hatalmas, Gábor kedves arca mosolygott rá, minden fehér volt körülötte és ragyogó, emberek vették körbe, integettek és őt éltették, majd táncosok kerengtek körülötte, zene szólt, kezek nyúltak érte, amelyek simogatták, ölelték, egy kisbaba pufók arca villant fel, majd a kép váltott, egy fekete ruhás, szigorú arcú férfi feddően nézett rá, aztán sötét, nyirkos helyen volt, durva kezek rángatták, lobogó máglya tüzét érezte, majd hideg lett, dermesztő hideg, egyedül volt és fázott, a csontjai vacogtak, aztán valaki a nevét kiáltotta, kezek ragadták meg, rázták és rázták, nem akarták elengedni.

Anna sikoltott, ki akart szabadulni a fogvatartója markából, rángatózott, küzdött, majd messziről egy hang ért el hozzá, mintha a nevén szólították volna.

– Űrnőm, Báthory Anna, ébredj, gyermekem!

Kinyitotta a szemét, és Ilka néne vízenyős kék szeme nézett rá csupa ránc arcából.

– Mi... mi történt? – dadogta Anna, miközben megpróbált felülni.

Ilka néne azonban visszanyomta a szénaágyra.

– Belenéztl a jövőndő kútjába, és egy időre elnyelt – válaszolta az idős asszony –, de nem történt semmi baj, mert itt voltam, és mielőtt túl mélyre zuhantál volna, visszahoztalak.

Anna megborzongott, gyenge volt, a szája keserű ízzel telt meg, a torka teljesen kiszáradt. Ilka néne egy kupát nyújtott felé. Anna gyomra már az ital látványától is felkavarodott, el akarta tolni magától, de az öregasszony a kezébe nyomta.

– Tiszta forrásvíz, ettől majd jobban leszel.

Anna erre mohón inni kezdett. A hűvös ital enyhítette az émelygését, és kicsit jobban érezte magát.

– Most pedig mondd el, mit láttál – utasította Ilka néne.

Anna megdörzsölte az arcát, megpróbált visszaemlékezni az összefolyó látomásokra.

– Láttam örömet és dicsőséget, de rengeteg gyűlöletet, és magányt is – próbálta meg szavakba önteni a töméntelen érzést, ami a rövid idő alatt átfutott rajta.

Az idős asszony bólintott.

– Áldás és átok Báthorynak lenni. Nehéz sors, mert egyszerre hordozza a fényt és a sötétséget.

Anna felsóhajtott.

– Akkor nem szabadulhatok? Bármit teszek, szenvedés vár rám?

Ilka néne ráncos arca még több ráncba szaladt, miközben eltöprengett.

– Azt hiszem, úrnőm, a te sorsod különleges még a Báthoryak között is. Amíg a jövődbe néztél, megpróbáltam én is belepillantani, de nem láttam tisztán. A vége homályba veszett. A te sorsod kiszámíthatatlan, de ez nem baj, azt jelenti, még nincs veszve semmi.

A ráncos arc kisimult, és megveregette Anna vállát.

– Láttál emberi alakokat is?

Anna bólintott.

– Gáborét. Meg egy sötét férfiét, de nem tudtam kivenni az arcát tisztán, már idősebb volt.

– Bánffy Dénes?

Anna megrázta a fejét.

– Nem, biztosan nem ő volt. Inkább talán arra a fancsali képű Bethlen Gáborra hasonlított.

Ilka néne összevonta bozontos szemöldökét.

– Tudom, ki az. Járt itt egyszer Ecseden, amikor Gábor úrfi még nem volt fejedelem. Vigyázz vele, úrnőm, és testvérbátyád is vigyázzon.

Okos ember, de kegyetlen, és irigye a Báthoryaknak, bárhogya is igyekezik az ellenkezőjét elhitetni.

- Megmondom - suttogta Anna, és megborzongott. Bethlen Gábor a testvére leghűbb bizalmasa volt, de ezek szerint egy kígyó.

- No, de mit láttál még? - faggatta tovább az öregasszony.

Anna a homlokát ráncolta, megpróbált összpontosítani a zavaros látomásra.

- Sok-sok fehér liliomot láttam, meg díszes ruhában táncoló alakokat.

- A liliom esküvőt jelent, házasságot - vetette közbe Ilka néne.

- Hozzámegyek Bánffy uramhoz? - kérdezte ijedten Anna.

Ilka néne megvonta a vállát.

- Vagy máshoz. Akár több férjed is lehet, úrnőm, te még nagyon fiatal vagy. És amint mondtad, Bánffy uraság viszont nem az.

Anna egy pillanatra eltöprengett. Még mindig lázadt a vére az öregúrral való házasság gondolatára, de egyre inkább szöveget ütött a fejében Ilka néne korábbi megjegyzése.

- „Egy leány nem lehet olyan szabad, mint egy férfi, de egy özvegyasszony, az már majdnem olyan” - ismételte meg Ilka néne korábbi szavait.

Az öregasszony helyeselt.

- És Bánffy uram valóban elég öreg már, nem élhet sokáig - fűzte tovább a gondolatot Anna hangosan.

- Ha valóban olyan kövér és köszvényes, mint hallom, akkor csupán pár éve lehet még - felelte Ilka néne.

- Alig bír járni! Állítólag hordszékből kell hordozni a lépcsőkön! - tódította gúnyosan Anna.

- No, az ilyen embernek bizony meg vannak számlálva a napjai! És a férji kötelességeit is nehezen teljesítheti - tette még hozzá az öregasszony.

Anna erre a megjegyzésre megborzongott. Hogy az a vén, hájas alak egy ujjal is hozzáérjen! Már a gondolatra is kiverte a víz.

- Úgy halottam, vannak főzetek, amiktől a férj nem akarja teljesíteni a kötelességét - jegyezte meg halkán, és lehajtotta a fejét, nem nézett Ilka nénére, mert az arca lángolt.

A vajákos asszony néhány pillanatot hallgatott, mintha tétovázna, majd mégis válaszolt.

- Vannak, de vigyázni kell, mert erősen mérgezők.

Anna felemelte a fejét, és mélyen az asszony szemébe nézett.

– Még nem döntöttem el, hogy férjhez megyek-e Bánffy Déneshez, de ha beleegyezzem, szükségem lesz erre a főzetre.

Ilka néne felsóhajtott, de fejet hajtott Anna előtt.

– Segítek neked, úrnőm.

Anna megkönnyebbülten lélegzett fel, és saját apró, fehér kacsóját hálásan az idős asszony ráncos, aszott kezére tette.

– Köszönöm, néne, tudom, hogy rád mindig számíthatok.

Ilka néne elmosolyodott, öreg, vizenyős szeme könnybe lábadt, látszott, hogy egészen elérzékenyült.

– Kicsi úrnőm, gyönyörű gyermekem, én mindig itt leszek és segítelek – suttogta, és megsimogatta a lány gesztenyeszín haját.

Anna hálásan visszamosolygott, és újra megszorította az öregasszony kezét. Aztán az arca egy pillanatra újra elkomorodott.

– Láttam... a látomásomban volt még valami, ami nem hagy nyugodni. Egy máglya. Egy lobogó máglyát láttam, aminek a lángjai el akartak érní.

– A máglya nem jó – vont a össze gondterhelten a szemöldökét Ilka néne, és görbe, sovány válla megreszketett.

– Vigyáznod kell magadra!

Anna fázósan megdörgölte a karját, hirtelen hideg lett az éjszaka, pedig eddig fojtogatóan melegnek érezte a kunyhót.

– Senkinek ne említsed, hogy ismersz, maradjon titok! Ne beszélj a gyógyfűvekről meg a főzetekről! Ez nagyon fontos – folytatta idegesen Ilka néne.

Anna fogai összekoccantak, már reszketett.

– Nem keverlek boszorkányság hírébe, ne aggódj, néne!

Az öregasszony azonban csak legyintett.

– Nem magamat féltem, úrnőm! Nem szabad, hogy vajákos hírébe keveredj. A máglya figyelmeztetés! És talán jobb is, ha hozzámész egy idős, tekintélyes úrhoz, akinek nagy a rokonsága.

Anna beleegyezően bólintott, hogy megnyugtassa az öregasszonyt, de a szíve még mindig hevesen tiltakozott.

Odakint, a fák fölött világosodott az ég, arany fény gyúlt keleten, a csillagok halványultak. Anna elcsodálkozott, hogy bár az egész éjszakát a kunyhóban töltötte, mégsem tűnt többnek pár óránál a látogatás.

Mivel a nap lassan felkelt, ideje volt hazatérnie, mielőtt valaki a határozott parancsát megszegve benyit a szobájába, és észreveszi a távollétét. Tudta, az egész környéket felvernék, gyámanyját meg a fejedelmet is értesítenék. Akkor pedig esélye sem lenne akár a legkisebb egyezkedésre sem a házasságát illetően.

Ilka néne szerencsére ismert egy rövidebb utat az ingólápon keresztül a várhoz, így mire a nap vörösen felizzott a láthatáron, Anna hazaérkezett. Melegen elbúcsúzott az idős asszonytól, megköszönte a segítségét, aztán a titkos alagúton keresztül visszalopózott a várba, majd az ablakán át visszamászott a szobájába.

Amikor reggel a szobalánya bekopogott az ajtaján, már az írószekréterénél ült. Elküldte a lányt, gondolkodnia kellett.

Ékszeresdobozából elővette az aranygyűrűt, amelyet Gábortól kapott azon a szörnyű délutánon, amikor bejelentette az eltervezett házasságot. Bánffy jegyajándéka volt.

Most a fény felé emelte a gyűrűt, és figyelte, ahogy a méregzöld, mélytüzű kő megcsillan. A smaragd úgy ragyogott a kora reggeli napfényben, mint egy sárkány izzó szeme. Anna megborzongott, letette a gyűrűt. Igazán szép darab volt, el kellett ismernie, de még mindig iszonyodott tőle.

Először látni sem akarta az ékszert, a sarokba hajította, amikor Gábor kényszerítette, hogy átvegye. Mégis, amikor Ecsedre indult, magával hozta, úgy gondolta, hasznára válhat, ha esetleg a házasság elől szökni kényszerülne.

Még most sem tudta, hogy mit tegyen vele. Újra a kezébe vette, forgatgatta, felsóhajtott.

Nem kapott ellenszert a házasságra, nem vált madárrá, hogy elrepülhessen, sem fiúvá, hogy harcolhasson. Talán Ilka néne nem is képes ilyenféle átváltoztatásokra, ráadásul szerinte el kellene fogadni ezt a frigyet.

Azonban még mindig ott a lehetőség, elmenekülhet Lengyelországba féltestvéréhez, Andráshoz. Biztosan befogadnák, rokonai szívesen látnák, de akkor itt elveszítené mindenét, Gábort, kegyelemkenyéren élne a lengyel királyi udvarban, és előbb-utóbb ott is kiházasítanák.

Megrázta a fejét. Nem, ennek semmi értelme, és Gábor szeretetét nem veszítheti el, abba belehalna. Igaza van Ilka nénének. Egy Báthory harcol, úgy, ahogy egykori őse megküzdött a sárkánnyal a lápon. És ő

igazi Báthory, hiszen elkergetett egy farkast, akkor nem menekülhet egy vénember elől!

Elővette írószerszámaikat, és nekifogott levelet írni, testvérbátyjának címezte. Megadja hát magát a fejedelmi akaratnak, fejet hajt, nem hagyja, hogy miatta meginogjon az erdélyi trón, de megkéri az árát ennek a fegyverletételnek.

Csak írta és írta a levelet, sebesen száguldott a tolla, egymás után sorolta a feltételeit. Világraszóló esküvőt akart, fejedelmi lányhoz illőt, és királyi hozományt. Előre nevetett magában, ahogy elképzelte, mit szól majd Gábor a feltételeihez, hogy fog átkozódni és dühöngeni, hogyan szidja az elkényeztetett fruskát, hogyan sápadozik a zsugori Bethlen, de azt is tudta, hogy a testvére minden kívánságát teljesíteni fogja.

Befejezte a levelet, letette az elkopott lúdtollat, újra felvette a gyűrűt. Ahogy forgatta, mintha a kő zöld tűzében fekete árnyalakok kavargtak volna, pont olyanok, mint amiket a látomásában látott. Egy pillanatra megborzongott, de elhessegette a gondolatot, aztán mély lélegzetet vett, és eltökélten az ujjára húzta a gyűrűt.

Akasha II., 1., 2020
(110 x 100 cm, akril, vászon)

Ferencz Imre

LÓT

*„És teherbe esének Lót leányai,
mindketten az ő atyjuktól.”*

Jobb lett volna megfordulni
néztem volna inkább vissza

két szememmel láttam volna
miként pusztul el Sodoma

vesztem volna én is benne
evett volna meg a fene

lettem volna inkább bálvány
az út szélén álldogálván

haltam volna inkább éhen
s nem ölné akkor a szégyen

hová vezetett az utam
Uram hát ide jutottam

SÁMSON

Naponta
leborotválom a fejemről a hajat
nem hagyom kinőni
nehogy visszatérjen
az erőm

tetszik a kopaszságom
Delilának

dicsér meg-megsimogat
kifürkészte minden titkomat
összefogott
a filiszteusokkal

átlátok rajta
átlátok rajtuk
elérték a céljukat
átverték becsaptak
engem

naponta
leborotválom a fejemről a hajat
nehogy visszatérjen az erőm
mert tudom
kidönténém akkor
az oszlopokat
és összeomolna a világ
és jaj lenne nekik
de nekem is

METAMORPHOSIS

Nem leszel már világpolgár
leszel csupán világpor tán
miután már szerves szemét
lettél lent valami letét
mert eltemetett a kegyelet
és megsiratott a szeretet
nos ott sokáig elfeledve
végül az ember napirendre
kerül amikor egy bátor
sírásó majd kilapátol
s valakit a helyedbe raknak
szomorú feladat a papnak

s te felszínen leszel a hanton
ez itt most már egy másik kanton
ahol porrá omolsz a napon
széthord a szél a domboldalon
vagy esős idő lesz s a sárból
valami élet kiteblából

s ellepi a hantot a virág
hát virágpor leszel legalább

LEVÉL

Tudatom veled, komám, hogy megviselt engem is az élet. Elmondhatom neked, komám, hogy nem valami jól viselkedett velem szemben az élet, igaz, én sem valami jól viselkedtem vele szemben. Elmondhatom neked, komám, hogy egész életemben olyan volt az élet, mint az élet. Nemigen tett kivételt, akárcsak téged, engem is megtaposott, megviselt. Elviseltem, és te is elviselted, hisz elvégre katonaviselt emberek voltunk már húszévesen, és ez csak egy a viselt dolgaink közül. Hanem addig is még viseljük a bőrünket, bár, gondolom, kiűz minket is végül az Úr a Paradicsomból, mert az élet elárulja, hogy ettünk a tudás fájáról. Vagyis, hogy istentelenül kiviseltük magunkat, és ebből kifolyólag a továbbiakban már semmi keresnivalónk nem lesz a Paradicsomban. Elviseljük ezt is a többi után, kedves komám, és gondolom, ha már ettünk a tudás fájáról, akkor lesz annyi eszünk, hogy eligazodjunk a továbbiakban is, ugyan megviselten, kicsit meggörnyedve, de törve nem!

ÖRÖK

Juhász Gyula emlékére

Hogy milyen volt összessége, nem tudom már,
de azt tudom, hogy hadak jöttek, hadak mentek,
és elsodorták tőlem őt. Majd feldarabolva, szétosztva
láthattam viszont a térképeken, aztán filmen
mutatták, amint véresen, rongyosan vánszorgott
a hernyótalpas földeken.

Vállainak íve, arcának vonásai elmosódtak.
Recsegett a hangja a rádióban. Goromba lett
hozzám, ostoba és mostoha. Letagadott,
nem akart rám ismerni. Amikor meglátott,
félrefordította a fejét. Pedig engem mindig
melegség járt át, ha kiejtettem a nevét...

Most már asztalához hív, asztalához ültet.
Most már bort tölt. Ez az én vérem, mondja.
Most már szétosztja a kenyeret, mint
Jézus az öt árpacipót. Ez az én testem, mondja.
Vagyis juttat magából azoknak is, akik kívül
kerültek, akik kívül rekedtek... Hazám, hazám,
te mind? Nem, csak a harmada – mondja –,
de azért elérték mindnyájan a szóban, hogy
HAZA, bárhol is legyetek a nagyvilágon.

A szíven visel már. Gondoskodó anya lett.
Anyország. Anyahaza. Hosszú ideig
élt a félrecsúszott nyakkendőnkben,
hosszú ideig élt az elhibázott életünkben.
Hazám! – ma már bizakodva ejtem ki e szót,
és már nem reszketek, ha gyanakvó szemek
vizslatnak. Nyitott vagyok, ami a szívemen,

a számon. És nincs pátosz a versemben,
és nincs délibáb bennem, amely tótágast állna.

De ne mondja nekem senki, hogy
elfogyott, vagy elfagyott bennem az érzés!
Ne mondja senki, hogy hazafiság bolondság...
Tegyük félre a történelem kifestőskönyvét,
fordítsunk tiszta lapra, hazám! Ha rád gondolok,
elérzékenyülök, de visszafogom a lelkesedésem,
uralkodok magamon örökké, ámen.

NEKEM NYOLC

Salamon Andrásnak

1980 júniusában
Románia történelméből
vizsgáztam a Bukaresti Egyetemen.
Izgultam, mert magyarnak
román nyelven vizsgázni
Románia történelméből nehezebb,
mint anyanyelven vizsgázni
Magyarország történelméből.

Azt kérdezte tőlem
a vizsgáztató prof mosolyogva:
„Ugye a magyaroknak Trianon nem ünnep?”
Zavarba jöttem, vállat vontam, mosolyogtam,
és elköszöntem tőle egy nyolcassal
az indexemben...

Trianon
éppen akkor töltötte be a hatvanat.
Több mint negyven év telt el azóta.
Nem tudom, negyven év kevés

vagy sok a történelemben?
Nem tudom, negyven év kevés
vagy sok egy ember életében?

Nem tudom,
én kaptam-e akkor
nyolcast történelemből,
vagy a történelem kapott
belőlem nyolcast?

Már a nyolcvan felé tartok.
Ha megérem, tíz nyolcas lesz
az életemben.
De lehet, egyszer majd
valami világnyelven tízesre
vizsgázok világtörténelemből,

valahol az álom túlsó partján,
a vágy látogatás nélküli
tagozatán.

*Akasha II., 15., 2022
(125 x 250 cm, akril, vászon)*

Ferencz Csaba

KERTEK ALATT

Oda nem ért el a tenger zúgása,
a vékaférőhelynyi szántó végében
a patak is kiszáradt már, csak
néhány csenevész fűzfabokor állt ott,
vénülő törzséből, friss hajtás híján,
repedt kérgű kórók meredtek az égre.
Búvóhelynek épp jó,
gondolhattuk, pedig
nem is nagyon zavarta senki
csatangolásaink szabadságát,
kedvünk a felfedezés mámorától
pacsirtaénekbe öltözött,
s az újságpapírba sodort száraz
levelek émelyítő füstjétől sem lett
keserű a gyermekkor íze.
A lebukás félelmét csipős
hagymába csomagolva,
hátunkat a lenyugvó nap
melegétől szédülő szellő simogatta,
és a hegy gerince, mint szunnyadni
készülő óriás, magára húzta
a szürkület paplanát...

Lokodi Imre

KILENCÁGÚ

Nem sokra rá, hogy kokszzrakás közben Vaskó erősen megneheztel a kilencágú villára, és meggondolatlanul átveti a vársíki vonatállomás apácarácsos kerítésén, mindjárt felsorolva cselekedete helyességét alátámasztó két indokot: immár a napok óta tartó kokszozástól olyan kerges a tenyere, hogy esténként, ha úgy adódik, nem érzi Ilenka szíve dobogását, másodsor: rossz a kilencágú villa, az elvtársak hamisan állítják, hogy rugalmasságánál fogva lecserél sarlót és kalapácsot, az évszázad munkásosztályának jelképe lesz, akárki meglátja, de baromság, mert egyszerűen nem igaz, hogy jó szerszám, Vaskó nem mondaná, igenis, hajlik mint a nyavalya, nos erre jön a hír, hogy szerda reggelre Ancsuj néni kertjében, mindjárt a strekktől alig odébb, kilencágú villák nőnek sűrűn, mert ha alig húsz négyzetméter gyepen kilenc darab kilencágú villa nő nyelesen, ha jól értjük, bodzafából, akkor egyáltalán nem számít gyér kilencágú villatenyészetnek, bár igaz, lehetne több, lehetne kevesebb a lila mezőben, mert nézzük a gyepet eleget, semmi furcsát nem észlelünk, csakis a kikericsekben gyönyörködünk, azt pedig annyira elfogultan tesszük a virággal szemben, hogy nem győzzük hangoztatni, soha sincs ott egy festő, amikor ott kellene lennie, a forrásnál, a természet páratlan kitárulkozásánál, Szikszai pedig amatőr piktor, szerinte Vársík egyetlen természeti csodájára sincs érdeklődés, ezért hajt rá gobelinre, szóval még álmodni sem merünk arról, hogy adott időben a lila kikericsnél létezhet valami érdekesebb, hogy napokon belül furcsa jelenségnek legyünk tanúi, és most azon vagyunk, hogy választékosabbnál választékosabb kifejezéseket keresünk, hogyan mondjuk jegyzőkönyvre hitelesen a történetet, s ha már itt tartunk, határozottan kijelentem, történetről van szó, ne hülyítsük a világot, mert szó sincs jelenségről, mint ahogyan azt máris sokan hajlamosak hangoztatni, noha az érvem, azt gondolom, egyszerű és logikus: akkor beszélhetnénk jelenségről, ha a kilencágú villatenyészet folyamatos lenne és kedvünk és alkalom szerint járnánk Ancsuj néni kertjébe csokor kilencágú villát szedni, de nem, úgyhogy egyszerűen, vélhetőleg nem ismétlődő történetről van szó, mindenesetre értesíteni

kell a hatóságot, a megyét, ők tudják, mit kell válaszolni arra a nyugtalanító, fölöttébb képtelen felvetésre, hogy a kilencágú villaburjánzás a csernobili atomkatasztrófa következménye, hogy gyanútlanul, mondjam, majdnem boldogan élünk a sugárbiológia területén,

(és akkor a kilencvenes évek) Amerika Hangja rákapcsol a számítástechnikára, könnyű, mert alapfokon elektromos üzemmérnök, az első leépítési hullámban kibasszák az Electromaros vállalatától, azóta helyettes számtantanár, megmarad az abszolút képessége, hogy teljes mértékben visszaintegrálódjon a vidéki környezetbe, aggregény és gondozatlan, mégis, milyen lehetne, a régítől gyökeresen eltérő nevet szerez magának, de nem véletlenül lesz belőle Henter, mert egy ilyen szituációhoz sűrűn kell mondogatni, barátom, adsz neki egy entert, így már teljesen érthető, ha nem tévedek, azt is hangoztatja, mindenki értse meg, a kilencágú villák esetét a maga részéről nem választaná el véglegesen a sugárbiológiai hatásoktól, legyen kis türelmünk, javasolja, ha nem tudjuk mi hiányzik, akkor itt van ez a bolond Henter, ha nem egyenesen futóbolond, sokan nem tudják, hogy ragadványnév boldog tulajdonosa, ő maga sem foglalkozik vele, neki mindegy, hangoztatja, a szomszédunk lánya éppen államvizsga dolgozatra készül, magyar-néprajz szakra jár, keresi a témát, megvan, kiált fel, odamegy, mindenki megdöbbenésére megöleli Henter, puszi ide, puszi oda, az aggregény elpirul, Zsuzsika hazamegy, hogy el ne felejtse, leírja, hogy Henter, másnap jön a kicsi drága Zsuzsika, bekopogtat a kapusfülkébe, óvatosan teszi, mert feltételezi, abban az órában mit tehet az ember, ha nem bóbiskol, hullatja el a fejét, de éppen ásitok, nézem a falióra üvegén párosodó legyeket, kér Zsuzsika, engedjem meg, hogy telefonáljon az egyetemre, már hogyne, mondom, jelzem, tárcsázzon nyugodtan, tudom, hosszú lére nem engedi, csókolom, Engi néni, hadarja bele a kagylóba, két kiló nyolcvan deka, a színesfémtolvajok erősen keresik az ilyesmit, ezt csak úgy mellékesen, máskülönben hadarós a lány, a sugárbiológia körüli népi megfigyelésről, plusz kibernetikai ragadványnevek falusi környezetbe illeszkedéséről szeretnék, jó, lassabban mondom, Engi néni, és lassabban mondja Zsuzsika, hogy ezek a témái az államvizsga dolgozatra, ő, őszinte részvétem, drága tanárnő, hogy mi, értem, Apahidán, értem, az ütköző, értem, a rohadt céfefer, nyugodjon békében szegény Vinkli bácsi, csókolom, Engi néni, vigasztalást, Zsu-

zsika kezében megállt a kagyló, nézi a faliórát, a rohadtul párosodó legyeket, meghallgatja a ketyegő óra nyomasztó tiktakját, hálásan köszöni, hogy engedtem telefonálni, hozza Icu, a konyhás néni a vacsorát újságban álcázva, Európai Idő, ilyesmiket olvasok a fősajtra ragadt cikkből, Zsuzsika elmegy, megnézem, nincs-e a fősajton hajsza, elé a kacort, de előbb húzok rajta néhányat a kilencágú villa harmadik ágán, mert balról a harmadik peng jól, mintha acél lenne, a villa többi hét ága suta, valamennyi suta kolomphangot ad magából, attól függ, milyen az időjárás, mert a kilencágú villa is érzi a frontokat, vagy csak azért, mert hiányzik két ága, és akkor már nem hangvilla, nem sokkal ezelőtt állón és melegen kiverik pengeélnek, mellette madzagon lóg egy vascső, a kapus dolga azt verni a villához, amikor reggeli, ebéd vagy vacsoraidő van, és nem a villa szól, noha annak kellene, hanem a vascső cseng, ilyen egy elmekórház,

(ráncos lesz)) bár nem lehet kétségbe vonni, hogy mindig is kacorbicska szerepét tölti be, csakhogy időközben kiegyenesedik, valamirevaló kacornak, mint valamirevaló embernek a deresen, a deszkán, nyújtópadon ki kell egyenesedni, hatvan-hetven év alatt ki lehet egyenesedni szépen, közben más programok is soron vannak, éspedig: csemeteoltás, (edződött vadalany), fenés, szilvafajövésből korbácsnyelet faragni, fenés, bakancsról levakarni a rászáradó sárt, fenés, igásmarha betört patájának megorvosolása, fenés, Kaláber havert levágni a kötélről, fenés, a tehén faráról levakarni a szart, fenés, mindez egy kerek hét alatt, amit be kell szorozni legkevesebb hatvan esztendővel, nem hagyva figyelmen kívül, hogy készül Héricsz György Szent László Acélműhelyében, Bp., 1932, nyele rendesen zsiros, vagy inkább vartól fénylik, ahogy kéri, ezüstláncsal, esetleg kárpáti szarvasszíjjal, előbbi 63 pengő, 7 pengő utóbbi, kárpáti szarvasbőrrel, mondja nagyapám, csak később bánja meg, miért nem az ezüstláncot kéri, miután elkészült a fénykép, hogy az EMKE-ben Lakatos Sándor és népi zenekara egyenesen nagyapám fülébe húzza, egészen kivételes, gondolja nagyapám, kifizeti a Márványi-stúdió kifutófiúját, vissza a nyakba a bőrzacs-kót, másnap irány a Hangya Szövetkezet gazdasági ügyosztályára lepengetni a cséplőgép árát maradéktalanul, nem hitel, kérem, háború van, a hazának is jobban jön a készpénz, mondja nagyapám a nagyot halló tisztviselőnek, hagyjanak már hazamenni a cséplőgéppel a kurva

életbe, gép nélkül egy tapodtat sem teszek, ha nem intézkednek, tudják meg, egyenesen Horthy Miklósnál állok meg, jól hallja, uram, készpénzzel fizetek, a vasutat is beleértve, mármint a szállítást, Budapest–Marosvásárhely Magyar Állami Vasutak (MÁV), széles vágány, onnan Vársíkja, MÁV keskeny vágányú, a szíjáttételek duplán járnak, kéveoldó sarló a Heves aranykalász kézművesek műhelyéből, akkor még hozzáadunk egy kilencágú villát, mondja egy erősen proli arcú, szikár, nagyapám sokáig megjegyzezi az arcát, azt mondja, biztos benne, hogy Kun Béla embere, véletlenül van szabadlábon, meglátja, sokra megy vele, máskülönben pelyvaszedő szerszám, világosítja fel nagyapámat ez a nagyvárosi proli, zsebkését esetleg mindennap megélezi vele, ad további utasításokat ez a görcs, nagyapám fen, ilyenkor a nyelvével tapogatja a bicska élet, és penget egyet a vasvilla hetedik ágán, azt mondja, kiváló edzésű szerszám, nem nadrágszíjaz többé, elé a borotvtát, a Solingent, végighúzza az élet, majd lehúszom később, mondja nagyanyámnak, aki feszt zsörtölődik vele a borostája miatt, az igazat megvallva haladékot ad magának, mert mi van, ha a borotva éle ráncos lesz, mégsem kellett volna a kilencágú villán,

(Vilmos bácsi) jó nevelésben részesül, hazádnak rendületlenül, Felni Vilmos magyar kir. kakastollas csendőrmestert előléptetjük csendőrtörzsőrmesterré, egy placcon, kint az Avasban, oda van vezényelve, csak ritkán szentséget, Láposon nagyon is jól értik, megnézi a szemrevaló fátákat, kiáltja nekik, nem kell félni a törzsőrmester úrtól, az olajos hajú lányok bólintanak, nem félünk az őrmester úrtól, mondják románul, hántunk, valami haszontalan patak csalános partján jár a kezük, látszik, hogy szorgosan, kézvonó pengékkel hasítanak le csíkokat az égerfákról, csipeszkednek, nyulánkoznak, teljesen kiadják magukat, úgy érte, női formájukat, mi tagadás, szépek, bolondulásig mutatók, gondolja egy magyar királyi kakastollas, inognak a bokák a lágy bocskorokban, térdig szíjfűzéssel viselnek efféle lábbelit, némelyik lábai közé veszi a fa törzsét a Gilencsuj-patakán, úgy szorítja, mint a férfi combját lámpaoltás után a gyapjúheverőn, csak annál is jobban kell szorítani, és hátravetett testtel hántani, mint a fakopáncs, később felnyúlnak a katrincák alá, simogatják a fa kérgének nyomát felvett combjukat, fehér húson vörös foltok, mint a kakas szeme, villog a csendőr, hetyke, bokázik, ej-ej, a vöröshangyák, kiabál be az asszonyok-

nak a hídról, nu-i urzica, mondja Glése néni, a legidősebb asszony, fogatlan szóvivő, csak ő beszél a csendőrrel, közmegegyezés a faluban, Vilmos csendőrnek abba kell hagyni a flörtölést, indul leadni a szolgálatot, vagyis váltás van az őrsön, jelentem alássan, semmi rendkívüli, az őrmester nem rest, odaáll a függöny mögé, megvárja, amíg az asszonyok elvonulnak vállukon, fejük tetején kosarakkal, tele égerhánccsal, de szép az a Marilin, karcsú, csalfa szemű, kíváncsú, mondja a függönynek, viszik a matériát, hogy másnap üstben főzzék ki, lesz belőle vörös gyapjűfesték csergének, katrincának, abrosznak, sípszó, este van, a menetet Vászár hadnagy vezérli, egyenruhája citromsárga a gázlámpa alatt, bejön a képbe az első három ember, civilben, egyikük csokornyakkendőben, valahányan borostásak, száradtak, szájukban szorítják a nyálukat, vállukon egy-egy kilencágú villa, a második sor következik, jobbról erősen vézna ember a balek, Itzik névre hallgat, neki két kilencágú vasvilla jut, a villanyelek keresztbe szaladnak, egyik a másikon pihen, a menet az állomás felé tart, tört kövel érkezik szerelvény Körös-Feketető környékéről, Vilmos csendőr látja, hogy a villák ágai közt vastagon hull a fejlesztett fény, az utcákra szóródik, kockakövek fénylenek, az őrmester elrántja a sötétítőt, hazagondol, a Vársíki állomásra, ahol örökösen bolhás kutya csahol, a hold dob neki fényt, rága,

(lesz szájkosár) reszket a levegő, azt hinnénk, rázza az eget valami felfoghatatlan mennydörgés, felhőt bontana, hadd essen, de nem, a boksa csúcsa vibrál a hőségben, hasad az agyagtapasz, apró füstöcskék szállnak ki a pokolból, jól fog, ha van szelep, a füstök szerényen illannak el, mint az igazmondás, őszinték, áttetszők, de hiába, odacsapni megint és megint egy lapáttal, fojtani, fojtani, egész nap fojtani, ha eljön az éjszaka, eljön a pislogás, a bóbiskolás ideje, mielőtt elkezdene zuhanni Andrej feje lefelé, mert húzzák az ólomnehéz szempillák, hogy koppanjon a feje az ormótlan asztalon, felszökken, csillagos eget lát, távol valami város fénye látszik, vagy csak villámlás, lilán villámlik, szép, szólal meg Angé mellette, nézi Andrejt, kezével végigmatat a férfi arcán, kutatja, hol talál érdest, feketét, amit úgy kell kiszedni körömheggyel, mint apró gennyét a pattanásnak, vagy csak kis zsírcsomót, ha sárgára érik, rücskös, felásott, televényes arc ez, szereti a korom, eszi is rendesen a testet, de leginkább a takaratlant, a láthatót, ujjal kell

lehúzni az arcról a szénporos rakodást, mint a beretvahabot, csattintani földhöz, megint nem lesz eső, mondja Andrej, és szembeköpi az eget, visszahull valami finom permet, ahogy a harmat hull, de nem, mert a nyála hull vissza, senki nem értené, miért ebben a sok lila villanásban jön rá az asszonyra az ember arcát megtakarítani, mert Angé elszántan nyomja kifelé, feltérdel a férfi ölébe, szedi a feketéket, a lila fényben, villámlásban szedi, keni kötényéhez, mindjárt kötényre kerül Andrej arca, elfogy, nem sejtenként fogy, mert sok, rengeteg a feketéje, legtöbbje beleég, ilyen a szenes arc, ha úgy fordul, csillámlik, feltéve, ha hideg a holdfény, hörög, kiköp, öli a sav, áfonyát öklend vissza, bekavar az orda, Glisuj ordája, tikkasztó, nem jó sokat falni belőle, ott van még egy félkenyérnyi a Lidl-es tasakban, ami belefűzve szépen a nyelénél felvert kilencágú villába, a szellő se lebbenti, súlya van, szépen gyűl a savó a csücskében, citromlé színe van, nagy undorral lesz kirázva, mint az öregember élve, foltot hagy a gatyán, a savót a kutyák sem nyalják le, inkább bolhát ráznak és felemelik hátsó lábukat, rohadni kezd a gerenda, a szén fedésének gerendája Glisuj savójától, kikezdi a tölgyet, a kilencágú villa nyele pedig égő nyomot hagy az elevenen, sok az eleven Andrej bütykein, levezik, nyers hús vöröslík, fehérés porcogó, lila ina lüktet, ahogy a szív, az éjszakai bőrfelszakadást egyetlen szemfoggal távolítja el, nem kell felesleg, húz a mell, Andrej jól vagy, kérdezi az asszony, jól, ha kapok csokoládét, Milkát, jól leszek tőle, mondja a szénégető, jól van, az egészség befalja, ilyenkor erősen érzi magáról a szenest, a száj érckályhás ízét, ha böfög a felső kútról hozott borvíztől, vissza kell nyelni, ami kifele kívánczik, aha, a kéményben a szél visszafú, Angé biztatja, jót tesz, faljad csak, a kakaó mindent visz, pontosabban mindent hoz a mélyből, torokszájban gyűjt minden fölösleget a nyelőcsőből, ilyenkor lazul a szorítás, mondja Andrej, mellére teszi a savózott kezét, mint bűnbánó ember hiábavalóan, mert nem nyer megbocsátást, aki nem vétkezett, Andréj, valami fütyül, mondja az asszony, hallod, Andrej, valami sípol, ő meg bóbiskol, az ember asszonya a vállán pihen, a szénégető keze moccan, taszítani kezdi az asszony combján felfelé a fekete szoknyát, vastag zsákanyag, az asszony is elbóbiskol, elképzelhető, hogy alszik, vagy csak úgy tesz, mintha, van, hogy ülve alszanak, megszokás dolga, az asszony jobban mosolyog a holdnál, legalább egy fokkal jobban, áthatóbban, Angé nem érez semmit a férfi kezétől, legfeljebb a bütykök hideg levezését, mert más ember

vállán nyugszik, mert nagyon messziről hallja, mint a nagynyomású gőz, ha szelepen fú, sípolsz, Andrej, ismétli meg, hogy én, rázza meg a fejét a szénégető, dehogyis füttyölök, akar a fene, hanem a tudóm, mondja az ember, ekkor a villa nyelestől kifordul a helyéből, eldől a kavicson, kis savótócsa keletkezik, a kutya megbúzóli, étvágya lenne rá, rég nem kapott se csontot, se málét, tejet sem, mindössze főtt marharépat, nem fér hozzá, hogy a savót felszürcsölje, mert a villa kilenc ága felfelé domboruló szájkosár,

(egészen természetes) szépen havazik, pedig már nem kellene szépen, jöhetne február, Vaskó mindegyre elsúrolja a szempillájára hulló súlyos, élénk-hideg hópehelyt, vérmes szemmel nézi a szőlőt, odébbáll a kalibába, nagy, mohától zöldülő palakő, asztal mellett falnak támaszkodik egy szék, unja már, inkább elégne a tűzön, mert ez így nem élet, hántja a kérgét, szerre a döngölt földre ereszti, mint öregember a szaros gatyát, anélkül hogy széjjelnézne, szégyenkezés nélkül, ilyen a fosos szilvafa, ha szárad, akkor pirosodni kezd, fordítottja az égerfának, néptelen a kéreg alatti hangyaút, az lesz jó, a fosos, gondolja Vánkó, amikor a széket eszkábálja, többi fajtajától szépen elüt, úgy érte, nagyjából egyenesre nő, rúd is lesz belőle, kihegyezve, akár a szőlőkaró, szíjas, húséges mindenekelőtt, jól megy a szög benne, ha ütik a fejét baltafokkal, ha hasad is, alig nyílik valamit, fog a bele, mint a sár, ha lóganéj van keverve hozzá, és pelyva, felferve a kaliba oldala, nincs az az eső, hóvihar, szél, jégeső, mennydörgés, gerincről leszaladó patak, rengéses földcsuszamlás, nedv se, penész se, tetű sem pattog a szalmán, csak a tűz, szikra szökik, ilyenkor mondani szokták, vendég jön, vagy ha csörög a szarka, de mire fedésig ér, kihuny, gypfödés, száradt a föld, gyér a gyp, mint az öregasszony hónalja, szálánként ősz szőrszálak, ami van, gubancokba csavarodva, a hópehelynél is rövidebb életű a szikra, reggelre puha hamu a tűzhelyen, a kis körberakott katlanban, száját öblít Vaskó, első dolga szénre pökni, jól van, kihunyt, nem sistereg, csak úgy sercint, életerőt jelent az, ha valaki jót tud sercinteni, a szén halott, Vaskó fogja a kilencágú vasvillát, kotor, kiszórja a szőlőtőkék vagy a diófa alá, rigolózással alámegy ásványnak, felperzselt gyp a kaliba körül, mert azért lopakodik valamit a parázs, mint a tolvaj, aki ez idő tájt a kilencedik faluban jár, az agglegény általában ilyenkor, hajnaltájt ébred, hozott forrásvízzel öblíti le arcát, vékonyan,

mert messze lent a vízibolhás forrás, kőkorsóban hordja, akár a szemközti kápolnában lakó Keresztelő Szent János, mezítláb megy le a Nyárádra vízért, ilyenkor az asszonyok megtérdelnek, leejtik a hónuk alá szedett fagyalt, seprűt kötnének, mert a nyírágért sokat kér Tilinkás cigány, Vaskó kecskerágó ágból köt magának, csőszkalibába prima dolog, nyele megtekerve nyers venyigével, kosár is kötve, venyigéből, venyigéből, venyigéből, dúdolja mikor fon, szép fonás, kilencágú vasvillával összekotor kosárnyi lila belű barackot, a hátán lefolyik a lé, amíg a kádhoz ér vele, ragacsos lesz, a cukormázát feleszik a vöröshanagyák, csípnek, a kilencágú vasvilla a vakaró, a bordákat alaposan megdolgozza, a seregélyek a gyepűből hallgatják az agglegény élvezeti nyögését, sűrű a gyepű, mintha festékkal kennék, szépen világosodik, akár a fehérnép öle lámpagyújtás után, Vaskó sokszor gondolt ilyesmire, sehol egy nyeszlett seregély, állapítja meg guggolás közben, lóg a nyele tört kilencágú vasvilla a barackfa ágán, hurkot venyigéből neki, úgy fel az ágra, panaszkodnak az ég madarai, nincs benne semmi szándékos, mármint hogy madárijesztő legyen, mégis, elégedett Vaskó, van úgy, hogy az ember néha elégedett, el is felejtí a kilencágú vasvillát, mert miért észben tartani, most hogy hull, spirálosan jönnek a pelyhek lefelé, megülik a karók hegyét, varjak kárognak, egyikük rászáll a villára, egyensúlyoz, Vaskó nem lát hintázó varjút idáig, de szép, egyáltalán lát valaki hintázó varjút szőlősből tél derekán, csak úgy kérdezem, csakugyan szép, mindenekelőtt megnyugtató, még csak január, fagyos, hullós, pocsék január, asztmás ember ki ne menjen, agglegényünk markolja a rudat, belülről szokott torlaszolni ajtót, a tetőzeten hagyja el a kunyhót, mint egy nagy fekete madár, recseg alatta a tavalyi fedés, arra gondol, milyen élhető a tavasz, milyen élhető a nyár, az ős is élhető, kár, hogy nincs amihez kezdeni télen, nézi Vaskó a kilencágú vasvillát, akassza le, vagy ne tegye, a völgyben egyszerre lesz sok sápadt, agyagszürke, tanácstalan arc, mert mint a harangszót, szinte egyszerre veszik a hírt, hogy Vaskó venyigén lóg egy barackfán, tátott szájjal, mintha madárijesztő lenne, s nem lehet tudni, hogy kerül oda egy kilencágú vasvilla, ami szintén hurkon lóg, s mint feltételezhető bűntárgyat, azonnal lefoglalja a hatóság, s van még egy fűben rohadó szalmakalap, amit teljesen figyelmen kívül hagy a szerv, miközben a Vaskó-rejtvényt fejtegetik, a kérégtől teljesen megszabadult, a barackfa törzsének támaszkodó szék-

ről sem beszélnek, illetve annyit mond valaki, hogy egészen természetes, hátra lett rúgva, amikor

(Helen Eindorffról) nem elég annyit mondani, hogy szász, német, egyszóval germán nő, és hogy feltűnően szép vonású, vonzó, pusztán látványa mégis taszítóan távolságtartó, és hogy hűvös, hogy valószínűleg lenűl légies és ápolt, hogy szőke hajú és kék szemű, majdnem hogy áttetsző, kékest játszik, mint a havasok, törekenyen karcsú, de mégis erő, mondjam, nagy erő sugárzik belőle, és akkor remélem, megértettük, föltétlenül fizikai erőre gondolunk, mert közben kell arra is, hiszen az ötvenes évek elején akárkit is kitüntető méltóság sem jelképesen, sem fizikailag nem elegendő, mindenkinek egyformán kell kivenni a részét, a haza építésére gondolva, s ha pedig fentebb szépen hangzó esztétikai adottság nyelvi, etnikai közösséghez kapcsolódik, akkor készen van a gulág, de hát ott van a szomszédságban, Barcaföldvár, Hontérus János utca, ma Téglagyár, 72 szám alatt, Helen Eindorff bejáratos a lágerbe, tevékenységét pontosan nem ismerjük, csak feltételezni tudjuk, hogy egészségellátásban segédkezik, és e feltételezésnél abból indulunk ki, hogy elhaladásával enyhe patikai szagfoszlányokat hagy maga után, ilyenkor nagy levegőket szívnak a deportáltak, legtöbb háromezren, legkevesebb három nyelven köszönnek neki, a körülmények ellenére teljesen természetesen hat, hogy kezét csókolom, Helen asszony, viszont a nő senki köszönését nem fogadja, inkább átnéz a láger felett, van, aki úgy tudja, a férje halott, a Waffen-SS-ben harcolt, a Volkbundos családjá távozik a fronttal, Helen asszony marad, sokáig a brassói vénkisasszony nagynénivel látják itt-ott megfordulni, többnyire a Fekete templom környékén ténferegnek, úgy tesznek, mint akik nem tudják, mit akarnak, és néhány régiségkereskedés előtt bámulnak a poros, rongyot évek óta nem látó kirakatüvegekbe, a nagynéni mindig csalódottan mondja, tulajdonképpen a vitrinben magát kellene látnia, mert hiszen ő egy antik tárgy, nevetnek, ilyenkor megmozdul az idős frau műfogsora, egy vaskos, régebben kovácsolt cégtáblájától megszabaduló műkereskedés felett rendszerint megnyílik egy ablak, remegnek az üvegek a tokban, persze, időközben kilazulnak a kis négyszögek, tán ki is hullnak, következne, hogy az ablaküveg a flaszteren ezer darabban végezze, kétségtelenül ott fogja, kinéz egy ősz hajú férfi, semmi különös, szeme nagyon távoli, egészen kis univerzum a szódásüveg dioptriák

mögött, leereszt egy ágyterítőt, rázza, álcázok, szól le alig érthetően, álcázzon, szól Helen asszony, a nagynénivel nézik a folyamatot, most ismerjük fel, hogy Kirschner bácsi, az órás-ékszerész rázza a szász szőttes ágyterítőt, még mindig rázza, noha meg van mondva neki, ne tegyen ilyesmit, mert érzelmi-politikai demonstrációt jelképez a szász-hermányi szőttes ágyterítő, lehet, mindegyre elfelejti, nemrég telepítik ki a háborús bűnösöket, akik ilyen szászhermányi szőttessel takaróznak, mit hoz, kérdezi az ősz hajú férfi, die Lesebrille, mondja halkan, kéken eres szájjal Helen, antique oval, teszi hozzá, már van belőle néhány, szól vissza a felső, várjon, mondja mégis, a hangja éppen csak kiszalad a résen, az ablak becsukódik halkan, tükröződik, kérdezi az emeleti férfi, az ablaküvegre érti, mert az nem jó, folytatja lent a kapualjban, nem jó, ha tükröződik, mert abból következtetni lehet, átveszi a kis csomagot, ő meg keskeny fekete bársonyból varrt tárcát nyújt a nő felé, auf Wiedersehen, rebegi el kényszeredetten, ott sincs, görbe háttal igyekszik fel a hűvös köveken, a nagy komor szász ház belesápad, felhő mögé bújik a nap, vészesen sikolt a mozdony kereke, fékez a masiniszta, mindösszesen hat vagonnal tolat a fedés alá, kézről kézre mennek a cserepek ötösével, átszíneződő pufajkák, mint a rozsdás anyacsavar, ha lazítják éppen, most jobbra, most balra, így megy ez, gépiesen, Faur százados nézi az óráját, nyomás, emberek, nyomás, kétpercenként mondja, mindig megnézi karóráját, vadonatúj, ha pedig nem, mindenképpen márkás darab, elképzelhetően svájci szerkezet, megrakva időben hat vagon cseréppel, most pedig a kilencágú villát kézbe, feltakarítani a törmeléket, hajrá, fütttyent a mozdony, eléggé megszokott, otthonos és barátságos füttyszó, tudja, aki hosszú időt eltölt a mozdony mellett, az ütköző felett vörös csillagossal, amit látni kilencágú vasvillára támaszkodva éppen, amikor nyomja a gőzt, a pára elveszejtí az embert parancsoló szemek előtt, szusszanni lehet, aztán indulás, kiált az szakaszvezető, înainte, mars, villák a vállon rendeződnek, a kilencágú villák, felfelé tartva, adott szögből sok-sok apró bogyó látszik, mert gőzt nyom mindegyre a mozdony, van, amikor csak a villák bogyói látszanak, párasodik a deportáltak tekintete, dehogyis deportáltak, munkáskatonák, fiúk, szép lenne, ha nem kulákcsemeték lennétek, mondja Faur százados, hozzáteszi, amit mond, komolyan gondolja, pluton, la cîntec, rikoltja a szakaszvezető, szürkülődik, Sztálinváros, hideget fújnak a hegyek, az emberek a menet se hederítenek, behúzott

nyakkal haladnak, csipegetnek a hónuk alatt lapuló kenyérből, pas inainte, majd: Fuga, mars, a kilencágú vasvillák táncolnak a levegőben, a szép, kurva, jó édesanyádat, sziszegi magyarul egy csíkszépvízi örmény, pluton, stai, pe loc repaus, utasít a szakaszvezető, akkor látni, amit eddig nem, rács van a barakkok mellett álló szász polgári ház ablakán, kilencágú vasvillákból hegesztve, zöld olajjal lefestve, egyszer csak leszerelnek, libertate, hallja Sztálinváros, ott adom be összegyűjtött zsoldomat egy Passarella karóráért cserébe, az üzletet Faur százados szervezi, szépen benyújtom a kilencágú vasvilla két ága között, a lét két ujjam közé csippentve, valami hideget érzek, holtbiztosan nem a rácsot, és nem Helena asszony kezét, jaj, annak melegebbnek, izgatóbbnak kell lennie, érintésre bizsergető lágy áramütés, hanem a százados gyűrűjétől szalad végig a hideg a hátamon, sohasem tudom felejtetni, fejezi be a mesélést apám, s én nézem, van egy ócska karóram, amit naponta csak kilencszer fél tekeréssel ajánlatos felhúzni, ezt a feltételt hagyja meg Rosenbaum bácsi a Kossuth Lajos utcában, ő a város elsőosztályú műszerésze, de így is hol siet, hol késik, nem baj, lényeges, hogy jár,

(a Vermessy kert alatt) sokáig ott áll a nyomorék vackorfa, nem tudni, mitől nyomorult, talán csak sejteni lehet, hogy a fuvarosok hajtanak egészen a közelébe, kerülve a kátyút, s a tengelyek elhúzzák hol előre, hol hátra a szerencsétlen jövőst, derekát roppantják, túléli mégis, ősszel a kecskék, amikor jönnek a folyóra inni, felállnak kétlábra, a fa pillanatok alatt ott áll csupaszon, nyomorultan, csak azt nem mondja, hogy megesznek ezek a rohadt vasszájúak, ennek ellenére túlél, valameddig viszi, viszonylag jól megbirkózik az adódó nehézségekkel, szárazsággal, faggyal, árral, mert ott él a folyó partján egy galagonyabokorral vadházasságban, pedig mondják, ki kellene vágni, ilyen kegyetlent csak a fuvarosok tudnak hangoztatni, amikor jönnek nagy lármával a falu felől, kilencágú vasvillákat mutogatnak bágyadt lovaiknak, döngetik az oldalukat, riad a gém, a folyó ezen vidékének egyetlen szép madara, bár madárból van elég, közel a dögkút, nem értem, mégis ide járnak a lányok, a fuvarosok sem értik, miért éppen ide, hogy az arcukat égesse a pír, a szürke gém sem érti, olyankor meglebben, felrepül, áthúz a folyó völgye felett, a meleg országokban fél lábon állva gondolja át a tavalyi emlékeit, ahogy szemérmesen, megszégyenülve kirebben a mart

alól, hol gyülekezni szoktak a márnák és apró halak, hogy csapatostól felhúzzanak a sűgön a Vermessy kert özönvízi palái alá, és jönnek a szépségesek, süldők és érettebbek, így mondják a fuvarosok, a vadvackor és a galagonya takarásában átcserélnek, szárazt vízzel, vizest szárazzal, megmutatják magukat a napnak, a víznek, erdőnek, madaraknak, víz hozta rönkökön barnulnak sokáig, a fuvarosoknak nem mutatják meg magukat, mert ha jönnek, szépen szétrebbennek mind a vízi sellők, aztán elmennek öblíteni a mart alá, ahol a fuvarosok mély aknákat hagynak maguk után, kiássák a kavicsot, kilencágú villával rakják meg a szekerek bölcsőit, idővel a víz hatalmába keríti az árkokat, feltölti iszappal, nyáron langyos víz fröccsen szét a lábujjak között, de mindig új aknákat keresnek, bele a bugyit, jobbra-balra térítik a maroknyi textíliát, csavarnak félénken, összeszorított lábszárakkal, nehogy, a víz fölé hajolva nézik magukat, őszintébb, tisztább, megszépítőbb a víz tükrénél nincs a világon, ezt nem tudják a fuvarosok, ők állandóan a völgy vad asszonyát, régi mesemondók, igazmondók és közönséges hazudozók száján élő szereplőt, lánchajú Morzsalint keresik, vadul hajtanak, a tengelytől meghajlik a vadvackor, túléltem, csesszéték, kiáltja utánuk, a fuvarosok darabokra törik a tükröket, megkeresik a legújabb aknákat, a vizet fényes lapátokkal merik fel a szájukig, isznak, sokat, sokat, mernek többször is, korhelyek, jöhet a kilencágú vasvilla, darabokban szedik ki a tegnapi képeket, színültig rakodnak, dobznak a lovaknak szénát, elhevernek a vackorfa és a galagonya alatt, árnyékban nagyokat horkantanak, óra, kettő múltával a kaptatóknál megdöngetik a lovakat, tompán puffannak kemény oldalbordák, az úton lehet trappban hajtani, gyeplőszárat büszkén, feszesen tartani, visszanézni sűrűn, ott van a balta, ott a csákány, a lapát, a kilencágú villa pedig ázott kavicsba fúrva, viszik a matériát házalapnak, pedig a faluban kilenc házalapról tudunk, valamennyi abbahagyva, betonkeverő lerozdászva, a beton belekötve, a kilencágú villa viszont a telekszéli gazba elfektetve, nehogy valaki kezet tegyen rá, mert a csontját összetörik ezek a fuvarosok, né, mondják a vadrozsombokból leskelődő rossz kölykök, megisszák a lágyult lányvizet, azért olyan zsiros és pattanásos arcú legények azok a kavicsozó fuvarosok, legalábbis így tartják, mondják fokhagymaszagú anyáik,

(a közeg áll, csodálkozik) és akkor belenyúlnak a szemébe, pedig nem többszámban kell ezt mondani, mert ki merne belenyúlni egy őrmester szemébe, ha nem szál egyedül Bitumen teszi meg, játékfilmben látja, hogy kell azt csinálni., távol-keletiek modora az ilyesmi, belenyúl, mondom, a rendőr szemébe, előretartott merev kézzel, vastag ujjakkal pontosabban, mint a dárdák, előzőleg gondosan kihegyezett körmök, szándékosság tehát, távolról sem hirtelen felindulás, Bitumen jobb kisujján 5,4 centis köröm, he, hörög egyet Bitumen, te köcsög, randa, majom, mondja a rendőrnek, aki nem hisz a fülének, szemének, különben fegyverhasználathoz folyamodna, kilőne fegyveréből egy-két csokoládékrémes Eugeniát, mert közbeszéd szerint kemény tészta van a pisztolytokban, hogy formáját ne veszítse, ne legyen leröhögve az államkincstártól öltöztetett és felszerelt közeg, né, kivájja, képes rá, kivájja, bög a rendőr, összerakja két kezét, mint aki csap alatt mosakodni akar, kivájom, hogy ne láss annyit, amennyit, szól Bitumen, hogy mondjon valamit, Bitumen, a neander-völgyi megint hozzányúl a zsákokhoz, azóta a neve Bitumen, hogy nagyon szereti a cementes zsákokat a vállán cipelni, mint a semmit, úgy dobja fel, és indul is a Cementgyár hátsó kapuja felé, noha nagy vargabetűvel megkerüli azt, kis, kétkerekű szekér vesztegel a méteres gazban, Bitumen széthordja a zsákokat pillanatok alatt, meglehetősen sok az érdekelt fél a kisvárosban, a közeg nem állhatja meg, hogy ne szóljon, állítsd le magad, Bitumen, de ő ilyesmiről hallani sem akar, taszítja is a kezét eléfelé, a szemem, kiáltja félelmetesen a zsaru, ott állunk a tett színhelyén, félrefordulok okádni, mint amikor krumplit válogatunk a téesz udvarán, mi, kisiskolások, mezőgazdasági gyakorlat címén hetekig tapossuk előre-hátra a tehén-szart, tele vödörrel visszük külön a piacost, külön a vetőmagot, és külön az állati takarmánynak ipari méretű ászokba, egy szemet is le ne tapossunk, figyelmeztet Orbán Pista bácsi, vállán egy kilencágú vasvillával jön-megy, kerüli a tanulóktól körbeült krumplicsomót, az a dolga ugyanis, hogy a leguruló krumplikat visszadobja a kupacba, nem hajolna le egyért se, azért van a villája, és akkor is okádok, amikor a rohadó krumplit a kilencágú villájára veszi, iszonyatos takonnyá tud rohadni a szem burgonya, egészen nyúlóssá, ahogy folyik le a villa ágai között a zöld-fehér rohadás, úgy folyik ki a zsaru szeme az ujjai között keletkező réseken, mert kinjában széttartja az ujjait, miközben Bitument elnyeli

jó parcellányi parlagfű, a téesz valamikori trágyagödrében hagyva cuppanós nyomait, úgyhogy azon kell elindulni

(a jelentésre) végül nem jön ki senki, még a sajtót sem érdekli a kilencágú villák tenyészet, a rendőr elleni súlyos abúzus vizsgálata viszont folyamatban van, csakhogy vádlott sehol, Bitumen felszívódik, azt mondják, nem kizárt, ő lesz a vasvilla tizedik ága Ancsuj néni kertjében, ha megint kikerics borítja be lilán)

Akasha II., 9., 2021
(130 x 100 cm, akril, vászon)

Csapody Miklós

A POÉTIKUS ÉS A POLITIKUS VILÁG

– Markó Béla, a kezdet, a kitérő és az egyenes –

1 989 földrengésszerű történelmi eseményei Európa keleti felén tízmilliók, nemzetek, országok sorsát változtatták meg. A diktatúra bukása Markó életében is váratlan fordulatot hozott. Éppolyan hirtelen, mint tízmilliókéban, mégis sokkal mélyrehatóbban, új korszakot nyitva bő fél évszázados alkotópályáján és az erdélyi magyarság ma már több mint százéves kisebbségi történetében. A változásnak nem szemlélője volt, mint aki tudja, hogy történelmet él át, mégsem részese az eseményeknek, hanem sokakkal együtt előkészítője, az erdélyi magyarság 18 éven át négyszer újraválasztott politikai vezetőjeként közössége sorsának, majd egy egész ország jövőjének alakítója. A nemzeti közösség érdekképviseletének két világháború közti múltjából Bethlen György és Bánffy Miklós „hivatali utóda”, aki Kós Károly öröksége mellé a szabad nemzeti önrendelkezést és Európát választja a „különlétek együttléte” történelmi konfliktusának feloldására. Reálpolitika, ambiciózus vezetés, kiegyensúlyozott karakter, kompromisszumkészség, komor tekintély és „korszerűtlen”, előbb látomásos, majd mindinkább filozofikus költészet, „Köbe vésett gyöngéd mondatok”?¹ Az életmód és a pályáiv gyökeres megváltozása fordulatot hozott-e az életmű alakulásának egyenes vonalában is? Megbicsaklás volt, vagy pályamódosítás? 1989–90 és a rá következő negyedszázados kitérő kétségtelenül mindent felforgató változást hozott egész életformájában. Ám ami a költő gyarapodó élmény- és formavilágát, lírájának kezdettől kísérletező belső természetét és az esszéíró demokratikus nemzeti (transzszilván) beállítottságát illeti, az alkotó útvonala egyenes irányú maradt, miközben a boldog folytatás felszabadult művészi kalandja átmenetileg szünetelt, mert bizonytalan időre maga az alkotó függesztette fel. Ígéretes belépés az irodalomba a pálya kezdetén, kilépés az irodalomból egyik napról a másikra, bő tíz év elteltével

1 Végel László: Akiiktől nem kérnek bocsánatot. [A költő visszatér]. *Családi Kör*, 2013. máj. 9. 3. p.

könnyed visszalépés a felfüggesztés visszavonásával? Ha Markó 2016 utáni újrakezdése nem is volt olyan zökkenőmentes, mint ahogy vers- és esszékönyveinek szakadatlan gyarapodása láttán feltételezhető, voltaképpen nem volt más, mint visszatérés az alkotó természetes életformájához, az egyenes folytatása, az önként megszakított folytonosság helyreállítása; „az átpoetizált világ ezerszer többet ér, mint az átpolitizált”.²

GYERMEK- ÉS KAMASZKOR

1951. szeptember 8-án született Erdély legkeletibb csücskében, a felső-háromszéki Kézdivásárhelyen. Apja, idősebb Markó Béla agrár-mérnök-tanár, első generációs értelmiségi, anyja Bedő Berta, lánykorában postatisztviselő, majd háztartásbeli. Nagyszülei mindkét ágon székely földművesek voltak. A 15. század elején vásározóhelyként, kézművesek településeként létrejött, Markó gyermekkorában alig 8 ezer lakosú szinmagyar kisváros gazdag iparoshagyományaival, jellegzetes századfordulós polgári környezetével és a természet közelségével „rossz korban jó gyermekkor” biztonságos színhelyéül szolgált a kiegyensúlyozott, törekvő, kezdetből költőnek készülő fiú számára.³ Otthonról „azt kaptam, különösen édesanyámtól, hogy a versben benne van az élet esszenciája”.⁴ Kézdivásárhelyen, ahol „először voltam jó és először gonosz, először szerelmes és először gyűlölködő, és először megalázott, ott írtam először verset”, amúgy is „már megtörtént velem az egész életem, azóta ismétlődik minden”.⁵ Az „urbánus gyermekkor” a városias közérzet mellett „egyfelől a mohó megismerést, a csillapíthatatlan könyvéhséget, a sebesen gyarapodó tudást jelentette számomra is, másfelől viszont a folyamatos veszteséget, hiszen egy idő után szinte napról napra fogyatkozott a magyar nyelv körülöttünk.”⁶ Amikor ugyanis a Magyar Autonóm Tartomány megcsonkításával az '56-os forradalom egyik következményeként létrehozták a Maros-Magyar Au-

2 N[agy] M[iklós] K[und]: Autonóm hólabda [ankét]. *Korunk*, 2000. 1. sz. 37. p.

3 Az RMDSZ új elnöke. Curriculum vitae. *Erdélyi Figyelő*, 1993. 2. sz. 2. p.; Markó Béla: Önéletrajz. *Napút évkönyv*, 2021. (1). 131. p.; Fekete Vince: „Mi csak postások vagyunk...”. *Székelőföld*, 2013. 11. sz. 105. p.

4 Tóth István Gábor: „Csak lépek verslábtól verslábig”. *Új Könyvpiac*, 2019. 9. sz. 14–15. p.

5 Markó Béla. Egy nemzedék önmagáról. [Mikó Ervin interjúiból]. *Utunk*, 1987. jún. 26. 4. p.

6 Vörös István: Beszélgetés Markó Bélával. *Vigilia*, 2023. 1. sz. 62. p.

tonóm Tartományt, az etnikai arányok megváltoztatását, a magyarság meggyengítését célzó közigazgatási átszervezéssel 1960-ban a Székelyföld délkeleti részét, Kézdivásárhelyt is Brassó tartományhoz csatolták. Nehéz volt „megérteni és elfogadni is, hogy amikor teljesen magyar környezetben születtünk és nőttünk föl, hogyan van az, hogy lassan eltűntetik körülöttünk a magyar nyelvet, lassan-lassan elsorvadnak a magyar iskolák. Ez folyamatos, indulatot, dühöt, haragot jelentett” – ez ösztönözte a cselekvő politikai részvétel vállalására, ez a szándék vezetett az RMDSZ létrejöttéhez is.⁷

Amikor még nem ismerte a betűket, anyja Arany Jánost olvasott neki,⁸ apja pedig, aki eleinte orvosnak szánta,⁹ mindent megtett, hogy „pennaforogató legyen belőle.”¹⁰ Első olvasmányai Arany-balladák, Benedek Elek-, Grimm- és Hauff-mesék voltak,¹¹ Verne jellemei, a történelmi regények és az útleírások vonzották. Mire hétévesen iskolába ment, megtanult nyomtatott betűkkel írni-olvasni,¹² második-harmadik elemistaként verselni kezdett.¹³ Szeretett számolni, „egy számtanfelfadat villámgyorsan – gyorsabban a többieknél – megoldani nagyobb sikerélmény volt, mint ma... egy jó vers.”¹⁴ Erősen érdeklődött a fizika, kémia iránt is: amikor „valaki apró tárgyakkal végzett valamilyen műveletet, mondjuk, szétszedett egy kis szerkezetet, hogy azt megmutassa nekem, [...] hirtelen zsongító gyengeség lepett meg, és azt kívántam, bárcsak sose érne véget ez a magyarázat.”¹⁵ A finom műveletek célszerűsége, az aprólékos kísérletezés vonzotta: „egész gyerekkoromat végigbarkácsoltam [...], a szonettírás is olyan, mint a barkácsolás: össze kell rakni valamit és a végén működnie kell, be kell indulnia. Sokszor képzelem úgy a szonettet, mint egy szerkezetet, néha úgy is, mint egy élőlényt, de a lényeg az, hogy úgy képzelem, hogyha

7 Markó Béla. Video-portré. youtube.com/watch?v=3pn2hVAc9vM&t=1245s

8 D. Magyar Imre: „Igazából ifjúkori önmagunktól kérek bocsánatot”. *Kalligram*, 2018. 12. sz. 11. p.

9 Fekete Vince: „Mi csak postások vagyunk...” *Székelyföld*, 2013. 11. sz. 117. p.

10 Gyárfás L. Miklós: Kép a keretben. Markó Bélák [interjú a költővel és a Vörös Zászló azonos nevű újságírójával]. *Vörös Zászló*, 1980. dec. 31. 3. p.

11 Fekete Vince: i. m. 108. p.; Karácsonyi Zsolt: „Mintha versre gondolnék...” *Helikon*, 2016. szept. 10. 3. p.

12 Fekete Vince: i. m. uo.

13 Érdi Sándor: Szabófalvától San Franciscóig. *Pesti Hírlap*, 1993. márc. 31. 13. p.

14 Markó Béla: *Önéletrajz*, I. 3. jegyzet.

15 Markó Béla: Egy méhéshz levele (vendégpróza). *Jelenkor*, 1990. 12. sz. 985. p.

megírtam és kézbe veszem, akkor az beindul és működik, mint egy bogár, vagy mint egy kicsi gépecske.”¹⁶

Az iskolában osztályelső volt,¹⁷ nemsokára az önképzőkör elnöke,¹⁸ „jótanulóságom ellenére sokszor rebellis”¹⁹ mintadiák, kitartó szorgalmú, „talán nem stréber, de mostani mércém szerint túl ritkán szembe forduló”.²⁰ „Naiv és könyörtelen” kamaszként „nem bocsátottam meg barátaimnak az apró hazugságokat, tanáraimnak sem az ilyen-olyan gyarláságokat. A mi generációnk a szovjet ifjúsági regények romantikáján nőtt fel, a *Timur és csapata*t olvastuk, az ilyen könyveknek semmi közük nem volt a proletárdiktatúra szörnyűségeihez.”²¹ Iskolájában a hatvanas évek második felében „a hosszú lidércnyomás alól szabaduló közélet lassan-lassan a gondolkodás rejtettebb zugait is kezdte átrendezni. Vagy legalábbis akkor azt hittük, hogy már megkezdődött az átrendezés. Illúziónak bizonyult mindez? Igen, de én, aki hatvannyolc augusztusában tizedik osztályt végzett, vakációzó diák voltam, még nem tudhattam, hogy egész kamasz- és ifjúkoromat egy illúzió jegyében fogom eltölteni. A kiábrándulás – s persze, az irodalomban például, a megújító csömör – az utánunk jövőknek jutott. Minket is elért ez a csalódás, de jóval később [...] sokan remélhetőleg megerősödünk tőle, másokat viszont kettéroppantott.”²²

Miközben nemzedékével együtt megérintette a beatkorszak, a párizsi diáklázadások távoli szele, Csehszlovákia megszállása, irodalmi érdeklődését az iskola „kedvező irodalmi légköre” formálta. Arany és Petőfi után Adyt olvasott, a családi mindennapoknak része volt a városi könyvtár látogatása,²³ ahol a Magyarországon megjelent világirodalom elérhető volt a kortárs magyar írók kivételével.²⁴ A gimnáziumban József Attila és Váci Mihály, Nagy László, Lászlóffy Aladár, Szilágyi

16 Fekete Vince: i. m. 111. p.

17 Uo. 109.

18 Borcsa János: Magvetők. Önéletrajzi töprengések 3. *Székelly Hirmondó*, 2014. okt. 6. 9. p.

19 Markó Béla: A visszaszerzett múlt. In Incze László: *A rendtartó székelly város*. Kolozsvár, 2012, Polis Könyvkiadó, 205. p.

20 Markó Béla: *Egy nemzedék önmagáról*. I. 5. jegyzet.

21 Kocsis Francisko: Markó Béla: Azt mondanám, toleranciára vagyunk predesztinálva. *Várad*, 2017. 1. sz. 80. p.

22 Markó Béla – Kántor Lajos: Zárt formában meglelt szabadság. Beszélgetés. *Jelenkor*, 1988. 9. sz. 826. p.

23 Fekete Vince: i. m. 107. p.

24 Kocsis Francisko: i. m. 81. p.

Domokos, Hervay Gizella, Csiki László, Páskándi Géza és Farkas Árpád, Király László, Magyar Lajos, Czegő Zoltán verseit olvasták.²⁵ Szilágyi lírája a „legfőbb bizonyítékom arra, hogy az igazán jó vers nem csupán intuíción, hanem ugyanolyan mértékben intelligencián is múlik.”²⁶ A budapesti *Első ének* versantológiát (1968) és *A Szent Tűzözön regéit*, Juhász Ferenc kötetét (1969) Kiss Lázár magyartanárától kapta ajándékba,²⁷ aki az iskola 80–100 példányban stencilezett *Ébredés* című lapjának ösztönzője volt.²⁸ „Tizenöt-tizenhat éves koromban már lapszerkesztő lehettem: miközben a »felnőtt« kultúrában egymás után alakultak az új intézmények, nálunk is iskolai folyóirat alakult, ennek voltam a diákmindenese.”²⁹ A történelmet Incze Lászlótól tanulta, aki „azt a nemzedékek óta tartó paródiát is feledtetni tudta, hogy magyar anyanyelvű tanár és magyar anyanyelvű diák román nyelven értekezik egymással, román nyelvű tankönyv alapján, saját országa történelméről.”³⁰

EGYETEM

Első rímes próbálkozásai az *Ébredés* című iskolai folyóiratban és gyermeklapokban, majd a brassói *Új Időben* láttak napvilágot. XI. osztályos korától az *Ifjúmunkás*, a *Brassói Lapok*, a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* már lázadó zsengeit közölte, az *Igaz Szóban* először 1969-ben jelent meg. Noha kezdettől irodalmi pályára készült, felmerült, hogy villamosmérnök lesz, és csak a XI. osztály elején dőlt el, hogy érettségi után nem reál vagy műszaki pályát, hanem műegyetem helyett a bölcsészkart választja.³¹ 1970 őszén a kolozsvári egyetem magyar–francia szakos hallgatója lett. A városban otthonról ismerős urbanitás várta, az egyetemen lelkes nemzedéktársak, a szerkesztőségekben szolidáris segítőkészség, a magyarországi folyóiratokban Pilinszky János, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes költeményei.³² A nevezetes Gaál Gábor Körben, melynek fellendülése 1971–73 közti elnöksége idejére esett,

25 Markó Béla – Kántor Lajos: i. m. uo.

26 Kocsis Francisko: i. m. 83. p.

27 Uo. 81. p.

28 Fekete Vince: i. m. 114–115. p.

29 Markó Béla – Kántor Lajos: i. m. 825. p.

30 Markó Béla: *A visszaszerzett múlt...* 205. p.

31 Fekete Vince: i. m. 112., 116. p., Koch Mária: Az alkotó műhelyében. *Vörös Zászló*, 1976. okt. 23. 3. p.

32 Kocsis Francisko: i. m. 81. p.

„szervezést, vezetést tanultam”.³³ A más karok hallgatóságától is nagy számban látogatott, otthonos, ám olykor „tüskével bélelt fészekben”³⁴ gyűlt össze a fiatal írók *Varázslataink*-antológiájának (1974) anyaga. Sokfelé megjelentek a versei, megszólalt a lapok vitáiban, jegyzeteket, világirodalmi és „romániai magyar”, nemzedéki kritikákat írt az *Utunkban*, az *Igaz Szóban* és a *Korunkban*, 1972-ben az *Ifjúmunkás* hetilap különdíját kapta. Amikor a hatvanas évek második felének liberálisabb közhangulata, a magát nyugatbarátnak mutató rezsim nemzetikommunista irányba fordult, Kolozsváron pezsgett még az irodalmi élet. „Teljesnek tűnt még az intézményes kultúra, nem az onnan való kivonulás, hanem az integrálódás, a belülről való változtatás és átrendezés lehetett a cél. Íme, egy újabb illúzió. Nem véletlen, hogy mellettünk csak tengett-lengett az Echinex, és mi a »felnőtt« lapokban közölgettünk.” Csak az esszéíró Ágoston Vilmos és társai észlelték, hogy elérkezett az ideje az új kommunikációra való kényszerű felkészülésnek; nemsokára Szócs Gézáék láttak hozzá a „hasznavehetetlen eszményrendszer szétrombolásának.”³⁵ Nemzedékük 1968-ban „majdnem kilépett a világba, majdnem felszabadult, majdnem részese lett a megváltásnak, de később mindez illúziónak bizonyult. Hiába lépték át később egyesek a határt, mert már bennük volt a semmi.”³⁶

1972-ben a kolozsvári *Dolgozó Nő* színes képesújságnál, 1973-ban az *Igaz Szónál* volt nyári gyakornok. Megnősült, majd 1974-ben, utolsó éves korában (négyéves volt az egyetemi képzés) megjelent első kötete, *A szavak városában*, amely elnyerte a Marosvásárhelyi Írótársaság díját, s amelyet az évtizedek során mintegy félszáz verseskönyve követett tucatnyi esszékötettel. A frissen végzett irodalmárok valamennyien szerkesztőségekbe akartak kerülni, ahol némi védettséget élveztek és több idejük jutott az írásra. Úgy látszott, hogy Markó a *Napsugár* gyermeklap vagy az *Igaz Szó* munkatársa lesz, végül a „mámoros kolozsvári diákoskodás” éveit után nehezen barátkozott meg az általános iskolai franciatanárság gondolatával.³⁷ Könnyebbség volt (mivel a

33 Vörös István: i. m. 63. p.

34 Az idő létrafokain [Szilágyi István]. In Balázs Imre József (szerk.): *Vissza a Forrásokhoz. Nemzedékvallató*. Kolozsvár, 2001. Polis Könyvkiadó, 100. p.

35 Markó Béla – Kántor Lajos: i. m. 827. p.

36 Markó Béla: *Kijárat a semmibe (Utószó)*. In Richard Wagner: *Kőomlás Bécsben*. Budapest, 1990. Pont Kiadó, 139. p.

tanügyi rendszerben évfolyamelsőként maga választhatott), hogy nem a Regátba került „kihelyezéssel”. Családjával Marosvásárhelyre költözött, a „mindenki autóbusszával” onnan járt ki ősztől Marosszentannára, ahol „egy városiasodó falu belső életébe” is betekintést nyert,³⁸ közben fél évig Lippán katonáskodott.³⁹ Nem lévén életcélja a tanítás, Gálfalvi György, Székely János támogatásával két év múlva az *Igaz Szó* belső munkatársa lett.

IGAZ SZÓ

1976 derekától 1989 végéig működött a folyóirat irodalmi és művészeti szerkesztőjeként. „Örülök, hogy az *Igaz Szó*hoz kerültem, mert így talán lehetőségem nyílik a közvetlenebb, az élőbb kapcsolatra az irodalommal, és arra, hogy ne csak versekkel, hanem szerkesztői munkával is hatni tudjak az irodalomnak egy darabkájára. Persze lehet, hogy ez a ráhatás csak az én képzeletemben létezik.”⁴⁰ A szerkesztőségben Székely Jánostól módszerességet, igényességet, következetes irodalmi-filozófiai gondolkodást tanult,⁴¹ a „radikális” Gálfalvi Györggyel, akivel életre szóló barátságot kötött,⁴² irodalmi köröket, *Igaz Szó*-rendezvényeket, versenyeket, találkozókat és lapterjesztő körutakat szervezett. Sziszifuszi munkájukat annak tudatában folytatták, hogy nem elég fenntartani az irodalmi-intézményi kereteket az áldozatvállalás ideológiájával, mert a magyar értelmiség, tanárok, diákok számára „mi jelentjük az egyik lehetséges centrumot, ahonnan nem siránkozást, hanem biztatást várnak.”⁴³ Igyekezett „teret, folyamatosságot biztosítani a fiataloknak”; szerkesztőként „kezdetől fogva majdnem olyan fontos volt számomra az intézményépítés, a közös műhelymunka, mint az írás.”⁴⁴ Amellett, hogy talán leggyakrabban publikáló munkatársa volt a folyóiratnak, *Irodalom és iskola* című rovatában versmagyarázó esszéesorozatot közölt a magyar költészet klasszikusairól, részt vett a fiatal írók négy „évszak-melléklete” (1978) és az *Ötödik évszak* (1980)

37 Markó Béla – Kántor Lajos: i. m. 829. p.

38 Koch Mária: i. m.

39 Fekete Vince: i. m. 129. p.

40 Koch Mária: i. m.

41 Fekete Vince: i. m. 131–133. p.

42 Gáspár György: *Alattvalónak alkalmatlan*. Pályakép Gálfalvi Györgyről. Kolozsvár, 2018. Polis Könyvkiadó, 52. p.

43 Markó Béla – Kántor Lajos: i. m. 830. p.

44 Vörös István: i. m. 65. p.

szerkesztésében, a folyamat azonban megszakadt, amikor a cenzúra felismerte, hogy „a formabontás nem formai kérdés, hanem társadalmi cselekvésformákat modellál”.⁴⁵

Állandó küzdelmet azokkal kényszerült folytatni, akik „rá akarnak venni, hogy másítsam meg a véleményemet. [...] Nincsen szükség különvéleményre. Így mondják. Eddig jó voltam nekik, most már nem. [...] Nem így képzeltek valamikor. Nem ilyen kiútról álmodoztunk.”⁴⁶ Az állambiztonság által szigorúan ellenőrzött mindennapokban „évről évre, hónapról hónapra ritkult körülöttünk a levegő, rosszkedvű emberek tébláboltak a hatalmi szóval megcsonkított »irodalmi életben«”, amit az irodalomhoz hasonlóan manipulált a hatalom. „Módszeresen lerombolták azt az egészséges értékrendet, ami nélkül írónak létezni nagyon nehéz. Ha sok hercehurca után meg is jelent egy-egy jelentősebb könyv, írni már nem lehetett róla, vagy ha igen, akkor sem szabadott megdicsérni.”⁴⁷ Az életben, az irodalomban és a szerkesztőségben „Nehéz volt meg nem tenni rossz dolgokat, és ugyancsak nehéz volt megtenni jó dolgokat. Így éltünk.”⁴⁸ A mind sötétebb nyolcvanas évekre Egyed Péter olyan korszakként tekintett vissza, mint amelyik „az erdélyi szellemiség számára előrevetítette egy visszavonhatatlan pusztulás képét. [...] kialakult egy olyan – filozófusokból, esszé- és prózaírókból, valamint költőkből álló – gárda, amely mindenkit rendkívül nagy reményekre jogosított fel. [...] Olyan szellemi alakzatot képezett ez a csoport, amelyben én irodalmunk jövőjét láttam, de sajnos, a baráti közösség szétszóródott, individuumokra szakadt. Pedig az erdélyi magyar irodalom jövőjét annál is inkább ez a nemzedék jelenthette volna, mivel feltűnését a romániai magyar írók középnemzedékének erőteljes kivándorlása előzte meg, és a 2. világháború után feltűnt írókból a felénél is kevesebb maradt otthon. Az erdélyi magyar irodalom fájának törzse nagyon elvékonyodott.”⁴⁹ Markó mégis úgy vélte, „a legkeservebb kényszerek közepette is meg lehet találni az ellenállás útjait-mód-

45 Martos Gábor: „Kultúrává kell tenni a kultúrát, irodalommmá az irodalmat”. Beszélgetés Markó Bélával. *Életünk*, 1991. 2. sz. 124. p.

46 Markó Béla: *Egy méhész levele...* 988. p.

47 Keresztury Tibor: Az ismeretlen elem. *Alföld*, 1990. 11. sz. 35. p.

48 Vörös István: i. m. 65. p.

49 Egyed Péter: Egy nemzedék nyomában. In uó: *Irodalmi rosta*. Kolozsvár, 2014. Polis Könyvkiadó, 121–122. p.

jait. Mindig van lehetőség az értelmes cselekvésre”,⁵⁰ még akkor is, ha a nyelv kisajátítása „legalább olyan fontos egy diktatúra számára, mint a vélemény- és mozgásszabadság korlátozása.”⁵¹ A maga „privát szabadságának illúzióját” kereste azzal is, hogy mivel számos versének megjelenését nem engedélyezték,⁵² átcsempészve sorra jelentek meg Magyarországon.⁵³ Ez a „szabadság”, a vers, mint „szellemi ajzó- és nyugtatószer” azonban nem mindenkinek lehetett túléléshez segítő orvosság, s az az erkölcsi kérdés sem volt megkerülhető, hogy lehet-e csak versben beszélni, amikor „üvölni, jajgatni, tiltakozni” kéne.⁵⁴

A nyolcvanas években mégis nagy lendülettel, örömmel és sokat dolgozott: harmadik verseskötete, a *Lepkecsontváz* (1980) után középiskolai tankönyvet írt a modern magyar irodalom történetéről (1981), később kiadta versmagyarázó műelemzéseit is (*Olvassuk együtt*, 1989, 1999), gyermekkönyve (*Szarka-telefon*, 1984) mellett megjelent *Az örök halasztás* (1982), majd a *Talanítás* (1984), a *Friss hó a könyvön* (1987), az *Égő évek* (1989) Romániában, és még abban az évben a *Mindenki autóbusza* Magyarországon.

LÁTÓ

„Mozdíthatatlannak látszó diktatúrában telt el az életem első fele, az ötvenes évek Romániájában voltam gyermek, a hatvanas években kamasz, majd a hetvenes és nyolcvanas években számos nemzedéktársamhoz hasonlóan reménykedő, lázongó, folyton szervezkedő fiatalember.”⁵⁵ 1989 őszén a már elhatározott „illegális szervezkedők” egyike, Ceaușescuék 1989. karácsonyi kivégzése után a Maros Megyei Forradalmi Tanács tagja; „volt egy mondatnyi pillanat az életünkben – 1989 decemberében és utána egy rövid ideig –, amikor azt gondoltuk, hogy eljött az a szabadság, amely mindenben ott van.”⁵⁶ Abban az időben egyre ritkábban, majd a kilencvenes évek közepétől egy évtizedig

50 Vörös István: i. m. 65. p.

51 Markó Béla: Ki beszél még transzilvánul? Erdélyiség a rendszerváltás után. *Kortárs*, 2022. 7–8. sz. 27. p.

52 Nagy József: Markó Béla: „A politika egy esély volt az élettől, és éltem vele”. www.24.hu, 2020. aug. 29. p.

53 Csapody Miklós: Távolsági szonettjárat. *Korunk*, 2023. 5. sz. 113. p.

54 Keresztury Tibor: i. m. 39. p.

55 Markó Béla: Magyar félhomály. *Mozgó Világ*, 2022. 4. sz. 11. p.

56 Vig Emese: Markó Béla: nem lezárt az elmúlt harminc év, a szabadságra újból meg újból rá kell kérdezni. www.transindex.hu, 2020. szept. 21. p.

egyáltalán nem írt verset.⁵⁷ Abban, hogy az a bizonyos pillanat egyenes úton vezetett oda, hogy a harmincnyolc éves, jőnevű költő, szerkesztő politikai pályára lépett, a véletlen is szerepet játszott. Nem akart szenátor lenni, végül mégis elfogadta a marosvásárhelyi lista második helyét. Azután, hogy a listavezető Kincses Előd jelöltségét manipulált óvás után megsemmisítették, így került az első, biztos bejutó helyre. 1989 karácsonya után immár szenátorként az *Igaz Szó* utóda, a *Látó* főszerkesztőjének is megválasztották: „Új lap, új élet. Majd a politika. Le Bukarestbe! Föl, föl, nem tudni, meddig és hova. Megint egy hosszú, felejthetetlen élet, sok jóval, rosszal. Mindennel. Stallum, státusz, stigma.”⁵⁸ Az új folyóirat Batsányi Jánosnak 1791-ben a felvilágosodás áradóan felszabadult optimizmusát sugárzó költeményét idézve kapta a címét „a romániai változásokra”: „Vidulj, gyászos elme! megújul a világ, / S előbb, mint e század végső pontjára hág.” Az *Igaz Szó* utolsó számát 1989. december 22-én állították össze: „Az első két ív politikai vezércikkekből, Ceașescuhoz szóló versikékből és politikai publicisztikákból állott. Ezeket gyorsan ki kellett dobni. A lap első harminckét oldala tehát már a megújulás jegyében fogant, a többi a régi számban is benne lett volna...”⁵⁹ A *Látó* első számával Markó köszöntött be: „Remélhetőleg nem kell többé a lelkiismeret patikamérlegén méricskél-ni a gyávaságot és a bátorságot, s fogcsikorgató szégyenérzettel vetni számot nap mint nap azzal, hogy a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezeve. Remélhetőleg nem kell többé összekeverni az ocsút a búzával, és verejtékes munkával alig-alig emészthető kenyeret sütni belőle. Remélhetőleg nem kell többé bekormozott arcú vénasszonyokká rútitani legszebb szavainkat, hogy illetéktelen kezek meg ne illessék őket, s hogy megmaradjanak a jövőnek: a mának. [...] Olyanok voltunk, mint egy lehalkított rádiókészülék, elfüggönyözött ablakok mögött, csupa zörej, csupa sípolás, csupa hörgés, csupa tenyérrel betapasztott száj. De: a legszörnyűbb években is született itt nagyon jó irodalom, nem is kevés.”⁶⁰ Szerkesztői törekvéseit úgy foglalta össze, hogy a

57 Darvasi László: Diktatúra és szonett. Beszélgetés Markó Béla költővel. *Magyar Napló*, 1990. 9. sz. 3. p.

58 Markó Béla: *Önéletrajz*, I. 3. jegyzet.

59 Darvasi László: i. m.

60 Markó Béla: Tisztelt Olvasó! *Igaz Szó*, 1989. 10. sz. 107–108. p.

folyóirat nem követhet irányzatokat.⁶¹ Nem lehet például kizárólag avantgárd vagy népi, mert ezzel kizárná az íróársadalom tetemes részét, mindamellett „intellektuálisabb, gondolatibb irodalmat kell bemutatnia. Több lehetőséget kell például adni az igényes esszének...”⁶² A *Látó*ban a teljes magyar irodalom értékrendjének kell érvényesülnie, amely leginkább megszenvedte a cenzúrát.⁶³ Az első évekből „folyamatos frusztráltságra emlékszem. [...] Egy idő után már csak bitoroltam a főszerkesztői címet. Azért vittem tovább a tisztséget, mert a lapot minden eszközzel, nehéz munkával meg kellett védeni.”⁶⁴ A folyóiratot 2005-ig, ténylegesen csak az első években irányította, később a tisztségeivel járó lehetőségekkel jobbára az anyagi háttérrel igyekezett biztosítani.⁶⁵ „Erre szolgált a kollégáimnak, nekem pedig arra, hogy fenntartsam magamban azt a téves képzetet, hogy író is vagyok, meg főszerkesztő is.”⁶⁶ Ebben az öt évben szenátori munkája mellett rászakadtak a frissen létrejött Romániai Magyar PEN Club titkári teendői is (1996-ig a Marosvásárhelyi Írói Egyesület titkára, 2000-ig a Nemzetközi PEN Club Romániai Magyar Csoportjának főtítkára volt). Kezdetől tudta, hogy az írói függetlenség és az önként vállalt politikusi fegyelem hosszú távon nem összeegyeztethető; „író, szerkesztő vagyok, ezt a hivatásomat nem is kívánom feladni. A kényszerű pályamódosítás feladatvállalás. [...] azért vállaltam, mert szükség van rám, tehát szívvel-lélekkel végzem majd a szenátori munkámat, ha tényleg arra kerül a sor. Igazi politikusaink alig voltak, meg kell tanulnunk politizálni. Úgy cselekszem, hogy haszna legyen a munkámnak.”⁶⁷

STALLUM, STÁTUSZ, STIGMA

Átmenetinek tervezett kitérője kezdetén a Maros megyei RMDSZ megalakításának kezdeményezőjeként a megyei szervezet alelnöke lett, majd 2012-ig hat törvényhozási cikluson keresztül Maros megyei szenátor. Először csak két évre (egy mandátumra) vállalta, mivel úgy

61 Keresztury Tibor: i. m. 42.; Kisgyörgy Réka: Irodalom és állami szubvenció. *Romániai Magyar Szó*, 1991. nov. 16–17. 3. p.

62 Darvasi László: i. m.

63 Kisgyörgy Réka: i. m., Keresztury Tibor: i. m. 42. p.

64 Kaáli Nagy Botond: Negyedszázad *Látója*. *Népújság*, 2014. dec. 16. 5. p.

65 Kisgyörgy Réka: i. m.; Pávai Zoltán: Amit vállaltál, folytatni kell. *Békés Megyei Hírlap*, 1991. dec. 24–26. 7. p.

66 Kőrössi P. József: Visszatérés az irodalomhoz. *Erdélyi Riport*, 2010. okt. 15. 22. p.

67 Bodolai Gyöngyi: Kényszerpályán, de szívvel-lélekkel. *Népújság*, 1999. máj. 22. 3. p.

gondolta, hamarosan felszínre kerülnek az RMDSZ körül csoportosuló alkalmas emberek, és „ha végre helyreáll a rend, s az értelmiség politikára hajlamos része átveszi tőlünk a közéleti szerepeket, akkor újra lehet verset írni.”⁶⁸ A két évből huszonhat lett, nem is „csak” a politika élvonalában, hanem a csúcsein. 1992-ig a szenátus művelődési és oktatási, 1996-ig a külügyi bizottságának, az Interparlamentáris Unió romániai küldöttségének tagjaként, 1991–92-ben az RMDSZ szenátusi frakciójának elnökeként működött. 1993-ban az RMDSZ szövetségi elnökének választották meg (később még négyszer, 2011-ben nem vállalt több mandátumot), 1996-tól hat éven át ismét a külügyi bizottság tagja. 1999-ben elvált, 2000-ben újra megnősült. Amikor az RMDSZ először lépett koalícióra, 2004-től három évig államminiszterként a művelődést-oktatást, Románia EU-integrációját felügyelő miniszterelnök-helyettes lemondásáig, 2009–12-ben, a kormányzásban való második részvétel idején a művelődést, az oktatást és a kisebbségi ügyeket felügyelő általános miniszterelnök-helyettes. 2012-től már csak a szenátus oktatási bizottságának tagjaként működött, ekkoriban döntötte el, hogy fokozatosan, de végleg távozik a politikából; „A sorsunkat magunk választjuk.”⁶⁹ Az RMDSZ Kós Károly Akadémia Alapítványának 2010, a Romániai Írószövetség Marosvásárhelyi Fiókjának 2013 óta elnöke. Visszavonulása óta családjával Marosszentkirályon él, ahol szemlélődve, tevékenyen, teljesítménnyel méri az idő múlását.

Az RMDSZ egységét erős kézzel óvó, magától értetődően sokszor és sokfelől támadott (kevésbé természetes módon megrágalmazott, megfenyegetett, feljelentett, olykor szidalmazva gyalázott) politikust 1989 decemberéig „sajátos hangú, öntörvényű világot teremtő költőként, esszéíróként, szerkesztőként” ismerték.⁷⁰ Sokan és méltán nevezték „az erdélyi magyar kultúra és közélet kiemelkedő egyéniségének”. Már 1992-ben „az erdélyi magyarság közismert, kiegyensúlyozott, rugalmas gondolkodású egyénisége”, „az erdélyi magyar politikai élet vezéralakja”.⁷¹ „Erős akarátú, konok munkabírásu” vezető,⁷² a szövetség „egyik

68 Darvasi László: i. m.

69 Tamás Dénes: „Teljesítménnyel mérem az idő múlását”. *Helikon*, 2021. aug. 25. 4. p.

70 Barabás László: Merre, RMDSZ? Merre? A „különlétek együttléte”. *Erdélyi Figyelő*, 1992. 1. sz. 3. p.

71 Koncz Tamás: Beengedni szelet, tücsköket. *Új Könyvpiac*, 2015. 9. sz. 10. p.

72 *A lábujjhegyre állt ország. Markó Bélával beszélget Agoston Hugó* (2005. április–október). Csíkszereda, 2006, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 5. p.

legnépszerűbb előjárója”.⁷³ Más vélemény szerint nem csupán „a legbefolyásosabb romániai magyar”⁷⁴ aki két évtizeden át meghatározta az erdélyi magyarság politikáját,⁷⁵ hanem „a Kárpát-medence legnagyobb formátumú magyar politikai vezetője” is.⁷⁶ Az elmúlt huszonöt év „legsikeresebb magyar politikusa”,⁷⁷ „nagy költő, nagy politikus és nagy publicista”,⁷⁸ „csodagyerek”,⁷⁹ ráadásul „legelegánsabb közéleti személyisége” a 2004-es bukaresti VIP Magazin szerint. „Szó sincs arról, hogy ne tudnám fölmérni a magam képességeit és korlátait, még akkor is, ha valamennyire szubjektíven ítélem meg ezeket. Tudom, hogy milyen tulajdonságok alapján tartottak mások alkalmasnak arra, hogy ilyen szerepet vállaljak: egyfajta higgadtság, józanság, döntéshelyzetekben egy nagyon is kíváncsi tárgyilagosság, nyugalom, viszonylag épen megőrzött ítélőképesség. Ezzel szemben viszont valószínűleg hiányzik belőlem a nagyon gyors reagálóképesség, a nagyon gyors reflexú és dinamikus politikusok jó néhány tulajdonsága.”⁸⁰

Miután a „merev, besavanyodott szoboravató” kilépett a politikából, fanyar székel humorra is visszatért.⁸¹ Vallomása szerint fontos számára saját személyisége: „Nem nagyon tudom alárendelni magamat másoknak, rendkívül erős bennem az önmegvalósítási meg önkifejezési szándék. Egyfajta exhibicionizmus [...] alkotás által, művek által hosszabbítsd meg magadat, az életedet nyisd ki, azt, aki biológiailag vagy, mert ez egy bezártság.”⁸² Kedvenc színe a fűzöld és az égszínkék, kedves festői: Csontváry és Dalí, költői: Arany, Ady és József Attila, de említi Csokonait, Juhász Ferencet is.⁸³ A történelem nagyjai közül Szent Istvánt, Bethlen Gábort, Széchenyit, Deák Ferencet és Jézust

73 Ábrám Zoltán: A tét az egész térség számára nagy. Beszélgetés Markó Béla költő-szenátorral az ellenzék és az RMDSZ esélyeiről. *Kapu*, 1992. 9. sz. 4. p.

74 Kelemen Attila Armin: Home Jogok. Proteszt-verzió 20-asoknak. Markó Béla. *A Hét*, 2004. júl. 22. 3. p.

75 Nagy József: *Markó Béla...* 1. 52. jegyzet.

76 Ágoston Hugó: Betű- és számvetés között. *Új Magyar Szó*, 2011. szept. 9–11. 13. p.

77 Majtényi László ellenzéki államfőjelölt 2017-ben. Barát József: A tüntetőknek... A tüntetőknek nincs programjuk. *168 óra*, 2017. febr. 23. 34–37. p.

78 Lengyel László: A nap árnyéka. Nagy politikus, nagy költő és nagy publicista. Markó Béla hetvenéves. *Népszava*, 2021. szept. 15. 7. p.

79 Vári György: Csodagyerek, túl a hatvanon. *Népszabadság*, 2015. máj. 16. 11. p.

80 Tompa Gábor: Ellenzék és erkölcs. *A Hét*, 1990. jún. 13. 1. p.

81 Nagy József: *Markó Béla: Nem voltam hajlandó alárendelni az RMDSZ-t még Orbán Viktornak sem.* www.24.hu, 2020. aug. 27. (Utolsó letöltés: 2024. 04. 15.).

82 Fekete Vince: i. m. 94–95. p.

83 Uo. 88–89. p.

csodálja. A legfontosabb férfi tulajdonságnak az intelligenciát, az erőt és a lélekjelenlétet ítéli, erényei között elemzőképességét és következtetességét említi.⁸⁴ Nemcsak „széles körben elfogadott”, hanem Romániában és Magyarországon egyaránt népszerű, sőt celebként „sztárolt”, nemzetközileg elismert politikus volt.⁸⁵ Kétségtelen történelmi szerepét mélyen elhallgatják, fennen dicsőítik, olykor tárgyilagosan mérlegre teszik, mindenesetre „sokat fogjuk méltatni, és talán arra jutunk, hogy nem annyira a gazdasági érdekcsoportok kiszolgálója volt, hanem inkább az, aki igába fogta és domesztikálta a padrékat.”⁸⁶ Úgy véli, ha a karizma azt jelenti, hogy „valakinek van meggyőző ereje, tehát a maga meggyőződését tudja közvetíteni másoknak, és el is tudja fogadtatni”, akkor „karizmatikus politikus voltam. Irodalomban nem tudom.”⁸⁷

Akasha II., 2., 2020
(110 x 100 cm, akril, vászon)

84 Markó Béla: „hiszem, hogy tele van a mindenség üzenetekkel”. www.transindex.hu, 2007. máj. 9.; Uő: *A lábujjhegyre állt ország...* 298–299. p.

85 Lukács [Csaba]: Markó, a celeb. Beszélgetőkönyv az erdélyi politikussal [Körössi P. József: *A magyar kártya*]. *Magyar Nemzet*, 2013. okt. 26. 35. p.

86 Kelemen Attila Armin: i. m.

87 Fekete Vince: i. m. 97. p.

A VONATOK A SÍNEN HALNAK MEG

*– Székely Ferenc beszélgetése a 70 éves dr. Jancsó Árpád
temesvári útmérnökkel, technikatörténésszel, szakíróval –*

– Elsőként beszéljünk a családi gyökerekről. Mesélj, kérlek, a származásodról, felmenőidről.

– Apai nagyapám ősi fészke sok generáción át Kézdivásárhely volt. Hentesként Brassóban, Pesten és Bécsben tökéletesítette tudását, most is őrzöm *J. M. 1909* feliratú hússzeletelő kését és fenőacélját. Kézdin már nem kapott helyet, ezért Csernátonban vett házat, s szívós munkával kereste családjá kenyerét: henteskedett, vegyeskereskedést nyitott, kuglipályát épített és italmérési jogot szerzett. Bikafalváról hozta Csernátonba nagymamám, Fejes Klárát. Két gyerekük maradt életben: apám és a húga, mindketten tanítók lettek. Az első és a második világháború után a megszállók többször kirabolták, az új hatalom pedig különadóval, házkutatással, etnikai megkülönböztetéssel sanyargatta a családot. Nagyapám, ha nehezen is, de mindig talpra állt, hű társként volt mellette végig a nagymamám.

Előadást tartok a siófoki hidászkonferencián 2023-ban

– *És anyai ágon?*

– Anyám felmenői mind alföldiek voltak. Mesélte, hogy mielőtt megismerte volna apámat, a legnagyobb hegyet, amit valaha látott, az a Zaránd-hegység alacsony vonulata volt, ahol a híres búcsújáró hely, Máriaradna magasodik. Nagyapám családja a 19. század elején vándorolt német földről az akkori Magyarországra. A sváb parasztfiú egyedüli volt a családban, aki szakított a föld művelésével, és tanító lett. A svábok „unser Jakobja”, a magyaroknak „a mi Dórink” volt. Generációkat vezetett be a betűk világába. Anyai nagymamám anyja, Földeáky Lukács Ilona Nagy Lászlóhoz ment férjhez, aki egy valóságos self made man (önerőből felemelkedett ember – szerk. megj.) volt, jó szakember, aki a Ganz gyárban tanult mesterséget. Lerobbant gőzmalmokat újíttott fel és adott el, majd saját gőzmalma is lett. A fekete hintóján jött be Temesvárra, mert nem szerette a füstös vicinálist. Szép vagyona tett szert, amely aztán az 1940-es években elúszott. Nagymama okos asszony volt, a ledzsentrisedett családjának derogált a „görbeorrú sváb” tanító, végül mégis beleegyeztek a házasságukba. Nagyapám bencseki tanítóskodása után az új román–szerb határ mentén fekvő Gyérre mentek, ott volt hosszú éveken át igazgató-tanító. A háború után menekülniük kellett, mert ki akarták telepíteni őket a Bărăganba, végül visszamentek Bencsekre, ahol a falu végén volt egy kis házuk, amit a bor tárolására szántak. Anyám viszonylag szolid családban nőtt fel; nagyapám kántortanítói és szövetkezeti könyvelői fizetéséből csak a tanítóképzőre futotta. Mivel Dél-Erdélyben nem lehetett magyarul tanulni, román iskolába járt, ahol szinte naponta megalázták magyarsága miatt. Az utolsó két évet a temesvári Notre Dame-ban végezte németül, ahol a német apácák „felsőbbrendűségét” kellett eltűrnie... Három nyelvet beszélt anyanyelvi szinten, tanítani viszont a helyreállított magyar iskolában kezdett Majláthfalván: egy évig ingyenesen, koszt és kvártélyért, majd Temesvárra került a magyar vegyes líceumba (a mai Bartók Béla Líceum). Több diákja futott be szép karriert, köztük a rúdugró olimpikon, Balázs Jolán is. Akkoriban két párhuzamos magyar osztály működött az iskolában, de addig mesterkedtek, amíg az egyiket megszüntették. Szüleim itt ismerkedtek meg.

– *Hogy került édesapád Temesvárra?*

– Apám, akinek a brassói református kollégiumba volt tanítói kinevezése, a második világháború után, az éhínség évében (1947 – szerk. megj.) a Bánságba jött búzát venni, és közben meglátogatta a húgát, aki itt volt tanító. Mivel a háború utáni rövid demokráciában újraindult magyar iskolák tanerőhiánnyal küszködtek (a második bécsi döntés után a Romániában maradt területeken alig engedélyezték a magyar nyelvű tanítóképzést), a temesvári magyar tanfelügyelő rábeszélésére, apám itt maradt. A mai magyar líceumban kapott tanítói állást, onnan vonult aztán betegnyugdíjba.

– *Mire emlékszel még gyermekéveidből?*

– Gyermekkoromban gyakran mentünk Székelyföldre. Óvodás koromban évente kétszer láttam tavaszt: amíg Temesváron már az őszi termésről álmodoztak az almafák, addig Csernátonban csak akkor bontogatták a szirmaikat. Anyai nagymamám szeretett volna maga mellett tartani, és beadni a német óvodába, hogy tanuljam meg a nyelvet. Természetesen apám nem egyezett bele, szerinte a gyerek a szüleinél kell felnőjön, és így az anyós befolyását is érvénytelenítette. Az csak természetes volt, hogy Temesváron a magyar óvodába írtattak. Mivel a város által még magyar időkben épített óvodában számunkra nem volt hely, a józsefvárosi zsinagóga udvarán üresen álló épület egyik termét utalták ki számunkra (a temesvári zsidó lakosság az alijázás [Izrael földjére, illetve 1948 óta Izrael államba történő zsidó bevándorlást jelenti] lázában égett, hagyott csapot, rabbit, és futott ősei földjére).

Szüleim – bár nagyszüleimet is segítették – egész életükben azon igyekeztek, hogy nekem biztosítsák a szép gyermekkort, a családi fészket, a szeretetet, és minden erejükkel azon voltak, hogy ne vegyem észre a sok nehézséget. Mindig magukkal cipeltek: háromévesen már volt egy kis hátizsákom, kirándultunk az Ika várához, Bálványosra, Tusnádra. Akkoriban természetes volt, hogy a magyar gyerekek magyar, a románok román, a németek német osztályba járnak. Fel sem tévődött a kérdés, hogy én ne magyar osztályba járjak. Amikor anyámat áthelyezték a román iskolába, nemegyszer láttam sírni, mert gyakran kitámadták kolléganői: román kenyeret eszel, s a gyerekedet magyar iskolába adtad? Vagy hazátlannak titulálták.

Komolyan vette szakmáját, minden órájára alaposan felkészült. Apám is kitűnő tanító, matekzseni volt. Gyönyörűen írt és rajzolt a táblára, gyakran ismételtette: egy jó tanítónak csak táblára és krétára van szüksége. Azért én hozzátenném: elhivatottságra, nyitottságra, a szakma iránti szeretetre és a gyerekek megértésére is... Hatalmas gyakorlati érzékkel áldotta meg a sors, amit igyekezett is átadni a diákoknak.

- Milyen volt a bánsági magyar gyerekek sorsa a '60-as években? Tapasztaltál nemzetiségi túlkapásokat?

- Gyerekkoromban (1954. március 14-én születtem) szüleim próbálták elhárítani a mind gyakrabban fellépő megkülönböztetéseket. Nagy bérházban laktunk, két hatalmas udvarral. Különös probléma nem adódott, de azért többször csúfoltak a román gyerekek egy bizonyos pejoratív, ritmusban összecsengő „mondóka” ismételtetésével... Arra is emlékszem, hogy a román osztály tanulói többször leköpték, lefasisztázták a német iskolatársakat. Ezek a megnyilvánulások az otthon hallottak lecsapódása volt. Később a svábok közül sokan kiköltöztek Németországba. Osztályunkban voltak magyar zsidó gyerekek is. Gondolom, nem érezték kellemesen magukat, amikor földrajzórán a tanító néni felsorolta az egymás mellett élő nemzetiségeket, és a zsidók említésekor néhányan gyűnyosan felkacagtak... Ez is az otthoni beszélgetések hozadéka volt. Apám minden évben táborokat, kirándulásokat szervezett. Az útvonalra nemcsak erdélyi, hanem regáti városok, kolostorok meglátogatását is betervezte. A résztvevők között egyaránt voltak magyar, német és román osztályok tanulói. Akkoriban Temesváron még nem kapták fel fejüket, ha más nyelvű beszédet hallottak, hisz a nagymérvű román betelepítések dacára, a többség becsülte a más nemzetiségek fiait, lányait. A sági Temes-parton még a magyar nyelv járta, és természetesen az ismerősök magyarul, németül, románul vagy szerbül köszöntek egymásnak. Húsvétkor én lelkiismeretesen meglocsoltam Hirschl nénit, Petruț nénit és Jovanov nénit. Hirschl nénitől kaptam a legtöbb és legjobb maceszt (pászka – szerk. megj.), román húsvétkor Petruț nénitől pedig a sok tojással készült házi kalácsot. Nem volt szó semmilyen multikulturól, de katolikus, protestáns húsvétkor a román szomszédok sem poroltak szőnyeget, ami fordítva is igaz volt. Volt egy német vizslánk, a Bagó, akinek csak a postással volt baja... Később kiderült, hogy az illető valamikor szekus volt, akit keggyesztett-

ként kidobtak a „cégtől”. Bagóval mindenki csak magyarul beszélt: magyarok, románok, németek, szerbek, a szlovákból székellyé vált Ica néni, és a zsidó családok is (egy kivételével mind magyarnak tartották magukat, de amint lehetett, kitelepedtek külföldre).

– *Édesapád hol járt iskolába?*

– Kézdivásárhelyen, a Jancsók ősi fészkeben, majd a szentgyörgyi Székely Mikóban. Mikor az elorzott földjük egy részét rövid időre visszaszerezték, és a kincses városban újra felállították a tanítóképzőt Domokos Pál Péter vezetésével, ott folytatta. Aztán amikor az újabb árulás, a nyugat pofátlansága meg a szovjet diktatúrával való összeborulás után újra bevonultak a helyi csapatok, már csak a székelykeresztúri tanítóképzőnek engedélyezték a működését. Apám oklevelét itt töltötték ki.

Gyerek voltam, de hallottam: az állambiztonsági zaklatást ez a kolléga, vagy a másik közös osztálytárs már nem bírta ki, és felakasztotta magát. Vagy: itt meg ott tartottak házkutatást. Apámat is jelentgették, s bár gyerekként nem emlékszem atrocitásokra, zaklatásokról van tudomásom.

*Az első irodalmi olimpia résztvevői Kolozsváron, 1973 áprilisában
(a felső sorban, jobbról)*

– *Mi volt a kedvenc tantárgyad?*

– Az V–VIII. osztályban sok jó tanárunk volt. Kivéve az első és második osztályt, amikor egy munkásné fia kellett legyen az első (mellesleg jó barátom volt, tíz évig ültünk egy padban), végig I. díjat kaptam. Hogy mit pontozott le a tanító néni az első, második osztályban? A szépírást. A sors iróniája, ma már sokan megálapították: de szépen írsz! Ilyenkor el szoktam mosolyodni, és elmesélem a fenti történetet. Szinte mindegyik tantárgyat szerettem, hisz mindegyik valami érdekességet tartogatott. A tanárok sokszor középiskolás szintet meghaladó módon adták át az ismereteket. Irodalomtanárom például hetekig figyelmen kívül hagyta a tankönyvet, és egy-egy Petőfi-, Arany-, Ady-, József Attila-kötettel jött az órára. Tucatszámra tudtam a verseket. A középiskolát a néhai Magyar Királyi Főgimnázium épületében kezdtem, itt működött egy magyar osztály. Kiváló tanáraim voltak. Tizedikes koromban rendezték meg az első irodalmi olimpiát, ahol első lettem.

Kicsengetéskor, 1973-ban

– *Miért választottad a vasút-, út-, hídépítő szakot a Temesvári Műszaki Egyetem építőmérnöki karán?*

– Akkoriban az volt a szokás, hogy az okosabb fiúk a Politechnikára felvételiznek, mérnöki szakra, a magolósak az orvosira. Beiratkoztam a műszaki egyetemre, amelyet hivatalosan, francia mintára, *Politechnika Iskolának* neveztek. Valami apró hiba miatt elszúrtam az első tételt, a másodikra és a harmadikra már nem volt időm. A fizika vizsgára már esélytelenül indultam, pedig két tétel azonos volt az érettségivel, amin a legnagyobb jegyet kaptam.

Sarokba vágtam a könyveket, és elmentem kirándulni. Hazatérve mégis visszatértem eredeti választásomhoz. Néhány nap alatt átlapoztam az anyagot. Több kar közül végül a vasút-, út- és hídépítés mellett döntöttem, amiről addig sohasem hallottam. Nem mondom: mindig csodáltam a hidakat és a hegyek között kanyargó, hegybe fúródó vonatokat, de addig nem gondoltam arra, hogy erre a karra felvételizzek. Beiratkoztam és bejutottam. A korombeliek tudják: akkor jelent meg az új törvény, mely szerint az egyetemi hallgatók a tanulmányok elkezdése előtt el kell végezzék a rövidített katonaságot. Ezalatt ha rossz fát tettek a tűzre, megsemmisíthették a felvételi eredményt, és le kellett tölteni a teljes katonai szolgálatot. Ezzel zsaroltak minket nyolc hónapon át, persze, végül nem alkalmazták.

– *Beszélj az egyetemi évekről.*

– Őszintén szólva, sokkal többet vártam az egyetemtől. Itt jöttem rá, mennyire jól felkészítettek a középiskolában... Kijelenthetem: egyetemi szinten oktattak, de – főleg az utolsó évben – tanáraink már kész emberként tekintettek ránk. Egyesek a XII. osztályban áttértek a magázásra. Egyetemi társaim közül sokan a híres Loga Líceum (az 1-es Líceumnak visszaadták az első világháború után adott nevet) speci matekosztályába jártak. Ma is büszke vagyok, hogy ugyanúgy megbirkóztam az anyaggal, mint ők. Az egyetemtől magasröptű előadásokat, beszélgetéseket, vitákat vártam, abban bíztam, hogy az oktatás „nem középiskolás szinten” zajlik majd. Tévedtem. A nem temesváriaknak sokat jelentett a viszonylag szabadabb légkör; legtöbbször kisvárosból jöttek, ahol mindenki mindenkit ismer, itt élvezték a „nagy szabadsá-

Angyalbörben. Szüleimmel 1973-ban

got”, a szülők messze voltak. Magyarul végeztem 12 osztályt, úgyhogy volt néhány kifejezés, amit mi másképp mondtunk: furcsa volt *mjűt* hallani a mű helyett, és a *cos á* nekünk „koszinusz alfa” volt és nem „cos de alfa”.

A Politechnikán az volt a szokás, hogy a tanárok ráíjesztenek az elsőévesekre, és általában hatos, hetes, maximum nyolcas jegyet adnak. Ez kihelyezéskor hátrányba hozta a temesvári diákokat, ezért később enyhítettek e felfogáson. Nekem, aki megszokta a tízeseket, egy kicsit furcsa volt, de vigasztalt, hogy a román kollégák nagyobb hányada még kisebb jegyet kapott. Második évben az indexemben már szépen megsokasodtak a kilencesek és a tízesek. A csoportban többen voltunk magyarok, de a hivatalos kommunikáció román nyelven folyt.

Azt mondják, akkoriban a temesvári egyetemeken nagyjából kétezer magyar diák tanult. Bár én is eljártam a *Látóhatár*ra és más magyar rendezvényekre, igazán nem éreztem otthon magam, nehezen fogadták be a temesváriakat, vagy más megfogalmazásban: mi nem találtuk meg velük a közös nevezőt... Persze, voltak kivételek, de én így láttam a dolgokat. Másrészt: az erdélyi magyar diákok otthonban laktak; együtt jártak sörözni, bulizni. Én elég messze laktam a diákvárostól, majd egy órányit kellett biciklizzek. Mielőtt valaki pálcát törne a fejem fölött, elmondok egy esetet. Néhány évvel ezelőtt oklevelet kaptam a Kolozsvári Akadémiai Bizottságtól. Az eseményre megszerezték az egyetem dísztermét. Bizony elég kevés kolozsvári lézengett, sokuknak fülhallgatójuk volt, ők nem voltak magyarok, mégis megtisztelték a díjátadást jelenlétükkel. Tehát egy magyar eseményen nagyon kevés magyar vett részt... A díszebéden, amit egy híres étteremben tartottak, sokan nézegették az órájukat, mikor léphetnek le. Délután a magyar konzulátus szervezésében levetítették a *Hidember* című filmet, amelyen jelen volt a főszereplő, és még mások is. A Sapientia Egyetem aulája kongott az ürességtől. Volt egy kis beszélgetés a szereplőkkel, ám annyira kevesen voltunk, hogy rövidre kellett fogni. Utána fogadás, svédasztal, finom borok, stb. A konzulátus támogatta az eseményt, annak rendje és módja szerint, sajnos a sok finomság ott maradt. Beszélgetés, „szocializálás” helyett a helyiek rohantak haza. Jómagam ott kellett maradjak, mert csak másnap délben volt vonatom Temesvárra. Ott ücsörögtem a szálloda szobájában, egyedül. Hasonló esetet mondhatok Udvarhelyről és Csíkszeredáról is.

– *Mi volt a diplomamunkád?*

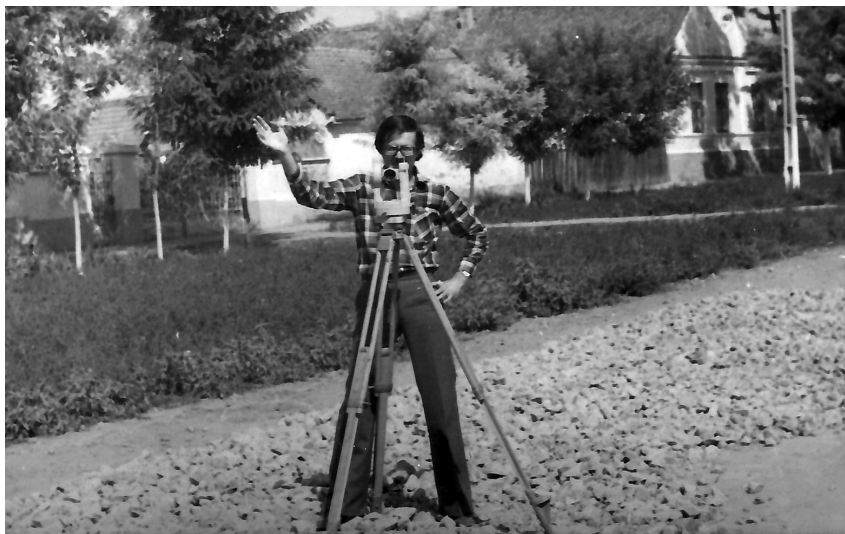
– Utolsó évben három felé osztottak: útépítő, vasútépítő és hídépítő csoportra. Én az útépítő csoportba kerültem, és a néhai Széchenyi út (amit elnyeltek a vaskapui vízerőmű tározójának hullámai) helyett épülő út egyik szakaszának kiviteli tervét kellett elkészítsük. A dolgozatnak volt egy didaktikai-elméleti fejezete is: a támfal és a bélésfal tervezése.

Az egyetemnek szerződése volt az útigazgatósággal, mindenki kapott egy kis pénzt, csak minket, dolgozó diákokat „felejtettek” ki. Unalmas munka volt. A végzős hallgatók általában egy nagy diplomamunkáról álmodoznak, és nem rutinfeladatról. Azonban, amikor kikerülnek az életbe, rá kell jönniük: legtöbbször egész életüket rutinfeladatok megoldására áldozzák.

– *1979-ben végeztél. Hol kezdted a pályát?*

– Az elsők között választhattam, a Temesvári Tartományi Út és Hídigazgatóságot szemeltem ki magamnak. Egyrészt azért, mert az igazgató hívott, aki csillagos tízest kanyarintott az indexembe (professzori tisztséget is betöltött az egyetemen), de főleg azért, mert az igazgatóság székhelyét egy államosított villában rendezték be – az igazgató pedig nagy hangsúlyt fektetett a külső és belső kinézetre. Az irodák mindig frissen voltak meszelve, az ablakkereteket gyakran festették, nem pattogzott róluk a festék, a parkettás padlók lakkozottak, a vécékben mindig volt egészségügyi papír, NDK-ból hozott (pedálos) kézzárító, szappan, tisztaság, az ablakokon függönyök, az íróasztalokat, bár nem voltak újak, karban tartották, mindenki szépen beszélt, stb. A vasúti igazgatóságon bűz volt, a WC-t a szag után is meg lehetett lelteni, az ablakokon a nap ellen, a Scînteia oldalai díszlegtek, kopott bútorok...

Kormánykinevezésemet lobogtatva érkeztem a munkahelyemre. Rövidesen jött a kijózanodás: kiderült, hogy nem az igazgatóságon fogok dolgozni, hanem az igazgatóság Temes megyei kirendeltsége szakálházi üzemmérnökségének újjávari munkahelyén. Néhány hónap után kineveztek a nagyszentmiklósi keverőtelep főnökévé. Nem örültem, mert nehéz volt az ingázás, és a keverőtelep néhány alkalmazottját is ráncba kellett szedni... Próbálkoztam demokratikusan, de nem ment, úgyhogy néhány hónapig el kellett játszanom a diktátor szerepét. Mindenesetre a

*A nagyszentmiklósi telep főnökeként.
Útkitűzés a szentmiklós-nagykomlói úton 1980-ban*

nagyszentmiklósi évek alatt nagyon sokat tanultam, és nyugdíjazásomig nem tudtak sohasem megzsarolni azzal, hogy egy isten háta mögötti építőtelepen is szükség van jó mérnökökre...

– *Mikor tudatosult benned, hogy a műszaki nyelvkultúránkból hiányzik egy szótár: mégpedig a magyar-román útügyi szótár? Mikor és hogyan sikerült ezt összehoznod?*

– Már az egyetemen. Igaz, a szakkifejezéseket sok román kollégám sem ismerte. Egy füzetbe kezdtem feljegyezni a magyar kifejezéseket, melléjük a románt. Abban az időben két- vagy háromévenként adtak útlevelet, s amikor kijutottam Budapestre gyakran betértem a Bartók Béla úton lévő műszaki boltba, ahol műszaki szakkönyvekre költöttem a zsebpénzem nagy részét. Ezek a hátizsák alá kerültek, rájuk egy üdítő, néhány csoki és konzerv. A vámnál szerencsém volt, nem kaptak el, pedig akkor már minden odaátról származó nyomtatott betű hazárulásnak számított.

A forradalom után a Nemzetközi Hídépítő Szövetség két vezetője, Farkas László igazgató és Kelemen Attila főmérnök még komolyan

A Temesvári Tartományi Út- és Hídigazgatóság műszaki irodájának osztályvezető-helyetteseként, 1982-ben

vették az Európai Unió által reklámozott nagy összeborulást, és két főút korszerűsítésére kiírt nemzetközi pályázatra nyújtottak be ajánlatot. Néhány napot töltöttek az útigazgatóságunkon, és lelkiismeretesen felmérték a feladatokat. Engem bíztak meg, hogy a két úriember kísérője legyek, s ekkor került szóba a magyar kifejezések használata és esetleges kötetben való megjelentetése. Végül minden követ megmozgattak, s a könyv a következő cím alatt jelent meg: *Magyar–Román / Román–Magyar Útügyi Műszaki Szótár* (Budapest, 1996).

– *Milyen dokumentumokat bányásztál elő a múlt emlékeiből?*

– Sok minden érdekelt, és ez bizony felaprózta energiámat. Érdekesítőnek találtam a történelem és a régi műszaki megvalósítások meséit is. A velem egykorúak még emlékeznek, hogyan folyt az agymosás, a hamis történelemoktatás és a propaganda. Vajon ez így volt-e? – kérdeztem gyakran magamtól. Bújtam az elérhető könyveket, de nem gondoltam kutatásra. Nem is lehetett, mert az állami levéltárak általában a rendőrség épületének egy-egy szárnyában kaptak helyet, s már akkor is szűrős tekintettel néztek feléd, ha a járdán lelassítottad lépteidet... Kutatásról szó sem lehetett.

1990 után a Kecskeméti Megyei Útigazgatóság igazgatóságunk küldöttségét látta vendégül. Ott volt a magyarországi Vezérigazgatóság nagytudású mérnöke, nagyszámú hídtörténeti mű írója, szerkesztője, dr. Tóth Ernő is, aki a híres temesvári vasbeton hidakról érdeklődött. A főmérnök megbízott, hogy hazahozva menjek el a városi útigazgatósághoz, és szedjek össze egy kis anyagot. Elmentem, ott persze megesküdtek, hogy semmi nincs, és adtak egy kockás lapra odavetett kimutatást, amit már nem is küldhettem el, mert még élt a főnökben a régi beidegződés: nehogy baj legyen belőle. Aztán közbeszólt a véletlen: igazgatótanácsosnak javasoltak.

A polgármester pedig (ő volt az a katonatiszt, aki a forradalom napjaiban kiállt az opera erkélyére egyenruhában, amire a katonaság már nem tudta, mitévő legyen, és inkább visszavonult a laktanyákba), mivel az én nevem szerepelt utolsónak a listán, de senki sem járt közben értem, engem választott. Az első közgyűlésen a városi útigazgatónak, akivel amúgy jó viszonyban voltam, egyszercsak eszébe jutott, hogy néhány hónappal azelőtt visszautasított. „Van valami régi anyagunk”, és beengedett a levéltárba. Kevés időt tölthettem ott, eleinte még az ajtót is rám zárták, mégis sikerült elég sok eredeti dokumentumot átnéznem, és megszületett *A temesvári hidak krónikája*, melynek egy Temesvár története szerepet is szántam (hátha megint visszatérnek a régi idők, és legyen a temesváriaknak egy városmonográfiájuk, mégha hídtörténeti köntösbe bújtatva is).

Hogy a kéziratból milyen kalandos úton született meg egy szép könyv, már egy hosszabb történet. A könyvet megírtam románul is, amely a Bánáti Múzeum kiadásában jelent meg, s talán a legsikeresebb könyvem lett. Ennek is van egy érdekes, de hosszú meséje.

*Utáztalálkozó 1993-ban.
Kirándulás a Kazánszorosban,
hajóskapitányt játszva*

– *Kik voltak Temesvár és vidéke legnagyobb építészei, és mit hagytak az utókorra?*

– A modern Temesvár arculatának megteremtője, a legnagyobb temesvári építész, a nagyaszalontai születésű Székely László volt. A köztudatba Szász Enikő színművésznő hozta vissza sok és szívós munkával, városunk legnagyobb helytörténésze, Szekernyés János pedig megírta a Székely László életéről és művéről szóló albumot. A gyönyörű könyv szintén Szász Enikő bábáskodásának köszönheti megjelenését. Székely László előtt Temesvárnak nem volt főépítésze. A tervezést és a kivitelezést a városi mérnökök irányították, közöttük a legismertebb Szilárd Emil volt. Érdemes viszont megemlíteni, hogy később Budapesten is elismerést szerzett mérnökök, építészek is születtek Temesváron, olyanok mint Nagy Virgil (budapesti Fővámteéri híd), Foerk Ernő (Szegedi Dóm), Reitter Ferenc (budapesti rakpartok, Nagykörút és a Sugár, később Andrásy út terve), Schmidt Ferenc (Bolyai-kultusz).

– *Hogyan fogadta a szakma és az olvasóközönség Temesvár régi ábrázolásai című köteted?*

– A temesvári olvasóközönség figyelmét általában elkerülték könyveim, hisz én nem könyököltem, nem erőszakoskodtam. Az említett könyvet főleg Szalai Béla értékelte. Róla tudni kell: a magyarországi metszetek legjobb és legalaposabb ismerője. Sok éven keresztül irányította a minisztériumban a magyarországi utak és hidak ügyeit. Konferencián mutattak be neki, kedves, de kimért volt. Aztán e könyv elhozta a nálam sokkal idősebb Béla barátságát és szoros együttműködésünket. Itt csak megemlítem: ő a szerzője a hatalmas és gyönyörű *Iconographia locorum Transilvaniae* című albumnak, amelyben Erdély metszeteit dolgozta fel. A könyv előmozdítója Tamás Sándor, Kovászna megye tanácselnöke volt, aki egyébként nagy metszetgyűjtő. Kevés előfizetői és részben saját költségen kiadtam a temesközi/bánáti/bánsági helyek, várak metszeteit bemutató könyvemet. Valaki hallott róla?

– *Kérlek, sorold fel fontosabb könyveid címét és megjelenésük évét.*

– Könyveim, amelyeket írtam vagy társszerzős kötetként láttak napvilágot, a következők: *Întreținerea drumurilor. Secțiunea 14. Întreținerea acostamentelor și trotuarelor. [Az utak és járdák karbantartása – román*

nyelvű kiadás] (társsz., 1994); Magyar–Román / Román–Magyar Ütügyi Műszaki Szótár (1996); *Drumul meu în MLM [Multi-level Marketing]* (1998); *A temesvári Bega-hidak krónikája* (1999); *Dokumentumok Temesvár huszadik század elején épített hídjainak történetéhez* (2000); *Rajtuk taposunk. A Bánság útjai a 19. században* (2000); *Vasútépítési szakszótár. I. Magyar–román, II. Román–magyar* (társsz., 2000); *Istoricul podurilor din Timișoara [Temesvár hídjainak története – románul]* (2001); *Timișoara – Temesvár – Temeswar – Temišvar; Bridges across the Bega Rive* (2001); *Az aszfalt nem arra való, hogy összefirkálják. Franciaország útijegyzetek* (2002); *Temeswar und seine Brücken [Temesvár és hídjai – német nyelven]* (2003); *Temesvár rövid története* (2003); *Maderspach [Magyar nyelvű kiadás]* (társsz., 2004); *Maderspach. [Román nyelvű kiadás]* (társsz., 2004); *Timișoara veche. I.* (társsz., 2004); *Timișoara veche. II.* (társsz., 2004); *Temesvár régi ábrázolásai* (társsz., 2005); *Timișoara veche. Imagini de epocă III.* (társsz., 2006); *Tehnologii tradiționale și moderne la construcția podurilor din Banat* (doktori tézis, 2006); *Memorabilia Anno MDCCXVI [Az 1716-os év emlékezetes eseményei: Temesvár felszabadítása]* (2007); *Buziás régen és most* (2007); *A bánáti utak első törzskönyve. Prima carte a drumurilor din Banat 1848. [Kétnyelvű kiadás]* (2007); *A Bega, a Bánság elkényeztetett folyója* (2007); *Temesvár vízerőműve* (2010); *Hártille tipárite ale Timișoarei. Temesvár nyomtatott térképei 1850–2010 [Kétnyelvű kiadás]* (2011); *Az Arad–Temesvár vasútvonal története* (2012); *Clisura Dunării în gravuri din secolul al XVIII-lea. [Az Al-Duna XVIII. századi metszetekben]* (2013); *Az Oravica–Anina hegyi vasút története* (2013); *Bánáti várak, helységek, helyek ikonográfiája 1595–1800. I. Metszetek.* (2016); *Iconographia Temesvariensis 1716.* (2016); *Műtárgyak a Jaszenova–Oravica–Anina-vasútvonalon* (2016); *Az Osztrák–Magyar Monarchia első vicindlisa. A Valkány–Perjámos–Varjas vasútvonal története* (2017); *Temesvár kilencedik vasútvonala. A Temesvár–Szentandrás–Varjas helyi érdekű vasút története* (2018); *A temesvári lóvasút története 1869–1899* (2019); *A Temesvár–Lippa–Radna helyi érdekű vasút története* (2020); *Temesvári zsinagógák* (2020); *Bánát első vasútja: az Oravica–Báziás vasútvonal története* (2021); *Berobogott Temesvárra a nyugat. A Szeged–Temesvár vasútvonal története* (2023).

– *Hol és hogyan lehet kutatni a vasút történetét és fejlődését leíró dokumentumokat?*

– Vasúttörténelemmel nem akartam foglalkozni, inkább az olvasó szerepét részesítettem előnyben. Nagy álmom volt a bánáti utak és hidak nagymonográfiájának megírása. Egy nagyvárad EMT-konferencián azonban megismerkedtem dr. Horváth Ferencsel, aki nagyon megkedvelt. Évekkel ezelőtt, főleg a szótár és a temesvári hidakról szóló könyvem miatt kaptam egy-egy meghívást magyarországi konferenciákra. Ilyenkor felhívtam a mindig mosolygós, kedves Feri bácsit. Természetesen nem hagyta ki a vacsora- vagy ebédmeghívást. A tányérok mellett már ott díszelgett a „desszert”: egy paksaméta vasúti könyv. A nagy vasúttörténész mind gyakrabban kérdezgette: – Árpikám, mikor fogsz neki a bánáti vasutak történetének megírásához? Sokáig szabadkoztam. A temesvári igazgatónak és a bukaresti vezérigazgatónak is javasoltam, hogy helyezzenek át a műszaki irodába a bánáti útmonográfia megírásának feladatával. Felajánlottam, hogy évente leteszek egy legalább 300 oldalas kéziratot. Mintha a falaknak beszéltem volna, ráadásul túl az 55-ön megszüntették az osztályomat, és az utcára kerültem. Így fordultam a vasúttörténelem felé. Szerencsémre a MÁV Archivumának vezetője, dr. Opauszi István és a MÁV akkori vezetői nyitottak voltak, és minden segítséget megadtak a kutatáshoz. Egy másik esemény is közrejátszott: az MTA Domus-ösztöndíjával két hetet kutattam nemzetünk fővárosában. A vendégház minden emeletén van egy kis konyha. Kávéfőzés közben ismerkedtem meg az EME akkori főtitkárával, dr. Bitay Enikővel, aki most elnöki tisztségben, akadémikusként irányítja az EME tevékenységét. Amíg a „fekete leves” készült, szó szót követett. Enikő felajánlotta, hogy írjak a Tudomány és Technikatörténeti Füzetek sorozatba. Így lettem az EME TTF sorozatának egyik szerzője. Nemrég jelent meg a tizedik könyvem, a *Berobogott Temesvárra a Nyugat*, melynek alcíme: *A Szeged–Temesvár vasútvonal története*.

– *Miért érdekel ennyire az utak, vasutak, hidak kérdése, mi célból születtek ezek a nemzeti és ipartörténeti szempontból oly fontos művek?*

– Egyszerű: végzettségem következtében láttam hozzá, s mivel mások nem tették meg, nekifogtam én. Természetesen sok vasúttörténeti

könyv jelent meg, legtöbbjük összefoglaló mű, egy-egy vasútvonalról azonban kevesen írtak ilyen részletesen. Észrevettem, hogy az egykori Dél-Magyarország (Temesköz/Bánát/Bánság) manapság fehér folt a magyar, de sokszor az erdélyi magyar köztudatban is. S ha véletlenül erre vetődnek, csak ámuldoznak: itt van egy nagy, lüktető város, ami például lekörözte a nála valamikor sokkal nagyobb Szegedet. Ki tudja azt, hogy a 19. században a Bega-parti helyőrségi városnak csak annyi lakója volt, mint Makónak? Aki fellapozza őket, észreveheti, hogy ezek nem csupán műszaki könyvek, hanem van bennük történelem, egy-egy érdekes történet, mese, nagyon sok tervrajz és sok-sok dokumentum faximiléje. Ezzel elhárítható a sok mellébeszélés! A rajz pedig a mérnök nyelve, ahogy a híres Cullmann, a zürichi Politechnikum tudós professzora fogalmazta meg a 19. században. S hogy kinek írtam? Minden kinek, akit érdekel. Sajnos kevesen vannak. Nem egyszer kérdeztem magamtól: vajon érdemes volt harminc évet feláldoznom?

– *Ki lehet mondani azt, hogy a kordokumentumok fegyverek?*

– Igen, tudatában vagyok ennek, és e könyvek ezért is születtek meg. Azonban mit tegyünk, ha e fegyverek nem kellenek? Mint egy felelőtlen politikusunk mondá a nagy összeomlások és feldarabolások: „nem akarok katonát látni”. Hallgattak rá, aztán csodálkoztak és gabszultak a megszálló katonáknak. Még csak annyit: a mai politikusokat sem érdeklik könyveim. Sokszor olvasom az újságokban, hogy mit képesek összehordani a közlekedés témában... A magam választotta feladat egy részét elvégeztem. Még sok tervem van, de ezek megvalósítása már nem tőlem függ...

– *Mesélj a családdodról.*

– A távolabbi családról nincs mit mondanom, nincs is itt a helye. Gondolom, a közelebbire vonatkozik a kérdésed. Nos, immár több mint negyed évszázada élek együtt élettársammal. Közös gyereket már nem mert vállalni. Neki van egy fia és egy unokája, akit enyémnek is tekintek. Úgyhogy az én gyerekeim, unokáim a könyveim.

– *Díjak, elismerések.*

– FIP (Federation Internationale du Precontraint) Magyar Tagozat által adományozott kitüntető oklevél (1996); Fényes Elek-díj (2008); Az

Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság által adományozott díszoklevél (2002); A Magyar Köztársaság Vízügyi és Környezetvédelmi Minisztériuma által adományozott Sajó Elemér Emlékplakett (2010); A Heti Új Szó Baráti Társaság által adományozott Pesty Frigyes-díj (2012). 2007-ben a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagjává választott, a Magyar Mérnöki Kamara Elnöksége Tiszteletbeli Oklevélben részesített (2018). A *Bánát első vasútja: az Oravica–Báziás-vasútvonal története* (TTF 16, 2021) című kötetet az Erdélyi Múzeum-Egyesület az *Év Könyve* kitüntetésben részesítette.

– *Mit szeretnél kiadni a közeljövőben?*

– A *Pálya-társakat* és A *Temesvár–Báziás vasútvonal történetét* szeretném minél hamarabb nyomtatásban látni. Persze, ha a kiadó is úgy akarja. Azonban lehet, hogy írok még egy-két könyvet nem létező fiamnak meg lányomnak. Ez voltam én...

Tanulmányi kiránduláson a szerbiai Duna-híd építőtelepén, 2014-ben

Halász Péter

„A HAZÁÉRT LEHET SOKAT TENNI.
A HAZÁÉRT LEHET NAGYON SOKAT TENNI.
DE A HAZÁÉRT ELEGET TENNI
SOHASEM LEHET!”

– Komlóssy József: Utolért az idő – Merjünk magyarok lenni
című könyve apropóján –

A gyergyói és partiumi felmenőkkel rendelkező, Szilágyságban gyermekeskedő, Budapesten, Debrecenben, Sopronban, Vancouverben, végül Zürichben tanuló Komlóssy József ennek a részben önéletrajzi jellegű, de annál sokkal többet nyújtó könyvnek a szerzője¹. Az 1956-os forradalom szele Észak-Amerikába röpítette, hogy aztán a kanadai Vancouverben szerzett diplomájával kezdjen erdőbecslő, híd- és útépitő munkáját Svájcban folytatva egyre tevékenyebben és eredményesebben bekapcsolódni az Európa akkor még boldogabbik felén kibontakozó, a nemzeti kisebbségek és nyelvcsoportok érdekképviseletét szolgáló nemzetközi szervezetek munkájába. Érdekes találkozásokban, szép utazásokban – nemegyszer nászutazásokban – volt része, amikről színes és tanulságos beszámolókat olvashatunk könyvében. De mindeközben sohasem feledte '56-os menekülése közben évfolyamtársaival tett fogadalmát: *„Nem a jobb élet reményében megyünk el innen, hanem azért, hogy barátokat s fegyvert szerezve visszajöjjünk, és tovább harcoljunk az elnyomóink ellen! Azóta többször is visszatértünk, barátokat is hoztunk, hogy szellemi fegyverekkel védjük az egyetemes magyarságot”*. Ezért tért vissza még élete „délelőttjén” a vén Európa rücskös képének egyik legráncosabb tájára, ahol fületlen padlósszobával kezdve, tanult mesterségére alapozott komoly és kemény, nyomvonalakat tervező, utakat építő és más kultúrmérnöki munkával szép egzisztenciát, magyarán megélhetési feltételeket teremtett magának. Amint barátja és külügyi fegyvertársa, Németh Zsolt írja a könyv

1 Komlóssy József: *Utolért az idő – Merjünk magyarok lenni*. Budapest, 2022, Méry Kiadó és a Pro Minoritate Alapítvány.

előszavában a „mesemondó lobbistáról”, Komlóssy öntevékenyen, saját elhatározásából fogott bele a kisebbségvédelembe – „*senki sem küldte vagy fizette ezért*”. De a mérnökséget se hagyta abba, hiszen abból élt, ráadásul nem kenyérkereső robotként mászta műszereivel Svájcban a Jura kanton hegyeit, hanem élvezettel, olykor valósággal belefeledkezve. Így megengedhette magának, hogy a semmivel sem könnyebb, de talán sokszor hasznosabb szenvedélyével, a különböző európai kisebbségek, elsősorban a külhoni sorsba vetett magyarok érdekeit szolgálja.

Amint meghonosodott Svájcban, egyre gyakrabban látogatott „haza”, vagyis Erdélybe. Ezek az utak mindig lelki és érzelmi feltöltődést jelentettek számára. Meghatóan emlékezik gyermekora szilágysági helyszíneinek vizionálására, ami ugyan földrajzilag a Partiumban van, de magyarsága már több mint száz esztendeje osztozik a Királyhágótól keletre élők sorsában. Vagy a Kraszna folyót tápláló Seredenke mellett találkozhatott az őrá, mint a hajdani kicsi úrfira, kicsi Józsikára emlékező falubeliekkel; máskor ditrói születésű édesanyja rokonságához látogatott Gyergyóba, hogy „megöntözze a gyökereit”. Ami képletesen a tágabb szülőföldnek nyújtott, kézzel fogható segítséget is jelentette. Amire először az 1977-es év tavaszán, a Vráncsa megyei központtal bekövetkezett nagyerejű földrengés után, a Háromszéken megrongálódott, majd’ kéttucatnyi, elsősorban református és unitárius templom helyreállításához szükséges, elsősorban anyagi, valamint szakmai segítségnyújtással kerülhetett sor. Az akkori körülmények miatt a Svájcban gyűjtött pénzt a „racionális mérnökember”, ha nem is a trükkök százaival, de „egy kicsi székely furfanggal”, olykor édesanyja futárszolgálatát is igénybe véve juttatta el a rendeltetési helyére, amiből aztán megvehették az építőanyagokat, s a gyülekezet kalákában elvégezhetette a kétkezi munkát. A megsérült székelyföldi templomoknak a svájci adományozók megszervezésével és adományaik célba juttatása során Komlóssynak bőven volt lehetősége, hogy tájékozódjon az erdélyi történelmi egyházak helyzetéről, a gyülekezetek nehézségeiről, a magyar lelkészképzés akadályairól, s hamarosan alkalma nyílt arra is, hogy Bécsben minderről őszintén tájékoztassa az EBEÉ² egyik konferenciá-

2 Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet: a mai EBESZ elődje, amit 1975-ben hoztak létre, hogy a Helsinki záróokmány értelmében alkalmi fórumot teremtsenek a többoldalú, főképp a kelet–nyugati párbeszédnek.

jának résztvevőit. Sikeres előadását csak a bukaresti katolikus püspök tartotta hazugságnak, de az elnöklő osztrák bíboros hamar leintette a magáról megfélemlítő egyházatyát. Ez volt Komlóssy József „diplomáciai szűzbeszéde”, s ekkor kezdődött nemcsak a Trianonban feldarabolt magyarok, hanem több más európai kisebbség érdekeit képviselő, „önkéntes külügyi” szolgálata. Ehhez meg kellett tanulnia ennek a szakmának a mesterfogásait is, meg kellett ismerkednie a gyakorlati diplomácia – ahogy ő nevezi – boszorkánykonyhájának működésével. A bécsi EBESZ³ ülései idején valóságos ingajáratot folytatott Zürich és Bécs között, amit odaadással végzett kenyérkereső munkája mellett nem volt könnyű sem megszervezni, sem megvalósítani. De a szenvedéllyel végzett munka, különösen, ha időnként látjuk is valami eredményét – magamról tudom –, kevésbé fárasztó.

Komlóssy Józsefnek megvolt ehhez a felnőttfejjel kezdett tevékenységéhez minden emberi adottsága: jó megjelenés, széles körű irodalmi és történelmi műveltség, udvarias, de meggyőző tárgyalóképesség, kellő adag humorérzék és megfelelő mennyiségű székely furfang. Ezek nagymértékben segítették az eredményes munkához szükséges jó emberi – baráti, munkatársi, fegyvertársi – kapcsolatok kialakításában. Emellett, mint önéletrajzi visszaemlékezéseiből kitűnik, jó adag szerencse is kísérte nagyobb vállalkozásait, de hát már az ókori görög hajósok mondásából tudhatjuk, hogy csak az kap kedvező szelet, aki tudja, hogy hová akar hajózni. Ő pedig mindig pontosan tudta, mégpedig nem csak azt, hogy mit akar elérni, de azt is, hogy miért. Sőt, rendszerint azt is, hogy kinek, kiknek az együttműködésével, segítségével, máskor pedig, hogy a felvállalt célok elérése érdekében kit, vagy kiket kell megnyernie és támogatnia. Hiszen nem tartozott soha egyetlen politikai párthoz, a jó kezdeményezések segítése céljából szegődött – korszerű Buga Jakab „szabad vitéz” módján – egy-egy „reguláris” akcióhoz. Így lobbizott sikeresen Svájcban a felbomlóban lévő Jugoszláviából kiválni akaró Szlovénia önállóságáért, amivel sikerült megmásznia a hivatalos bürok-

3 Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet a világ legnagyobb biztonsági szervezete, amely Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia 57 államát fogja össze. 1992-ben alakították állandó intézménnyé, az 1994-es budapesti konferencián vette fel jelenlegi nevét.

rácia 'barikádjait', s ez kinyitotta számára a FUE⁴ kapuit, s 1993-ban, első magyarként, alelnökéül választotta a szervezet. Ez a „nem kormány szintű”, vagyis civil szervezeteket összefogó „ernyőszervezet”, amin keresztül „szóban és írásban is hallathatták hangjukat az ENSZ-ben, az EBESZ-ben, később letették az Európa Tanácsban, az emberi jogok, azon belül az őshonos nemzeti kisebbségek jogai védelmének egyik alapkövét, az 1201-es ajánlást, „ami sok esetben szerves része az ET-tagság feltételeinek, tehát elvileg kötelező a tagországok számára”. Elvileg – mondom –, mert a vállalt kötelezettséget az ET nem tudja számon kérni, erre ugyanis nincsenek eszközei, sem pedig az „azokat be nem tartó ET-tagország számára hátrányos következményei”. Mégsem pusztában elhangzó kiáltás a nemzeti kisebbségeket védő szervezetek szava, mert fel lehet velük hívni a nemzetközi közvélemény figyelmét, hivatkozni lehet rá, s előfordul, hogy még a többségi „hatalmak illetékesei” is meghallják, akik miatt elhangzott a kiáltás. A 20. századi békeszerződések nyomán a Kárpát-medence utódállamaiban maradt, többségükben magyar kisebbségek ugyancsak rászorultak erre az ő védelmükre is létrejött szervezetre. Komlóssynak sikerült egyre jobban bedolgoznia magát a FUE kisebbségvédő szervezetbe, egyre többet tanult, tapasztalt, és egyre több ország diplomatái vették igénybe segítő külügyi szolgálatát. Különösen azután, hogy Közép-Európa keleti részén a totalitárius rendszerek összeomlását követően ezen országokban is megnyílt a tényfeltárás és a direkt kisebbségvédelem lehetősége. Ehhez természetesen szükség volt nagy adag, olykor a naivitás határát súroló csodavárásra, de hát már Kodolányi János megmondta a negyvenes évek elején a szárszói találkozón megnyitó beszédében, hogy „aki nem hisz a csodákban, annak nincs közöttünk a helye”. A Szlovénia függetlenségének elismeréséért végzett lobbizáson és a Svájcban élő szlovének „hadrendbe állításán” kívül, Komlóssy sokat segített a magyar kormánynak abban, hogy sikerült elhagynunk a készülődő szerb rehabilitációs törvényből a délvidéki magyarokat sújtó, diszkriminatív „kollektív bűnösség” igaztalan használatát. Később a nyugat-balkáni

4 Federal Union of European Nationalities (Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója) az európai őshonos nemzeti kisebbségek és nyelvcsoportok érdekképviseleti szervezete.

aromun (aromân) népcsoport veszélyeztetett kultúrájáról szóló ET-jelentés szakértőjeként mindent megtett a beszámoló sikere érdekében: a jelentéstevő katalán képviselőt dokumentumokkal látta el, akárcsak a veszélyeztetett ural-altáji népek kultúrájáról szóló jelentés készítőit is. Így „magyar sovinizmussal”, szakszerűtlenséggel aligha tudták hitelesen megvádolni. Az volt ugyanis az elve, hogy „saját nemzete érdekeit csak akkor szolgálhatja értékrendje szerint, ha mások igazáért is síkra száll”. Így aztán, ha úgy adódott, még baloldali pártokhoz tartozó diplomatákkal is össze tudott fogni, ha meglátta bennük a nemzeti elkötelezettség jeleit.

Az Európai Unió az ezredforduló idején nem volt olyan érzéketlen a tagországok őshonos nemzeti kisebbségeinek önrendelkezését veszélyeztető problémák iránt, mint az utóbbi években. A 3. évezred legelején olyan konferenciákat, konferenciasorozatokot támogatott, amelyen a részt vevő szakemberek megbeszélhették, hogy egy-egy tagország milyen emberjogi kötelezettségeket vállalt, s azokból mennyi és miként sikerült betartania. Ezeken a négyévenkénti rendezvényeken természetesen Komlóssy József is részt vett, s mint a FÜEN alelnöke nemzetiségre való tekintet nélkül, pártállástól függetlenül, ki tudta építeni személyes kapcsolatait. A Siófokon rendezett konferencián az anyanyelvhasználat és a nemzeti önazonosság szoros kapcsolatáról beszélt, valamint arról, hogy milyen veszélyes egy népcsoport számára, ha a többségi hatalom „megpróbálja koptatni egy népcsoport identitását”. Hiszen némelyik, Oroszországban élő, alig pár száz lelkes, finnugor nyelvű néptöredék már az eltűnés határán van. Identitásuk is annyira megkopott, hogy az orosz kormánynak szánt, Komlóssy által fogalmazott figyelemfölhívó levelet „talán a hallgatóság fele, ha aláírta”. Aligha ismerhették a Goethe Faustjában elhangzó figyelmeztetést: „Csak annak jussa élet és szabadság / Ki napról-napra vívja ki!”

Komlóssy József külhoni magyarokért végzett jószoigálati munkásságának egyik legkonkrétabb, leglátványosabb – és talán legmeghatóbb – eredménye lett az 1946-ban minden emberi belátást nélkülözó határmegvonással kettéosztott Szelmenc falu két része közti átjárását lehetővé tevő hosszadalmas, de eredményes akció. Az Árpád-korban keletkezett, zömében magyar lakosságú falu számára ugyanis azt írták

a sors könyvében, hogy 1920-ban, Magyarország trianoni feldarabolásakor odaadják az akkor létrehozott Csehszlovákiának. De a szelmenci magyaroknak nem ez volt a legnagyobb tragédiájuk, hanem az, hogy a II. világháborút követően „a győztes jogán” úgy húzták meg a csehszlovák–szovjet határt, hogy az kettévágta Nagy- és Kisszelmencet. Amikor aztán egyoldalúan kimondta a térség Szovjetunióhoz csatolását, amit 1945. június 29-én a Moszkvában megkötött a szovjet–csehszlovák szerződés meg is erősített, vagyis Csehszlovákia „lemondott” Kárpátaljáról. A szerződés jogilag csak 1946. január 30-án lépett hatályba, gyakorlatilag azonban már az aláírás előtt érvényes volt. Az új határral a 800 lakosú Nagyszelmencet és a 300 lakosú Kisszelmenc területének egy részét Csehszlovákiához, míg Kisszelmenc területének nagyobbik felét – a Szovjetunióhoz csatolták. A szovjet határőrök a falvakat keresztülszelő új határon egyetlen nap alatt hat méter magas deszkapalánkot építettek, ami megakadályozta, hogy az egymástól elszakított testvérek, rokonok, ismerősök akár csak láthassák is egymást. Egészen elképesztő, agyafűrt trükkökkel, a határmenti földjeiken kapálva, kaszálva, különböző dalokba rejtett szövegekkel tudtak üzeneteket váltani az túloldalon gyomláló rokonaikkal, amit az orosz vagy ukrán határőrök természetesen nem értettek. Ezt a szégyenletes, szürreális állapotot sikerült 61 esztendő múltán Komlóssynak, többek segítségével, csaknem öt esztendő körületekintő diplomáciai munkával, kérvények, beadványok sokaságával, „25 ország négy eltérő pártcsoportjához tartozó képviselőjének támogatásával”, ha nem is megszüntetni, de „egy gyalogos- és kerékpárforgalomra alkalmas, napi 12 órás üzemidejű átkelővel” humánusabbá tenni. Az ünnepélyes határnyitáson a beszédet tartó Németh Zsolt joggal állapíthatta meg, hogy: „ebben a legmagyarabb szlovák–ukrán faluban 2005. december 23-án véget ért a II. világháború, eltűnt Európa utolsó vasfüggönye”.

Komlóssy József az 1960-as évek elején, Kolozsváron élő anyai nagybátyjától hallott először a moldvai csángómagyarokról, aki látva feltámadó érdeklődését, a Budapesten élő Domokos Pál Péterhez irányította, akitől aztán bőséges felvilágosítást kaphatott „a világ legelfeledettebb kisebbségéről”. Komlóssy pedig nem felejtette el a leckét, ettől kezdve minden adatot, ismeretanyagot begyűjtött erről a sorsverte magyar népcsoportról, velem is ekkortájt ismerkedett meg.

1997-ben egy nemzetközi konferencián találkozott azzal a Moldvát járó, de már jó ideje Svédországban élő biológussal, akit évekkel korábban még én igazítottam első útjára, s azóta jelentős anyagot gyűjtött össze a moldvai magyarok dudakultúrájáról.⁵ Ő lett 1997-ben Komlóssy első moldvai látogatásának kalauza. Megismerkedett az 1990-ben Sepsiszentgyörgyön megalakult, de később a Kárpátokon túli Bákó megyébe települt Moldvai Csángómagyarok Szövetsége (MCSMSZ) munkájával. Tapasztalhatta a feszült hangulatot, ami a csángók egy részének az anyanyelvű oktatás és a vallásgyakorlat iránti igénye miatt alakult ki, de azért volt remény, hogy az akkor a kormányba került RMDSZ kialakdjon számukra valami lehetőséget a bukaresti jobbközép koalíciótól. Az MCSMSZ bízott benne, hogy miként a törvény lehetővé teszi, szülői kérésre a magyar nyelvet és irodalmat fakultatív tantárgyként lehet oktatni a csángómagyar falvak iskoláiban. Csak három év múlva születhetett meg az engedélyező rendelet, ám utána se ment könnyen a végrehajtása. Komlóssy elhatározta, hogy az Európa Tanács elé viszi a moldvai magyarok kálváriáját. Felkereste a finn küldöttség egyik tagját, aki – a kisebbségek iránti példamutató toleranciájáról híres Åland-szigeteken született svéd emberként – minden kisebbségi téma iránt fogékony volt. Beszámolt neki moldvai tapasztalatairól, megmutatta határozati javaslatának vázlatát, és kérte, hogy vállalkozzon a beterjesztésére. A diplomata azonban a siker érdekében maga helyett olyan politikust javasolt, aki néprajztudósként, kellő szakmai megalapozottsággal tudná elkészíteni a beadványt. Ezért a korábbi kulturális minisztert, a finn Tytti Isohookana-Asunmaa asszonyt kérték fel a csángók képviselőjére, aki már rendszeresen látogatta az oroszországi finnugor népcsoportokat, több jelentést is készített róluk, de mint kiderült, a moldvai csángómagyarokról sohasem hallott. 1998 szeptemberében a finn parlamenti küldöttség strasbourgi irodájában ismerkedtek össze, Komlóssy felajánlotta, hogy segít a téma háttéranyagainak az összeállításában, el is viszi Moldvába, s a csángók helyzetét ismertető határozati javaslat benyújtásához összegyűjti a megfelelő számú támogató aláírást.

5 Stuber György: *Moldvai csángómagyar „síposok”*. *Dudakultúra a magyar nyelvtérület legkeletibb részén, 1973–2010*. Kolozsvár, 2010, Kriza János Néprajzi Társaság.

1999 nyarán több moldvai településen megfordultak, számos csángó emberrel beszéltek, így szinte nevetségesnek tűnt, hogy a Bákó megyei prefektúrán a megyei kormány megbízott és a főtanfelügyelő arról próbálta meggyőzni Tytti asszonyt, hogy csángó népcsoport nem is létezik, csak néhány ember tud magyarul, így nem is igen van igény a magyar oktatásra. A hűvös légkörű találkozóról másnap a megyei sajtóban is megjelent egy torz és rosszindulatú tudósítás. Tytti asszonynak azonban nem ment el a kedve a felvállalt szolgálattól, sok hasonlóságot talált a moldvai magyarok és az ázsiai finnugor népek díszítőművészete között, s életre szólóan beleszeretett a csángók kultúrájába. Meg is hívta a pusztinai Nyisztor Ilonát és zenekarát egy finnországi fesztiválra, ahol saját házában látta őket vendégül. Az Európa Tanács számára nyolc pontban foglalta össze következtetéseit, egyebek között fontosnak tartotta a csángók tájékoztatását arról, hogy milyen jogok illetik meg őket. Szorgalmazta a csángó iskolákban az anyanyelvű oktatás bevezetését és a „csángó nyelvű” misézést a templomokban, hangsúlyozta továbbá, hogy a 'csángó nyelv' alatt mindig a magyar nyelv archaikus változatát érti.

Az ET kulturális és oktatási bizottságában heves román ellenállásba ütközött a téma megtárgyalása, mert védeni akarták asszimilációs politikai gyakorlatukat. Ezért felkérték a bizottság főtítkárát, a portugál João Ary szakértőt, vizsgálja meg a témát, és döntse el, hogy Tytti asszony jelentése milyen tartalommal kerüljön az Európa Tanács parlamenti közgyűlése, valamint miniszteri bizottsága elé. Komlóssy ellátta João Ary urat angol nyelvű, reprezentatív, jól áttekinthető, hiteles anyagokkal. Ugyanakkor a bukaresti római katolikus érsekségtől is érkezett hozzá levél arról, hogy a moldvai csángókat csak a magyar nacionalisták tekintik veszélyeztetett népcsoportnak és igyekeztek cáfolni mindazt, amit a finn asszony jelentése tartalmazott. Ez a levél megerősítette szándékukat: elmennek a csángó falvakba, hogy a portugál diplomata személyesen győződhessen meg a helyzetről. Pusztinában megtudták, hogy a faluban mintegy ötvenen kérvényt adtak be, amiben kérték, hogy a gyermekük fakultatív órákon tanulhasson magyarul az iskolában, de az igazgatónő rendre behívta a szülőket és visszavonatta a kérést. Azzal fenyegette őket, hogy nem adja ki nekik a családi pótlékhoz szükséges igazolást, ha heti két-három magyar órára járatják

a gyermeküket. Aryék átmentek az igazgatónőhöz, aki azt mesélte, hogy „nincs írott változata a csángó nyelvnek”, a magyar nyelv oktatása megterhelné a gyermekeket, ráadásul „az iskola 150 tanulója közül csak a buták, az alacsony intelligenciájúak igényelték a magyar nyelvtanulást”. A templomnál is kellemetlen élményeket szereztek: a plébános csak románul volt hajlandó velük szóba állni, pedig az édesanyja a szomszéd faluban magyar néprajzi adatközlő. Azt mondta a pap: „hiába is érdeklődnek a magyar szertartásról, mert itt a csángó nyelv más, mint a magyar, a hívek nem is értenék meg az imákat”. Amúgy is már mindenkivel szóba álltak, és kiderült: „már nem is igénylik a magyar liturgiát”. Ezzel az útravalóval indultak Bákóba, a megyeszékhelyre. A bákói prefektúrán egész tömeg várta őket: újságírók, falusi polgármesterek, egyházi emberek, helyi és bukaresti politikusok. A kormány megbízott elmondta, azért jöttek, mert vitába akarnak szállni velünk a moldvai katolikusok történetéről, de „João Ary közölte velük, hogy számára a csángó kérdés nem egyháztörténeti, nyelvészeti vagy néprajzi ügy, hanem csakis emberjogi kérdés. Nem a történelem érdekli, hanem a jelen. Ő az anyanyelvi vallásgyakorlat és az oktatás problémáiról fog jelentést készíteni, s azt írja le, amit tapasztal. Nem a román ideológiák érdeklik, hanem az, hogy miért nincs magyar óra, ha a szülők folyamatosan kérik. Miért félemlítik meg az embereket, miért gyakorolnak nyomást rájuk, ha az ország törvényei engedélyezik a magyar nyelvű oktatást? A csángó falvakban szolgáló papok miért nem használják a hívek anyanyelvét a templomban, ha erre igény van? Ha nem használják, miért nem engedik meg, hogy a szomszédos egyházmegyből átjövő pap magyarul misézzen? Miért nem énekelhetik a templomban a hívek a magyar vallásos népdalokat?” Az ingerült hangnemű vitában ismét hallhatták, hogy „csak a gyenge képességű gyermekek kérik a magyar órát, a szülők maguktól vonják vissza a kéréseiket, Magyarországról és Erdélyből szítják a problémát. A csángók nyelve nem is magyar, nem is értenék a liturgiát és az énekeket”. Majd Ary úr hozzátette: „ő portugál létére nem tud magyarul, de románul sem. De a két nyelvet meg tudja különböztetni egymástól. Márpedig a meglátogatott falvakban mindenki magyarul köszönt nekik”. A vitára az tette fel a koronát, amikor egy román történészprofesszor, a csángó szervezetek velük lévő magyar képviselőire mutatva kijelentette: „Ha

maguk, az ET küldöttei nem akarják meghallgatni a történelmi tényeket, akkor legalább vizsgálják meg a csángó szervezet jelen lévő képviselőinek koponyaalkatát, és rájönnek, hogy ezek nem hasonlítanak a magyar koponyákra, mert ezek itt mind románok, csak éppen katolikusok”. Leírhatatlan, hogy a náci fajelmélet hangoztatása mit váltott ki Ary úrból! Gazdag tapasztalatokkal indulhattak vissza Csík-szeredába.

João Ary el is készítette a jelentését, aminek nyomán az ET politikai csoportja megszavazta, hogy készüljön jelentés a parlamenti közgyűlés és az ET minisztertanácsa számára, és annak előterjesztője Tytti Isohookana-Asunmaa asszony legyen. Ez a végleges jelentés kimerítően tartalmazta mindazt, amit ő meg Ary összeállított. Ezt a testület el is fogadta, és májusban az Európa Tanács jóváhagyta a kilenc pontból és kilenc alpontból álló dokumentumot. Ez lett az 1521/2001. számú ajánlás, aminek talán legfontosabb megállapítása, hogy a népcsoport neve csángó, és a magyar nyelv egyik korai, archaikus változatát beszéli. Romániát pedig a moldvai csángó kultúra, hagyományok és nyelv védelmére kötelezik. Ezzel megtört a jég – írja a szerző –, ma már „kevésbé ellenséges” velük szemben a román politika, de gáncsoskodás érezhetően maradt a mai napig is. Jelenleg huszonöt moldvai település román tanítási nyelvű iskolájában hetente három magyar órát tartanak, összesen mintegy 1500 gyermeknek, a magyar állam által támogatott csángó oktatási program keretében. A délutáni (iskolán kívüli) foglalkozásokon kétezren vesznek részt harminc településen. Ezt a programot az MCSMSZ irányítja a budapesti kormány támogatásával. Magyar házakat hoztak létre, az óvodafejlesztési program is működik, Bákóban pedig 2019-ben magyar kollégiumot nyitottak. Néhány templomban már „volt példa arra is”, hogy vendég pap magyarul misézhetett – de hirdetés és harangszó nélkül. A jászvásári püspökség 2019 eleje óta havonta egy magyar nyelvű misét is engedélyezett Bákóban.

Az Európa Tanács a munkáját segítő hivatásos és önkéntes diplomaták közreműködésével az utóbbi emberöltőnyi időben jelentősebb eredményeket tudott elérni a moldvai csángómagyar népcsoport érdekében, mint ami a 20. század egészében történt. A moldvai magyarok nyelvét, anyagi és szellemi műveltségét értékes tanulmányok, kötetek százai

őrzik, és gazdagítják az egyetemes magyar művelődéstörténetet. Sajnos egyéb és újabb, elsősorban gazdasági tényezők veszedelmesen fékezik a megmaradásukért küzdő erőfeszítéseket. A nagyarányú kivándorlás durván szaggatja a szülőföldjükbe, hagyományaikba kapaszkodó gyökereiket, és történelmi sorsukból fakadóan bizonytalan identitásuk miatt egyre inkább fenyegeti őket a jellegtelen és öntudatlan tömegben való feloldódás veszélye. A 200 ezerre apadt moldvai katolikusságból már csak mintegy 50 ezren ismerik és használják elődeik magyar anyanyelvét. Pedig a magyar államnak – írja Komlóssy –, kihasználva az Európai Unió kínálta lehetőségeket, van „Csángóföld” számára gazdaságélénkítő, munkahelyteremtő befektetési terve is, de ez iránt egyelőre még nem sikerült fölkelteni Bukarest érdeklődését. Egyelőre, mondom, mert szeretném hinni, hogy Komlóssy József és fegyvertársainak erőfeszítései nem voltak hiábavalók... Sem az Ung-vidéken, sem Szlovéniában, sem Erdélyben, sem Szerbiában, sem pedig Moldvában.

*Akasha II., 8., 2021
(110 x 100 cm, akril, vászon)*

Cserey Zoltán

UZON – EGY HÁROMSZÉKI FALUKÖZÖSSÉG
KÜZDELMES MÚLTJA
A FEJLŐDÉS ÉS FELEMELKEDÉS ÚTJÁN
– II. rész¹ –

MAGÁLLAT TARTÁSA

A szarvasmarha-, ló- és sertésállomány gyarapodása – és ebből adódóan a kiváló minőségű apaállat tartása – a faluközösség elsőrendű érdeke volt. A magmarha beszerzésekor a legfontosabb szempont a minőség volt, a vételár kevésbé számított, azonban az állatok tartása további költségekkel járt. Az 1853. november 17-i falugyűlésen például a bika kiteleltetésével kapcsolatos tennivalók is szóba kerültek. Amint a fennmaradt forrásokból kiderül, a bika téli tartása, takarmányozása a szokásos gyakorlat alapján annak a gazdának jutott, aki az e célból rendezett árverésen a legkevesebbet vállalta el. Az említett évben az árverést Vajna Tamás nyerte 37 rénes forinttal, akinek ezért a juttatásért a szokott mód szerint kellett gondoznia a bikát. Az 1853. november 20-i gyűlésen már a következő évre fogadott pásztorral beszélték meg a bikatartásra vonatkozó tennivalókat: a meddőcsorda mellett, így a határozat, „jókötésű és tenyésztésre minden tekintetben alkalmas bikát [kell] tartani és azt a kebli fajtából [kell] szerezni”. A következő adatot, amelyből az derül ki, hogy a bikák teleltetési költségei jelentősen megnöttek, 1856. november elejéről ismerjük, amikor Györbíró Benjámin 75 rénes forintért vállalta el, hogy az állatot jó móddal gondozza. Hogy ez pontosan mit is foglalt magában, az a következő évből fennmaradt forrásokból derül ki: 1857-ben, amikor 74 váltó forintért Györbíró Ferenc nyerte el a magállat tartásának éves jogát, a vele kötött megállapodásban azt is leszögezték, hogy az egyéb némű koston² kívül felügyelet mellett négy köböl zabot is köteles a bika takarmányozására

¹ A tanulmány első része a *Székelyföld* folyóirat 2024. márciusi számában olvasható.

² A szó az összes erdélyi magyar nyelvjárásban szénát vagy általában takarmányt jelent.

fordítani. 1859 tavaszán azt indítványozták, hogy a tehéncsordába még egy bikát kell szerezni, mert a meglévő elégtelen kötelességei teljesítésére. Ezt Pünkösti Sándortól vásárolták meg 52,5 ausztriai forintért, majd ellátták a falu bélyegével. Végül a közösség mégis úgy ítélte, nincs szükség második bikára, és az üzletet az érintettek beleegyezésével semmisnek nyilvánították. 1859 novemberében Ferenc József vállalta el a bika kiteleltetését 30 forintért, azaz igen előnyös áron, és a szerződés megkötésekor arra is kitértek, hogy 1860. március 5-én az előjáróság a helyszínen fogja megvizsgálni a teletetés körülményeit. Mivel a szóban forgó bika kapcsán megállapították, hogy elnehezedett – és emiatt a továbbiakban már nem fogja tudni betölteni rendeltetését –, elhatározták, hogy a mészárszéken keresztül értékesítik az állatot.³ 1874 májusában az újonnan vásárolt bikát a faluháza elé terelték, ahol a képviselőtestület tagjai megsemmisítették és a célra megfelelőnek találták.

A bivalytenyésztés meghonosodására egy 1873-as novemberi keltezésű forrás utal először, amely a bivalybika téli szállásáról és tartásáról rendelkezik, és amelyből az is kiderül, hogy Szóts István 20 osztrák forintért vállalta a kiteleltetést.⁴

A jó tulajdonságokkal rendelkező tenyészállat beszerzése a disznótarásban is igen nagy fontossággal bírt. 1859 áprilisában a falugyűlésen arról is volt szó, hogy „jó lenne a sertés csordába jóféle kanok állításáról gondoskodni”. Vajna Tamás és Gidófalvi Lajos öt kant ajánlottak megvételre, melyekért az előjáróság 21 ausztriai forintot ígért azzal a feltétellel, hogy az egyezmény megkötését követően a csorda berekesztéséig a kanokat a sertések hasznára bocsátják. Ezzel egyidőben Temesvári Gergely fizetés nélkül ajánlott fel egy apaállatot a közösség javára. 1860. április 14-én a falugyűlésen ismét előkerült a téma, az ezúttal beszerzendő négy kan árát azonban egyedenként 6 új forintban szabták meg. Ez alól csak Incze Sándor angol fajállata képezett kivételt, melynek haszonbérletéért 10 új forintot is hajlandóak lettek volna fizetni. Amint a fentiekből kiderül, a faluközösség különösen figyelt az állattartás színvonalát oly nagymértékben befolyásoló apaállatok kérdésére. A telelést végző gazdákat időnként a falu által kijelölt személyek

3 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

4 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

látogatták meg, és ha rendellenességet tapasztaltak az állatok gondozása körül, akár az egyezséget is felbonthatták velük.⁵

MARHAVÉSZ ELLENES INTÉZKEDÉSEK

A Romániában időről időre felbukkanó marhavész a háromszéki falvak gazdálkodó társadalmában is gyakran rettegést idézett elő. Mivel a szarvasmarha-állományban bekövetkező pusztulás nagy veszteséget okozhatott az amúgy is létfenntartási gondokkal küszködő embereknek, szigorú intézkedésekkel igyekeztek gátat vetni a járvány terjedésének. 1870 tavaszán Márkos faluban marhavész gyanúja miatt korlátozták a szarvasmarhák mozgását. Dankó István kirakóvásári haszonbérlo relaxációt, azaz kártérítést kért a korlátozás időszakára, és a képviselőtestület öt forintos kárenyhítési hozzájárulást meg is szavazott neki. Ennél sokkal súlyosabb, keleti eredetű marhavészjárvány fenyegette Uzon szarvasmarha-állományát 1877-ben. Az előljároság november 8-i ülésén a helyzet kezelésére Kuthy Dávid bíró elnökségével vészbizottságot hozott létre, mely testületnek a felsőbb rendeleteket és Kovács István vészbiztos utasításait kellett végrehajtania annak érdekében, hogy a járváynak a faluba való behurcolását megakadályozzák. A védekezés folytatódott az 1878-as év elején is. Az aggodalom különösen akkor fokozódott, amikor a falu valamelyik állatán a betegsége utaló tüneteket észleltek. 1878. január 3-án a képviselőtestület a Györbíró Salamon tulajdonában lévő beteg szarvasmarha ügyét tárgyalta meg. Úgy döntöttek, ha beigazolódna, hogy az állat marhavészben szenved, illetve ha a betegség átterjedne a Györbírónál lévő másik négy egyedre is, a veszteséget a falu állattartó gazdái magukra vállalnák oly módon, hogy a bőrt a tímároknál értékesítik, a hús becsértékét pedig állatszám szerint szétosztják a marhatulajdonosok között. Az utóbbiaknak nyolc napon belül kellett volna a rájuk eső pénzösszeget befizetni az előljároságnak. Végül a szakértői vizsgálat során kiderült – mindenki szerencséjére –, hogy fölöslegesen aggódtak, viszont az eset jól bizonyítja, hogy a helyi vezetés bizonyos helyzetekben azon elv szerint hozott döntést, amely szerint a falubeliektől elvárható a bajba jutott társuk megsegítése. A szolidaritásnak, amelynek több évszázados hagyománya

5 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

a település lakosságát igazi közösséggé kovácsolta össze, igen fontos szerepe volt az adott korban: bárkit sújthatott szerencsétlenség, az érintett személy vagy család pedig segélynyújtás nélkül aligha lett volna képes egy-egy ilyen méretű csapás következményeivel megküzdeni. Végül a képviselőtestület 1879. január 15-i gyűlésén kimondták, hogy a keleti marhavész megszűntnek tekinthető, és a korlátozó intézkedések feloldásával a faluban visszaállhatott az élet megszokott rendje.⁶

A 19. század második felére – részben a szigorú biztonsági intézkedéseknek, részben a betegség elleni szérum alkalmazásának köszönhetően – sikerült leküzdeni a járványt, azonban továbbra is fennállt annak a veszélye, hogy a betegség újra áttérjedjen Romániából. Az 1882. év végén nyugtalanító hírek érkeztek keletről a marhavész-pusztítást illetően. Háromszék vármegye közigazgatási bizottságának 1882. december 5-i ülésén emiatt az a döntés született, hogy szigorú biztonsági intézkedéseket léptetnek életbe. Ezek értelmében a Romániából érkező szarvasmarhákat Bodzavám környékén beistállózták, a Romániával határos erdőkben pedig betiltották az erdőlést. A sósmezői Veszteglő Intézet a Romániába való utazást székéren és gyalogszerrel egyaránt megtiltotta, az onnan érkezők pedig szigorú fertőtlenítésnek lettek alávetve. A sósmezői határzár megerősítésére a nagyszebeni katonai parancsnokságtól egy század katonaság kivezénylését kérték. 1883 április 3-án a közigazgatási bizottság ülésén továbbra is kiemelt témaként foglalkoztak a Romániába dühöngő marhavész leküzdésére hozott intézkedések szigorításával. Elhatározták, hogy a vármegye Romániával közös határát ezután katonasággal fogják őriztetni.⁷

ERDŐGAZDÁLKODÁS, A MÁSOKKAL KÖZÖS ERDŐVAGYON FELOSZTÁSA

Uzon erdőbirtoklásával kapcsolatosan megállapítható, hogy saját használatú erdővel ugyan rendelkezett a falu határához közel eső részeken, viszont több esetben is szomszédos falvakkal közösen osztott az élet folytatásához oly nélkülözhetetlen kincsben. Így Sepsiszek

⁶ Falujegyzőkönyv 1872–1882.

⁷ Cserey Zoltán: Háromszék vármegye Potsa József főispánságának idején (1877–1903). In Tóth Szabolcs Barnabás – Nagy Balázs (szerk.): *Háromszék egykor és ma*. Sepsiszentgyörgy, 2011, 26–27. p.

tartozékaként Uzon is részese lehetett a bodzavidéki nagy kiterjedésű Székerdeje-Székhelye elnevezésű közösségi erdő- és legelőbirtoknak. Itt a 18. század utolsó felében, a Henter család birtokán egy Tálpatak nevű település jött létre, amely szomszédos volt Uzon, Lisznyó, Laborfalva és Szentivány közös erdős-legelős területével, és amelynek román lakossága az erdeikben okozott károk által sok bosszúságot okozott az említett közösségeknek. Végül az érintettek 1810-ben az elszenvedett károk megtérítése végett a szék vezetéséhez folyamodtak: mint írták, „a bodzai territóriumban vagyon egy Nagy- és Kistálpatak erdős és tisztás hely, melynek szomszédságában báró Lusinskyné Henter Annának van egy erdős és tisztás helye, melynek egy részére telepített mintegy 30 vagy több házat, mely Tálpatakának neveztetett, az itteni oláhoknak minden marháit legelnek, pusztítják a füvet és fát, mi nem erdőlünk, hanem makktermő fáit sertéseink számára tartjuk”. A helyzet ismertetését követően azt kérték, hogy erdeiket helyezték tilalom alá, illetve hogy adjanak parancsot a román lakosságnak: ott ne garázdálkodjanak, ölfát ne hordjanak, fákat kerítésnek le ne vágjanak. A folyamodványt az érintett falvak bírói – Uzon részéről Dánér József szabadbíró – írták alá.⁸

1811-ben az árkosi, uzoni, gidófalvi és lisznyói közösségek egy, a Guberniumnak címzett könyörgő levelükben arról panaszkodtak, hogy a Bodzai-szorosnál lévő nagy közös birtok használata nem a korábban lefektetett szabályok szerint történik. Az érdekeltek úgy látták, hogy a zavaros viszonyokat csak Székföldje felosztása által lehetne felszámolni, valamint úgy vélték, így lehetne elejét venni a birtokon történő károkozásnak is.⁹ Ennek szellemében 1824-ben a Székely Huszárezred javaslatára kísérletet tettek a folyamat elindítására. A Guberniumnak küldött tájékoztató szerint az ügy lebonyolítása – fontosságára való tekintettel – a széki közgyűlés hatáskörébe tartozott.¹⁰ Az 1827. június 22-én meghozott döntés értelmében a közbirtokot az érintett falvaknak kellett egymás között felosztaniuk, méghozzá idegen hatóság beavatkozása nélkül. A felosztással kapcsolatos tennivalókról Nagy András, sepsiszek jegyzője 1828. március 4-én tájékoztatta Tompa János alki-

8 SAL Fond 8. 1793/1810.

9 SAL Fond 8. 1893/1811.

10 SAL Fond 378. Szentkirály falujegyzőkönyve.

rálybíró. Minthogy Székely Sámuel, a sepsiszéki havasok és helyek curatora meghalt, helyébe olyan személyt kellett választani, aki rendelkezik a munka elvégzéséhez szükséges szakértelemmel, azonban a jelzett helyen semmiféle magánbirtoka nincs. A curator elszámoltatását, tevékenységének ellenőrzését az ún. exactorok végezték. Tompa János egy, Háromszék főkirálybírájának küldött iratban felsorolja mindazokat a törvénytelenéseket és visszaéléseket is, amelyek miatt a közbirtok felosztása már nem tűrt további halasztást. Ezek egy része éppen a korábbi curator, Székely Sámuel halálához kapcsolódott, ugyanis Székely lefoglalt két nagy részt az említett Székhelyéből, majd az így nyert területet az uzoni Kispál Györgynek, az aldobolyi Kovács Péternek, a kökösi Újvárossy Zsigmondnak, valamint Jenei Józsefnek – az utóbbi a gróf Mikes udvar tisztartója volt – adta haszonbérbe. Az így befolyt 2000 forintnyi jövedelmet az országház építésének támogatására szánták. Székely Sámuel halála után Kispál György tisztességtelen módon kieszközölte, hogy ő legyen a területért felelős meghatalmazott (plenipotentarius). Ezáltal mondhatni teljhatalomra tett szert közvagyon sorsának alakulását illetően, de hatalma tulajdonképpen a teljes Bodza-vidék lakosságára kiterjedt. A dolognak végül az lett a következménye, hogy az érintett lakosok panaszáradattal halmozták el a Sepsiszéket vezető alkirálybíró. Tompa János megpróbált úrrá lenni a helyzeten: felszólította a bérlőket, hogy szüntessék be erőszakos cselekedeteiket, és engedelem nélkül ne vessenek ki zálogot az emberekre (korabeli szóhasználat: ne zálogolják őket). A zavaros helyzet tisztázása érdekében Tompa székgyűlést tartott, és hivatalos úton is tisztázta Kispál Györggyel, hogy hatalma meddig terjed, vagyis hogy nem lehet ott bérlő, ahol Székhelye meghatalmazottjának tisztségét is betölti. Az alkirálybíró hivatali feljebbvalójától azt kérte, fokozott szigorral viseltessék a bérlők iránt, Kispál Györggyel kapcsolatosan pedig javasolta, mozdítsák el a szék plenipotentariusi hivatalából, helyébe pedig nevezzenek ki valaki mást.¹¹ Mindezek ellenére az említett erdő- és legelőbirtok felosztása – az érdekelt falvak közötti egyetértés hiányában – hosszú évekig elhúzódott, olyannyira, hogy még a szabadságharc utáni évtizedekben is Sepsiszék közös vagyonaként

11 SAL Fond 8. 3717/1828.

említik a területet. 1854. május 14-én egy főkirálybírói utasítás értelmében minden faluból egy meghatalmazott képviselőt küldtek ki Székelyére, hogy a felosztásra előkészített közbirtokot régi határai közé visszahelyezzék (Uzon községet az igen fontos közös érdekeket érintő összejövetelen Dánér Antal képviselte). 1856-ban a havasi kaszáló haszonélvezete szempontjából éppen Uzon község lett a kedvezményezett, ugyanis Kovács József személyében egy falubeli ember nyerte meg azt az árverést, amelynek köszönhetően 128 váltó forint összegért egy éven keresztül használhatta az ottani fű termését. Az említett summa természetesen a falu pénztárát gazdagította.¹²

A közös erdőbirtokok falvankénti felosztása azonban továbbra is napirenden maradt. 1857-ben a felosztás módja körüli egyeztetések gerjesztettek nagy vitát a birtokos falvak körében. Két változat is felmerült: az egyik egy-egy település esetében a füstszámot vette volna figyelembe, a másik a telekkönyv szerinti felosztást tekintette volna mérvadónak. Az uzoniak mindkét változatot elfogadhatónak tartották, azt azonban leszögezték, hogy bármilyen más felosztás esetén jogi útra terelik az ügyet.

1857. július 17-én az érdekelt 32 falu képviselői Uzonban gyűltek össze, és többségük egyet is értett abban, hogy a bodzai birtokot az egyenlő részesedés elve szerint osszák fel, három község azonban inkább a füstszám szerinti felosztást tekintette volna kívánatosnak. Az uzoniak, akik az utóbbi táborba tartoztak, 15 napnyi gondolkozási időt kértek, hogy megfontolják a dolgot. A többségnek ez nem tetszett túlságosan: azzal fenyegetőztek, hogy amennyiben a három falu kitart eredeti elképzelése mellett, pert fognak indítani ellenük. Figyelembe véve az erdők folytonos pusztulását, illetve azt a tényt, hogy ezt csak a felosztással lehetett volna megállítani, végül Uzon is csatlakozott a többségi akarathoz, és Gidófalvi László bíró, valamint Zajzon Ferenc személyében megválasztották azt a két képviselőt, akiknek részt kellett venniük a felosztás végrehajtásában. 1858 májusában viszont már Incze Sándort és Dánér Antalt bízták meg azzal, hogy „közösségünk érdekeit szem előtt tartva igyekezzenek annak javát előmozdítani”. Ugyanezen év novemberének végén pedig arról szerzünk tudomást, hogy a felosztás

12 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

megtörtént, és néhány, a falu által kijelölt egyén az Uzonnak jutó területeken napidíj ellenében különféle munkákat végzett (a kimért erdőrész kijáratását és nyílkivágását). Úgy tűnik azonban, a dolgok nem alakultak a falubeliek elvárásai szerint: egy 1859 márciusának elején tartott falugyűlésen szóba került a faluvezetés késlekedése, illetve az, hogy más községek már birtokba is vették a nekik kiutalt erdőrészt, Uzon viszont még nem, holott a tulajdon helyzetét már csak azért is tisztázni kellett volna, hogy minél hamarabb haszonbérbe lehessen adni. Ezzel szemben egy 1859. április 5-ére datált előjárósági közlésből az derül ki, hogy Székerdeje teljes felosztása megtörtént, és az uzoniak a falunak visszaosztott birtokrészt bizonyos Bodzán élő személyeknek haszonbérbe adták. Az év decemberének közepén a bérleti díjat 48 ausztriai forint értékben határozták meg, és 1860-tól három évre – éves bérleti díj fizetése fejében – Babos Kresmának juttatták a falut megillető erdőt.¹³

Mint ahogy erre számítani lehetett, a felosztott erdővagyonat ugyanúgy fenyegette az illegális erdőlés veszélye, a fatolvajok garázdálkodása, mint korábban a közösen birtokolt erdőket. 1872-ben például a kökösiek végeztek tilos erdőlést a Székerdején lévő Nagynyíliban. A képviselőtestület a kár megsejmlélésére és felbecsülésére Zajzon István másodbíró vezetésével egy bizottságot küldött a helyszínre, akikhez szakértőként a prázsmári erdész is csatlakozott. Amint megállapítást nyert, a kökösiek 75 szál fát vágtak ki 60 forint értékben. Ezek után az előjáróság egyhangúlag úgy határozott, hogy az erdőrontás elkövetőinek nemcsak az általuk okozott kárt, hanem a kiszállók és az erdész költségeit is meg kell téríteniük, és amennyiben erre nem kerülne sor, törvényes lépéseket kell tenni ellenük.¹⁴

A korábban közösen használt erdők felosztását sem sikerült úgy megoldani, hogy minden érintett elégedett legyen az eredménnyel. Bizonyos falvak képviselői úgy vélekedtek, hogy a nekik juttatott rész kimérésekor igazságtalanság történt. 1877 áprilisában Fotos falu lakói arról panaszkodtak, hogy a határhalmok téves elhelyezése miatt az ő területük kisebbre sikeredett a megállapítotttnál. Minthogy az ő erdejük

13 Uo.

14 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

éppen Uzon erdejével volt határos, kérték a határhalmok ellenőrzését, tévedés esetén pedig a hiba kiigazítását.¹⁵

A nagy közös erdőbirtokon kívül olyan erdőgazdaságok is kialakultak, amelyeket több szomszédos falu hozott létre. Ezek esetében igen gyakori volt a falvak közötti gyanakvás, ami mögött az a feltételezés állt, hogy egyik vagy másik falu a többiek kárára részesedik a közösből. Gondok merültek fel például a Dobolló nevű erdős terület közös birtoklása körül is, ugyanis Bikfalva lakói, kihasználva az erdőhöz való közelségüket, igencsak irtották a közösségi tulajdont. A dobollói erdőn a következő falvak osztoztak: Aldoboly, Uzon, Bikfalva, Illyefalva, Szotyor és Kökös. Az erdőgazdaság öt tagja 1807-ben az Alsócsernátonban tartott székgyűléshez folyamodott, az utóbbi tekintélyétől várva a bikfalviak megfélemezését. Az erdő feletti viszály végül túlterjedt a szék határain: a Főkormánysház és a királyi udvar egyaránt tudomást szerzett róla.¹⁶ 1815-ben, azt követően, hogy Bikfalva panasszal fordult a császári udvarhoz, mert más falvakkal közösen használt erdős területeiket megkérdésük nélkül zároltatták, a Főkormánysház utasítást adott a vita mielőbbi rendezésére.¹⁷ 1822-ben – királyi érdeklődés hatására – topográfiailag felmérték a Dobolló patakára befüggő és az ahhoz tartozó területeket, hogy ezeket az érintett hat falu között észszerű szempontok figyelembevételével osszák fel. A legfőbb határozattal azonban nem mindenki értett egyet, többek között Uzon sem, ezért az erdő felosztását elhalasztották. 1825-ben a hat falu között az ellenségeskedés oda fajult, hogy két bikfalvi személy lövöldözések következtében életét vesztette. A közösködésből származó sokféle kellemetlenséget nem sikerült megnyugtatóan rendezni, a pereskedés, erdőpusztítás és a szomszédos falvak közötti háborúskodás pedig tovább folytatódott, rengeteg pénzt, energiát emésztve fel, és az emberek közötti kapcsolatokat is megmérgezte. Az ellenségeskedés olyan méreteket öltött, hogy sem a széki közgyűlés, sem a főkirálybíró tekintélye nem volt elégséges a rend helyreállításához; végül katonai karhatalmat kellett kivezényelni a térségbe.¹⁸

15 Uo.

16 SAL Fond 8. 1587/1808.

17 SAL Fond 32. 54. csomag 1818.

18 SAL Fond 32. 57. csomag 1822.

A szabadságharc utáni években tovább folytatódott a közbirtokok felosztása. 1858 márciusának elején Uzonban gyűlést tartottak, amelyen az érintett falvak képviselői is részt vettek. Hogy a közvagyon jövőbeli célszerű kezelése megvalósuljon, egy olyan szakértői csoport létrehozásáról határoztak, amelynek a helyszíntre kiszállva kellett megtennie a legszükségesebb intézkedéseket. Uzont Gidófalvi Lajos elnök és 21 tag képviselte. Továbbra is elsőrendű célként fogalmazódott meg a dobollói erdő felosztása, de addig is, amíg erre sor kerülhetett, erdőhasználati szabályzatot fogadtak el, amelynek értelmében erdőlési cédula nélkül tilos volt a közösből fát hozni. A forrásokból az is kiderül, hogy az említett cédulák elkészültek, és ezeket ki is osztották a birtokos falvak között.

1859 februárjában a hat falu képviselője Illyefalván találkozott. Uzon – a többi faluval egyetértésben – úgy próbálta elfogadhatóvá tenni Dobolló felosztását, hogy közösen kidolgoztak egy tervezetet, amelyben részletesen meghatározták az egyes falvaknak járó erdőrészeket. Kitértek arra is, hogy amennyiben az osztozkodás még így sem járna sikerrel, Uzonnak el kell fogadnia a többség döntését ebben az ügyben, ha viszont Bikfalva ellenkezne, a renitenskedő faluközösséget kényszeríteni kell az erdőtörvény betartására. Úgy tűnik, 1859. március 8-ára már nemcsak a felosztás feltételeiről sikerült megállapodni, hanem Bikfalva és az öt község között is megegyezés született Dobolló felosztását illetően: a kinevezett bizottság által előterjesztett tervezetet minden ellenvetés nélkül elfogadták, és egyéb nehézség sem merült fel. 1860 októberében – a felosztás eredményességét méltatva – már az Uzonnak járó erdőrész azonnali birtokba vételéről határoztak. Ennek a fennálló erdőtörvény előírásai szerint kellett lezajlania. A járási hivatalhoz bejelentették a község erdővagyonának bővülését, ugyanakkor a helybeliek és idegenek számára foganatosított erdőtilalmat is közhírré tették. Hogy Uzon és Bikfalva erdőbirtokát jól láthatóan elkülönítsék, a bikfalvi kaszálók felől sánccal óhajtották megjelölni a két falu közötti határvonalat. A kedélyek azonban továbbra sem nyugodtak meg: 1872 márciusában a helyszínen tartózkodó falusfelek megállapították, hogy a Dobollófarában fekvő birtokrész nagysága nem egyezik meg azzal, ami a felosztás szerint Uzonnak járna, mivelhogy hiányzik mintegy 120 holdnyi erdős terület. Az érintett falvak képviselői abban egyeztek meg,

hogy az ügy tisztázása végett néhány nap múlva Illyefalván gyűlnek össze tanácskozni.¹⁹

Uzon az erdővagyon használatában nemcsak Bikfalvával, hanem Lisznyóval, Szentivánnal, Laborfalvával és Nagyborosnyóval is közösködött. 1859-ben a lisznyóiak a kotorpataki kaszálón több uzoni lakost önhatalmúlag megzalogoltattak. Az uzoniak körében nagy felháborodást váltott ki az eset: az előjáróság követelte, hogy az érintetteknek adják vissza a jogtalanul elvett zálogokat, és azt is kilátásba helyezte, hogy amennyiben ez nem valósulna meg, háborítás jogcímén pert indítanak a lisznyóiak ellen. Az utóbbiakkal való közösködés egyéb vonatkozásaival sem voltak elégedettek: az 1859. december 10-én tartott gyűlésen kérték, hogy az erdővel kapcsolatos rendszabályt mindenki tartsa be, és arra is felhívták a figyelmet, hogy a közös erdőket jobban kellene gondozni. 1860-ban a lisznyóiak elégedetlenkedtek: igazságtalannak tartották, hogy a ladóci és a kotorpataki közös legelőn kevesebb marhát legeltetnek mint az uzoniak. Szarvasmarha-állományuk eleve kisebb volt szomszédaikénál, és a különbséget oly módon szerették volna kiegyenlíteni, hogy idegenektől vállalnak állatokat legeltetésre. Ezzel szemben Uzon az 1731-es megállapodáshoz tartotta magát, az viszont szigorúan megtiltotta idegen marhák legeltetését a közösségi területeken.

Ugyanebben az évben Nagyborosnyó az Uzonnal és Lisznyóval közösen birtokolt Viaszos nevű erdős hely használatával kapcsolatban került ellentétbe, a borosnyóiak kárára elkövetett záloglások okán. A per a kerületi törvényszéken Nagyborosnyó javára dőlt el.

Mivel a lisznyóiakkal rendszeresen kiújultak az ellentétek, az uzoniak végül úgy döntöttek, jobb lesz, ha felosztják az együttesen birtokolt területeket, és többé nem közösködnek velük. 1873 májusának végén az elhatározást tett követte: a Lisznyóval való közös erdők kihalmozására (határhalmokkal való elkülönítésére) Kuthy Dániel bíró vezetésével egy öttagú munkacsoportot hoztak létre. Az osztozkodás meglehetősen nehéz feladatnak bizonyult – részben a Lisznyó részéről felmerülő kifogások, részben pedig a tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt. Először az ún. bebíró községek – Szacsva, Egerpatak és Sepsimagyarós

19 Falujegyzőkönyv 1853–1860, 1872–1882.

– részeit kellett különválasztani, és csak ezután osztozkodhatott volna Uzon Lisznyóval a fennmaradó köztulajdonból. A másik erdős területnek, a Cserésnek az elosztása sem volt egyszerűbb feladat az előbbinél: ez esetben is társbirtokos falvakkal – Szentivánnal és Laborfalvával – kellett egyszer megegyezni, és csak azután következhetett a Lisznyóval való osztozkodás. 1879 őszén sor került a Katorpatakára befüggő és a Viaszos nevű helyek mérnök általi felmérésére, és ezt követően az elosztás is megtörtént. A két falu elöljáróságának megbízott tagjai a helyszínen tájékozódhattak az elosztás szakmai és jogi vonatkozásairól. 1881-ben a Lisznyó, Szentivány, Laborfalva és Uzon által birtokolt Cserés nevű erdő felosztása is a végéhez közeledett: január 20-án egy Tompa Miklós járási szolgabíró elnöklete alatt tartott értekezleten az érintetteknek sikerült békés úton egyezséget kötniük az uzoni község-házánál.²⁰

ERDŐVÉDELEM

Az erdők óvása, kímélése is az önkormányzat feladatai közé tartozott, erről pedig az erdőbírak és erdőőrök közössége gondoskodott. A lakosság tűzifával való ellátása a faluhoz legközelebb eső erdőkből történt, az égéskárosultakat pedig építőanyaggal támogatták, hogy így enyhítsék valamelyest az élet újrakezdése kapcsán felmerülő gondjaikat. Az erdőőrség testülete, amelynek kötelezettségeit és hatáskörét 1853-ban foglalták szerződésbe, egy bíróból és négy-öt, a felvigyázást végző erdőőrből tevődött össze, akik a rájuk bízott erdők oltalmazásáról a felsőbb rendelkezések figyelembevételével gondoskodtak. Az erdők károsításából származó zálogokat a falusbírónak adták át, de az ebből befolyt jövedelem fele része őket illette meg.

Az erdőrontókat személyi válogatás nélkül leleplezték, ugyanakkor azonban óvakodtak mindennemű túlkapástól. Erdőpusztításnak számított, ha valaki gyalogosan vagy szekérrel a tiltott erdőbe járt, de engedélyezték például, hogy a helyiek marháikat itt legeltessék. Szintén tilos volt élő fát levágni és az erdőben tüzet gyújtani vagy szemet égetni; az ilyen kihágás 24 pengő forint büntetést vont maga után. Az erőbíró évi bére 100, a hat pásztor fizetése pedig személyenként 50 forintot

tett ki. 1856-ban Dankó István ajánlkozott erdőbírónak, négy társa pedig erdőpásztornak szerződött, összesen 300 forint évi javadalmazásért. A lakosság fajárandóságával kapcsolatosan megállapították, hogy a kiutalástól számított 10 napon belül mindenki köteles a számára kijelölt fát levágni és elszállítani; amennyiben a fa mégis a helyszínen maradt, bármikor el lehetett kobozni. Az erdőbírói tisztség átadása-átvétele és az ezzel kapcsolatos számadás ellenőrzése egy bizottság jelenlétében történt. 1857-ben Györbíró Sándort választották erdőbírónak, akinek munkáját négytagú őrség segítette. 1872-ben az erdőt védő testület bírójának évi bére 20 forintra, az öt erdőpásztoré pedig személyenként 13 forintra rúgott.²¹

A lakosság tűzifával való ellátása olyan feladat volt, amelyet az előljárásnak minden évben meg kellett oldania. 1859 áprilisában úgy határoztak, hogy a ladóci Aszalványból osztanak fát, de a legnagyobb birtokos sem kaphatott többet négy szálnál, egy szál fa árát pedig 20 ausztriai krajcárban állapították meg. Az ezen a helyszínen megszerzett fát tilos volt eladni, és nem engedélyeztek kivágni semminémű fiatal fát sem. 1860 májusában arról hoztak határozatot, hogy június elejétől számítva mindenkinek egy hónapja van arra, hogy a számára az Aszalvány nevű erdőben kijegyzett fákat kitermelje. A fa kiutalására vonatkozó szabályzat szerint a két marhás gazda egy szál fára volt jogosult, a négy marhás kettőre, a hat marhás háromra és a nyolc marhás négy szálra. A fák darabjáért 20 krajcáros árat állapítottak meg. A levágott fákat mindenki köteles volt a helyszínen az erdőbírónak bemutatni, és csak ezután vihette haza, és a faosztástól számított 10 napon belül kötelező volt kivágnatni a részesedést. 1874-ben úgy határoztak, hogy a tűzifaosztást a Gyilkos és Fényköves erdőkből oldják meg, és 1878-ban szintén ezeket az erdőket jelölték ki a lakossági faellátás biztosítására. Bizonyos esetekben az előljárátság erdőtisztítás céljából rövidebb időszakokra felszabadított egy-egy erdőrészt: például a Térbérc nevű erdő két napig számított szabadnak, de kizárólag csak mogyorófát, illetve a földön heverő fákat lehetett innen elvinni. A legszegényebb réteghez tartozók, a gyalogszeresek ugyanebből az erdőből három szekér bükkfát hozhattak. Idegen falubeli szekérnek tilos volt az

21 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

erdőben való tartózkodás. 1879-ben az előjáróság – figyelembe véve az erős téli hideget, és hogy a szegény gyalogszeres népnek elég gondot okozott az élelem beszerzése – újfent engedélyezte, hogy az említett csoporthoz sorolható uzoniak a Tébércről a heverő fákat gyalogszekéren vagy gyalogszánon hazavigyék. 1881-ben a rendkívül hideg januári időjárásra való tekintettel a gyalogszeresek ismét hazavihették az említett erdőtől a heverő fákat. Az erdőlésre mindaddig, míg az időjárás meg nem enyhül, hetente három napot jelöltek ki (a keddet, a csütörtököt és a szombatot).²²

Az erdővagyonnal való takarékos gazdálkodás természetesen nem jelentette azt, hogy a bajban lévő emberekhez a közösség ne együttérzéssel viszonyult volna, vagy hogy ne vállalt volna velük szolidaritást. A tűzkárosultaknak például az önkormányzat épületfát adományozott, hogy életüket újrakezdhesék (ezért természetesen nem tartoztak fizetéssel). 1855-ben például Antal Istvánnak, Szóts Dénesnek és Györbíró Ádámnak az Aszalványból fejenként 8 szál épületfát utalt ki az előjáróság, hogy a tűz által elpusztított épületeiket helyreállítsák. 1872-ben Szabó Márton csűrje égett le, és az újjáépítéshez igényelt faanyagot ő is az említett erdőtől vághatta le, az erdőőrök jelenlétében. 1873-ban Bodola István hasonló kéréssel fordult az előjárósághoz: ő nyolc darab csürláb és az azokat összekötő fák elkészítéséhez szükséges faanyag kiutalását kérvényezte. Kívánságát csak részlegesen hagyták jóvá: a csürlábak faanyagát a ladóci erdőtől kellett kivágnia. Egyéb esetekben viszont fizetni kellett az igényelt faanyagért. 1855-ben Pap János, hogy a saját építkezéséhez rendelkezésre álló faanyag-mennyiséget kiegészítse, ingyenesen két szál fát igényelt. Kérését azzal az indoklással utasították el, hogy a tűzkárosultakat leszámítva ingyen fát senkinek nem adnak, a megigényelt faanyagért pedig egy pengő forintot számoltak fel.²³

A FALU ÖNKORMÁNYZATA

A település vezetésében a főhatalom a bíró kezében összpontosult. A bíróválasztás a széki közigazgatás irányítása mellett, az alkerületi bizottság képviselőjének jelenlétében történt, ősszel vagy télen, a

22 Falujegyzőkönyv 1853–1860, 1872–1882.

23 Uo.

kinevezés pedig egy évre szolt. A bírák bérezése többnyire közbeszéd témája volt. A szabadságharc előtti évtizedek bírói javadalmazása igen szerénynek tekinthető, viszont azt követően – a bírói feladatkör összetettségét, valamint a munkakörrel járó felelősség mértékét is figyelembe véve – már a beosztásnak jobban megfelelő bérezésben részesítették a közösség első emberét. 1858. november 23-án például 100 ausztriai forintban állapították meg a bíró éves fizetését, az erről rendelkező határozatban pedig leszögezték, hogy „jó lenne a bírói fizetést megállapítani, rendes fizetésül 100 ausztriai forint adatni határoztatott, sem napi díjban, sem fuvar cím alatt a bírói számadásban semmi el nem fogadható. Köteles ezen a fizetésért a község dolgaiban bárhova eljárni.” Úgy tűnik, ez a javadalmazás megfelelőnek bizonyult, ugyanis az összeget a következő években sem kellett megnövelni. 1860. december 7-én az uzoniak az alkerületi biztos, Szóts János jelenlétében döntöttek el, ki kerüljön ebbe a beosztásba. Szóts ugyan jelen volt, de a bíróválasztás „a község szabad tetszésére [volt] bízva”. Ez alkalommal Kádár György került a falu élére.

A bírói hivatalt csak tisztességes, igazságos, erkölcsileg feddhetetlen személy tölthette be. Az éves megbízatás lejártával a távozó faluvezetőnek számot kellett adnia bírói tevékenységéről. 1856-ban az augusztus 17-ei dátumot tűzték ki az átvizsgálás megkezdésének időpontjául, és a bizottságot, amely a pénzügyi ellenőrzést végezte, a képviselőtestület köréből nevezték ki. Ebben az évben a bírói átvilágítás jegyzőkönyve a november 8-ára összehívott gyűlés idejére készült el. Az írásos jelentés a bírói munkát a következőképpen értékelte: „1855. július 1. – 1856. július 1. a bizottmány szorosán megvizsgálta és a nyugtatványokkal összevetve mindenben helyesnek és igazságosnak találta, ezennel a nemes község helyesli és elfogadja”. Az 1857. december 24-ei közgyűlésen szintén az összegyűjtött nyugták segítségével elemezték a bevételekről és kiadásokról szóló számadást, amelyet felülvizsgálatra, valamint jóváhagyás végett a járáshivatalhoz is felterjesztettek. A végösszegek a következőképpen alakultak: bevétel 5288 forint, kiadás 4031 forint, a falu pénztárában az elmúlt évek megtakarításaival együtt összegyűlt 5385 váltó forint. Amint a forrásokból kiderül, a bírói számadás vizsgálatára 1858-ban is bizottságot alakítottak, a bizottsági tagokat pedig felszólították, hogy az ellenőrzésnél lelkiismeretesen

járjanak el, és annak eredményéről a közösséget idejében tájékoztassák. Amint tehát a fentebbiekből kiderül, a közpénzek kezelését szigorúan ellenőrizték: csalás, hűtlen kezelés vagy a közjavak elherdálása fel sem merülhetett az előjáróság vezetője részéről.²⁴

Az előjárók köréhez tartoztak az esküdtek, és a polgárok is: ők voltak azok, akik a bírót segítették munkájában, közvetítették utasításait a falu lakossága felé. Az esküdteket és polgárokat választották, és mindössze egy évig látták el feladatkörüket. 1856. augusztus 17-én például a teljes falugyűlés jelenlétében választották meg a hét esküdtet, akik nevét – a tisztségükben való megerősítés végett – a járási hivatalhoz terjesztették fel. A források kitérnek az esküdtek díjazására is: 1858 novemberének végén a bíró arról tájékoztatta az előjáróságot, hogy a járási hivatal utasításának megfelelően az esküdtek állandó fizetését megszüntették, és szolgálatukért ezentúl napidíjat fizetnek majd nekik. A különféle perek során díjazásukra perköltség címen 20 pengő krajcárt, napidíjként pedig 35 krajcárt állapítottak meg számukra. A megválasztott esküdtek beiktatása a járási hivatalnál történt. 1860-ban arról hoztak döntést, hogy megemelik a létszámukat: ettől fogva már 12 személy látta el az egyre sűrűsödő feladatokat.²⁵

A polgárok teendőivel kapcsolatosan 1853. november 24-én a következőképpen határoztak: „jelen körülmények között és a szolgálat terhes bővüléséhez képest nyolc pengő forint fizetés mellett megválasztott hét személy. Kötelességük egyebek felett minden héten egy napon folyamatosan estig a bíró házában jelen lenni és a felötlendő parancsot tüstént teljesíteni.” Az 1860. november 8-ai a választásokon feladataik felsorolása mellett arra is felhívták a polgárok figyelmét, hogy a felsőbbbségnek és előjáróságnak mindenben kötelesek engedelmeskedni. 1857-ben járandóságukat 20 forintra emelték, viszont 1859-ben számukat három személyre csökkentették.²⁶

A bíró után a közösségi élet legfontosabb képviselője a jegyző volt. Mindenfajta írásos tevékenység lebonyolítása rá tartozott, és egyik fő feladata a gyűlések eseményeinek értelmes, pontos, érthető, jól olvas-

24 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

25 Uo.

26 Uo.

ható jegyzőkönyvbe való rögzítése volt. A hivatal betöltése iskolázottságot, szép írást, a közéletben való jártasságot igényelt. Az előjáróság megbecsült, köztisztelőben álló személyiségének javadalmazása – a rá háruló feladatok fontosságához mérten – a bírói fizetéshez volt hasonló.

A szabadságharcot követő mélyreható társadalmi változások – a rendiség megszűnése, a közteherviselés általánossá válása, az életkörülmények átalakulása – a falvak életében is éreztették hatásukat. Ezeket híven tükrözi a falu jegyzőkönyve is, amelyben olyan fizetések és közszolgáltatások tekinthető állások megnevezése jelenik meg, mint például az éjjeliőröké, fuvarosoké, levélhordóké, adógyűjtőé és a kulcsosé, de a tűzoltás is intézményesített, szervezett kereteket öltött.

Éjnek idején az emberek javainak biztonságáról az éjjeliőrök gondoskodtak. 1854-ben négy személy látta el ezt a felelősségteljes feladatot. 1855-ben a vigyázók bérét 100 váltó forintban állapították meg, ezenkívül minden marhás gazda egy kenyeret vagy 30 váltó krajcárt, illetve 4 kupa gabonát kellett hogy adjon, a gyalogszeresek pedig 15 váltó krajcárt fizettek. Az éjjeliőrök feladata a falu kerülése volt, 22 óra után pedig feltartóztatták a településen bolyongó gyanús egyéneket. Miközben a falu utcáit járták, óránként csengettek és kikiáltották az óra állását is, ha pedig valahol tűz ütött ki, a lehető leggyorsabban értesítették az előjáróságot. 1856-ban bérezésük annyit változott, hogy lakossági hozzájárulásként nem kenyeret kellett adni az éjjeliőröknek, hanem ehelyett 10 pengő krajcárt fizettek nekik. 1857-ben egy évre 40 pengő forint bért állapítottak meg számukra, ugyanakkor rögzítették a lakossági hozzájárulás mennyiségét is: a marhás gazdának egy kenyeret vagy 10 pengő krajcárt, a gyalogosoknak ennek felét kellett adniuk. 1880-ban ismét összefoglalták, mi a dolguk: naplementétől napfelkeltéig utcáról utcára járva kellett a személy- és vagyonbiztonságra felügyelniük, valamint mindenféle kihágást meg kellett akadályozniuk.²⁷

1857-ben, mivel felsőbb rendelkezés értelmében a jegyzői állomáshoz levélhordói megbízatás is párosult, Uzonban levélhordói állás létrehozásáról határoztak. A megbízatást Gidófalvi Mihály nyerte, árverés

útján, mivel ő kért a legkevesebbet – 113 rénes forintot – a feladatkör ellátásáért. Ezért a pénzért hetente kétszer – szerdán és szombaton – leveleket vitt Sepsiszentgyörgyre, a járási hivatalhoz, s onnan különféle rendeleteket hozott el Uzonba, illetve Kökösbe. Az ebből adódó költségek háromnegyede Uzonra, egynegyede pedig Kökösre hárult. 1858-ban a levélhordóval kötött szerződésben azt is leszögezték, hogy a rendszeres szerdai és szombati kiszállás mellett szükség esetén máskor is köteles a kijelölt utat megtenni.²⁸

1873-ban, hogy a községen időnként átvonuló katonai alakulatokkal szembeni szállítási kötelezettségeiknek eleget tegyenek, az uzoniak hivatásos fuvarost szerződtek, aki 60 forintos évi járandóságért köteles volt a község fuvarjait is lebonyolítani. A vállalkozó, aki megkapta a megbízást, kétlovas szekeret tartozott kiállítani.²⁹

1859-ben adógyűjtői-adószedői tisztség létrehozásáról döntöttek. Kádár György évi 84 új forint díjazásért vállalta, hogy ellátja ezt a munkakört.³⁰ Kádár egy évvel korábban, 1858 novemberében az önálló kulcsos állást töltötte be – a jegyző sokféle elfoglaltsága okán képtelen volt ezzel is foglalkozni –, amiért 80 forintos évi fizetést kapott (ekkor még a fuvarok rendezése is az ő feladatai közé tartozott). Hivatala idejére marháit felmentették a közteherviselés alól.³¹

1873-ban, hogy hatékonyabbá tegyék a faluban a tűzoltást, a 351 füsttel rendelkező gazdaságokat – a településen uralkodó szelek irányát figyelembe véve – négy egyenlő tizedre vagy kerületre osztották fel, és minden tizedben fő- és altűzoltási vezetőt választottak.³²

A FALU JÖVEDELMEI: MÉSZÁROSSÁG, KOCSMÁROSSÁG

Mivel saját gazdasága, háztartása munkaeszközeit, valamint a ruházati cikkek jó részét mindenki maga készítette el, a falu legnagyobb jövedelme – a vásári vámok árverezésén kívül – a kocsmárosságból és a mészárosságból származott. A community-nak volt kovácsa, molnára, mészárosa, kocsmárosa, azonban a mészárszéket és a kocsmát – mint a közösség tulajdonát – általában évente árverés útján bérbe adták

28 Uo.

29 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

30 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

31 Uo.

32 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

(vagyis az szerezte meg, aki a legtöbbet ígért érte). A mészárszék fenntartásának jogát 1854-ben Temesvári Gergely nyerte el. A vele megkötött írásos szerződés értelmében a község kötelezte magát, hogy senki semminémű marha- és sertéshúst nem vághat és árusíthat, kivéve az országos sokadalmakat, amikor mindenkinek – akár idegeneknek is – engedélyezett volt a pecsenye vágása és annak árusítása. A bérlő kötelezte magát, hogy szerdán és szombaton, de ünnepnapokon is elegendő húst kínál eladásra, ha pedig valakinek 30 forintnál nagyobb értékű húsrá lenne szüksége, azt is biztosítja. Abban az esetben, ha az általa beszerzett marhahús nem kelt volna el, a megmaradt mennyiséget a bírónak kellett kiosztania a falubeliek között, oly módon, hogy a kiosztott hús árát a mészáros kapja. A húst a Sepsiszentgyörgyön szokásos árnál egy krajcárral olcsóbban kellett forgalmazni, húshiány esetén 12 forinttal bírságolták a bérlőt, a rossz minőségű pecsenyét pedig elkobozták. A bérlő arra is kötelezte magát, hogy becsületes legényt alkalmaz, ugyanakkor figyelnie kellett a hús kimérésére is. Ha ennek ellenére hiba történt a vevők kiszolgálását illetően, a bérlőnek bírságot kellett fizetnie. Bivaly vágását csupán az országos sokadalom idejére engedélyezték. A szerencsétlenség miatt levágásra kerülő állatokat csak az előjáróság vizsgálata után lehetett a mészárszékben értékesíteni. Hogy a húsvágás, illetve a hús kimérése panaszmentes legyen, a legényen és a segéden kívül idegeneknek tilos volt a mészárszékben tartózkodni. Ha a faluban katonaság állomásozott volna, őket is a mészáros volt köteles hússal ellátni. Amennyiben a katonák erőszakkal húst tulajdonítottak el tőle, az okozott kár értékét a falu tartozott megtéríteni. A mészárosság feltételeit tartalmazó szerződést Dánér Antal bíró és Temesvári Gergely haszonbérlő 1853. december 14-én írta alá. 1856-ban szintén Temesvári Gergely vállalta, hogy a Sepsiszentgyörgyön alkalmazott árfolyam szerint hússal látja el a falut, és minthogy előnyösebb lehetőség ennél nem kínálkozott, vele egyeztek meg, vágómarhái legeltetésére pedig külön legelőrészt engedélyeztek.

A szerződésekben foglaltak ellenére illegális húsárusításra is ismerünk példákat: 1860 júliusában a mészáros panaszt tett, hogy Veress György helybeli lakos a szabály megsértésével berbécsét vágott, és átusítani kezdte a húsát. Az előjáróság feladata az volt, hogy a Veress által engedély nélkül levágott húst elkobozza, és hogy jelentse az esetet

a járási hivatalnak. A férfi által használt bárdot és mérleget mindaddig bírói zár alatt kellett tartani, ameddig az ügy kivizsgálása le nem zárult, és a járási hivatal nem állapította meg a bűnösség tényét.

Mivel a falun időnként a katonaság is átvonult, néha pedig ott is állomásozott, a képviselőtestület olyan mészárosra kívánta bízni a szolgáltatást, aki kötelezi magát, hogy nemcsak a községet, de az ide érkező katonai alakulatokat is jó, egészséges hússal szolgálja ki, és a marhahús fontját egy krajcárral olcsóbban számítja, mint a sepsiszentgyörgyi mészárosok, ezenkívül pedig húsfogyasztási adóként 300 forintot a község pénztárába is befizet. Az előjáróság cserébe engedélyezte, hogy a mészáros 30 vágómarhát legeltessen a számára elkülönített részen.

Az 1878-as évben húshiány állt elő, amit a szabadipar üzése okozott. Ez nemcsak a lakosságot, de az itt állomásozó katonaságot és a hús árának alakulását is érintette (a húsarak itt voltak a legmagasabbak a környék települései közül). Emiatt 1879-ben a képviselőtestület úgy határozott, hogy a húsvásár a szabadipar megszorításával, csak egy személy által gyakoroltassék, akinek kötelessége a húst különként két krajcárral olcsóbb áron mérni, mint ahogy azt Sepsiszentgyörgyön teszik. Ebben az évben 300 forint bérleti díjért cserébe Fogarasi Sándorral kötöttek szerződést a mészárosságra.³³

A régi falusi élet egyetlen hivatalos szórakozóhelyéül a kocsmá szolgált. Az italmérés joga szintén a falué volt, és ugyancsak árverés útján lehetett elnyerni. 1854. április 1-jén a pálinkaforgalmazás jogát Temesvári Gergelynek adták haszonbérbe. A szerződés egy évre szólt, és Szent György naptól a következő év Szent György napjáig terjedt. Mindenki számára megengedték, hogy a maga házában egy erdélyi vederrel mérve a maga főzte pálinkát a haszonbérő tudomásával árusíthassa. A hetivásárok és sokadalmak napján a piacon taxa fizetése mellett, apró mérték szerint szintén bárki árusíthatott italt. Ezt leszámítva viszont senkinek nem engedélyezték semmiféle szeszesital árusítását, ideértve a helybeli boltosokat is. A haszonbérő viszont kötelezte magát, hogy a falu különböző részein, a közösség igényeinek megfele-

33 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

lően, illendő áron, törvényes mértékkel jó és tiszta pálinkát kínál. Kötelességeinek betartását az előjáróság feladata volt felügyelni, az a felelősség pedig, hogy a haszonbérlet kocsmatartási jogában megvédje, a közösségre hárult. A szerződést Zajzon Ferenc bíró és Temesvári Gergely haszonbérlet írtá alá. 1854 nyarán a vállalkozó azzal fenyegetőzött, hogy amennyiben Dánér János és Szóts Áron helybeli lakosokat nem büntetik meg, felmondja a szerződést. Az ezt követően indított kivizsgálás során kiderült, hogy Szóts saját magának hozott pálinkát, tehát kihágást nem követett el. Ezzel szemben Dánér a birtokában levő hordóról eltüntette a pecsétet, ezért bűnösnek minősítették, és 10 pengő forintra meg is büntették. 1854 őszén 1000 pengő forint bérleti díj fejében szintén Temesvári Gergely nyerte el a bor és sör árusításának jogát, az 1855. november 13-án tartott közgyűlésen pedig a sör, bor és pálinka forgalmazását ugyancsak neki ítélték oda; ezúttal két évre évi 500 rénes forintot kellett fizetnie. A helyi lakosok vagy idegenek büntetését, ha a hetivásárokon vagy sokadalmakon kívül sört és bort árusítottak, 12 forintban határozták meg, és az árujukat is elkobozták. A helybeli lakosok a saját maguk főzte pálinkát vedresleg továbbra is eladhatták a haszonbérlet tudtával, a hetivásárokon pedig az előzetesen jóváhagyott szabályzat szerint – azaz apró mértékkel – szintén árusíthatták pálinkát. A haszonbérlet feladata volt a falu különböző helyein bor, sör, pálinka fogyasztására alkalmas kocsmákat tartani, ahol közszükségletre elegendő élesztő árusítását is vállalta. Amennyiben kényszerítő körülmények következtében az árusításban akadályoztatva lett volna, relaxációra tarthatott igényt.³⁴

Mivel az ital árusítása a legnagyobb hasznot biztosító foglalkozások közé tartozott, és kocsmák működtetéséhez különösebb szakértelemre sem volt szükség, gombamód elszaporodtak a településen az italmérések, bár ezek egyike-másika nem volt több, mint egy lakás elkülönített helyisége. Az uzoni italos helyekről egy 1872-es feljegyzésnek köszönhetően van tudomásunk. Temesvári János öt helyen folytatott italárusítást; ezért 550 forint bérleti összeget fizetett. Adler Henrich saját lakásán 100 forint bérleti díj fejében, Györbíró József saját lakásán 15 forint bérleti díj fejében, Nagy Bálintné otthonában 90 forint bérleti díj

fejében, Kun Móric a templom utcájában, saját telkén 90 forint bérleti díj fejében, Bucsi Mihály házában 30 forint bérleti díj fejében, Feltman Jakab saját lakásában 24 forint bérleti díj fejében, Györbíró Dánielné hasonló körülmények között 15 forint bérleti díj fejében, Horváth József a Kádár Györgytől bérbe vett ingatlanban 30 forint bérleti díj fejében, Bálint Lőrinc saját házában 30 forint bérleti díj fejében és Székely István laktelkén 3 forint bérleti díj fejében árusított italt.³⁵

1873-ban a képviselőtestület határozata értelmében a kocsmatartási jogot két évre kívánták bérbe adni, évente 1500 forint bérleti díjért. Az így befolyt pénz kizárólag az ún. órnagyi lak megvásárlására tervezték fordítani, és emiatt a bevételi számadásban külön is kezelték. A tárgyalt évben az italárusítás kapcsán az áru minőségét és árát egyaránt szabályozták: a gyenge pálinka 12 fokosnál nem lehetett kevesebb, a szesz és pálinka ára nem haladhatta meg a Sepsiszentgyörgyön árusított hasonló termékek árát, és az ital mérésére az erdélyi mértéket kellett használni. 1881-ben a kocsmárlási jog gyakorlását immár hat évre szándékoztak áruba bocsátani (szabad egyezkedés útján). Az így befolyó összeget az új községháza építésére kívánták fordítani, azzal a pontosítással, hogy az összegből levonják az évenkénti állami adót, és 200 forintot befizetnek belőle a szegények alapjába.³⁶

KÖZHELYEK ÁRVEREZÉSE

Mivel az önkormányzat által foglalkoztatottak köre egyre bővült, és az államnak fizetett adóterhek is egyre emelkedtek, a falvak kiadásai is megnövekedtek. Egyre több pénzbe került az oktatás és egészségügyi ellátás is, különösen hogy az említett szolgáltatások biztosításához is mind több emberre volt szükség. Mindezen költségeket a falvak úgy kívánták fedezni, hogy a saját hatáskörükbe tartozó közszolgáltatásokat és bizonyos köztulajdonban lévő helyeiket haszonbérbe adták. 1854-ben például Temesvári Gergely 553 váltó forintért kapta meg a Ladóc kaszálót, Pünkösti István 36 forintot fizetett a bodolai út bérléséért, a Móró révet pedig Balogh Mihály nyerte el 42 forintért. 1856-ban a ladóci vagy kotorpataki kaszáló termését 600 váltó forintért értékesítették; a vásárló Pünkösti Sándor volt. A tálpataki kaszáló szénatermését a

³⁵ Falujegyzőkönyv 1872–1882.

³⁶ Uo.

legtöbbet ígérő Györbíró Pál szerezte meg 552 forintért. 1857-ben a Széles út bérlete Zajzon Lászlónak jutott 104 forintért; a Szilajszeg közterületet 44 forint ellenében Márk Zsigmond tudhatta magáénak. A ladóci kaszálót ismét Pünkösti Sándor bérelte, ezúttal 690 forintért. A falu lóheréjének haszonbérletéért Babos Mihálynak 800 forintot kellett fizetnie, azonban a szerződésbe belefoglalták, hogy a bérlő az említett helyen lévő csigolyást nem használhatja, az esetleges pusztítástól pedig köteles azt megvédeni, az ott termő csigolya ugyanis a közösségnek hajtott hasznót.³⁷ Kárpótlást a bérlő csak egyetlen esetben, ellenséges betörés esetén kaphatott.³⁸ 1873-ban felsorolták az árverésre kerülő közföldek neveit is (számuk – a pénzügyi szükségletek függvényében – évről évre változott). Ezek a közvagyonhoz tartozó kaszáló- és legelőterületek – a teljesség igénye nélkül – a következők voltak: Kicsi Lókert; Péter Mihály révé; Malmon felüli kicsi rév; Erdőlő út; Patak útja; Majori lak; ladóci kaszáló; tálpataki kaszáló; Intim-pataki kaszáló; Gyilkosbeli legelő; Nagynyílbéli legelő; Nitzuj György-féle telek; Todorán-féle jóság; Todorán Tódor- és János-féle jóság; Babos-féle jóság; Szilasi-féle jóság; Hosszú Bucur-féle jóság; Bajba János-féle jóság; Nicodim-féle jóság.³⁹

UZON A NAGYKÖZSÉGGÉ VÁLÁS ÚTJÁN

Az 1848-as polgári átalakulások a társadalmi viszonyok általános megújulását hozták. Ide tartozott a falvak-községek szerkezeti átszervezése is. Az 1871-es törvénnyel létrejött az egységes községi szervezet. A törvény kétféle községtípust különböztetett meg: nagyközséget és kisközséget. Azt, hogy egy-egy községet melyik kategóriába sorolták, az döntötte el, hogy az illető település a törvény által ráruházott teendőket képes volt-e egyedül teljesíteni, vagy pedig anyagi erejének csekélysége miatt más községekkel kényszerült szövetkezni e célból. A nagyközség elöljárósága a bíróból, a bíró helyetteséből, legalább négy esküdtből, pénztárosból, jegyzőből, közgyámból és községi orvosból állt. Önkormányzati szerve a képviselőtestület volt, a végrehajtó hatalom pedig az

37 A csigolya itt feltehetően a csigolyafűzre vonatkozik, amelynek piros héjú, hajlékony vesszőjét kosarak és más fonott eszközök készítésére használták (a szerk. megjegyzése).

38 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

39 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

előljárárság kezében összpontosult. Az 1871-ben kialakított községi szervezet kisebb változásokkal a kommunista hatalom bevezetéséig fennmaradt.⁴⁰

Uzonban 1872. március 5-én tartották azt a közgyűlést, ahol határozatot kellett hozni a település sorsának alakulásáról, pontosabban arról, hogy a falu váljon-e nagyközséggé, vagy kisközségként, másokkal közösen próbálja érvényesíteni érdekeit. Tompa Miklós szolgabíró erre vonatkozó rendeletét Babos Mihály bíró terjesztette elő.

A közgyűlés döntő többsége a nagyközséggé alakulás mellett szavazott. A határozat indoklásában azt bizonygatták, hogy a helység fejlettsége okán méltán választhatja az önállósodás útját: „községünk stacionáris és vásáros hely, annyival inkább anyagi és szellemi tekinteténél fogva a többi közönségektől eltérő hivatása, több teendői és nagyobb jövője lévén”. Úgy vélték, bevételeik elégségesek egy nagyközség kiadásainak fedezésére, ha pedig valami rendkívüli természeti csapás következtében ezek mégis elégtelennek bizonyulnának, vállalták, hogy a törvény értelmében akár községi pótdadónak is alávetik magukat: „ezek után községünk közakarja, hogy Uzon község a jövő szervezésnél önálló nagy község kíván lenni”. A közgyűlés résztvevőinek nagy többsége aláírta az erre vonatkozó nyilatkozatot.⁴¹

Ahogy ilyenkor lenni szokott, akadtak a falubeliek között kishitűek, a kákán is csomót keresők, akik rámutattak mindazokra az akadályokra, amelyekkel a többségi vélemény miatt a falunak szembe kellett néznie. Ezek közül érdemes megemlíteni néhányat. Az utóbbi tíz év költségvetései, érveltek, csaknem minden esetben kiadástöbblettel végződtek, és az elkövetkező években ez a veszteség még nagyobb lehet, mert a jövőben az erdőn lakó telepítvényesektől befolyó haszonbér összege – mivel őket a törvény megváltja – szintén kiesik a jövedelmek közül. Azt is felhozták, hogy a vásári vám is egyre kevesebb, a kiadások viszont folytonosan növekednek a pereskedések számának emelkedésével, és az építkezésekre fordított kiadások is egyre gyarapodnak. A község egyik háza lakhatatlan, a másik is nagy javítást igényelne; ilyen körülmények között Uzonnak nincs egy nagyközséghez méltó

40 Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. III.* Budapest, 1981, Akadémiai Kiadó, 331. p.

41 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

tanácskozóterme, de egyéb irodahelységekből is szűkölködnek, mert azokat a Tatrangi néven működő felekezeti iskola foglalja el. Nincsenek normális minőségű utak, utcák, nincs egyetlen jó állapotban lévő híd, a Feketeügyön lévő nagyhíd pedig szintén javításra szorul. A község szellemi, művelődési lehetőségei is nagyon korlátozottak, és az uzoni vezetésben dolgozó hivatalnokok képzettsége sem felel meg a törvényes előírásoknak, mert az 1609 telket számláló településről mindössze egy fiatalember jár főtanodába, a Tatrangi felekezeti népiskola pedig csak 30 gyereket foglalkoztat, és többen azok közül is máshonnan valók. A művelődés iránti igény hiányát jelzi, hogy a községben senki nem rendelt meg egyetlen hírlapot sem. Az ismétlő iskoláról és a vasárnapi vagy idősebbeket képző oktatásról még elképzelés sincs. Sokat elmond a község szellemi színvonaláról, hogy néhány évvel e hiányosságok felsorolása előtt írástudatlan bírót választottak. A helyzet azóta sem javult: ha nagyközségi elöljárókat kell majd választani, a jelöltek képtelenek lennének kötelességüknek megfelelni. A fentebbi kritikákat megfogalmazók továbbá arra is felhívták a figyelmet, hogy nagy szükség volna bizonyos szakemberek – például állatorvos vagy fizetett bábák – alkalmazására, végezetül pedig tiltakoztak az ellen, hogy a település nagyközséggé váljon. A szóban forgó iratot Incze Sándor, Pünkösti Sándor, Veres Pál, Berde Károly, Szóts Sándor, Szóts Mihály és Veres Gergely írták alá.⁴²

Mivel akadt, aki óvást emelt a nagyközséggé való átalakulás ellen, 1872. március 11-én a képviselőtestületnek ismételten szavazással kellett megerősítenie, hogy a település lakói akarják a változást: „a községi gyűlés többsége, valamint március 5-én tartott gyűlésen úgy jelenleg is a nagyközséggé alakítás mellett szavazott és aláveti magát mindazon kötelezettségeknek és terheknek, melyek a nagyközséggel összefüggésben állnak, meg lévén győződve, miszerint mind anyagi, mind szellemi tekintetben a nagyközségekre nehezedő kötelességek teljesítésére elégséges erővel rendelkeznek, ha netán rovatatok lennének szükségesek, azoknak hordozására kötelezik magukat”. Uzonnak nagyközségként vélhetően 4685 forint államadóval kellett számolnia, a lakosság által fizetett adókból befolyt pénz viszont alig tett ki valamivel többet, mint az említett összeg fele. A forrásokból az is

42 Uo.

kiderül, hogy ebben az időszakban a falunak nem volt adóssága – igaz, tőkéje sem.

A falu lakossága a községgé válás időszakában elérhető utolsó összeírás szerint 1611 lélek volt. A vezetőség akkoriban vásárolta meg az úgynevezett őrnagyi épületet és telket 4556 rénes forint értékben; az összeg törlesztését a kocsmatartási jövedelemből biztosították. Ami a művelődést illeti, ebben az időszakban olvasóegylet és kétosztályos felekezeti iskola működött a faluban, de lehetőség mutatkozott egy harmadik osztály beindítására is. Az iskola 1200 ezüst húszas alaptőkével, két bennvaló jószággal, 32 hold szántófölddel és mintegy 5000 forintra rúgó iskolaépítési alappal rendelkezett. Az idevágó forrásokból az is kiderül, hogy a nagyközséggé váló település előjárósága a következő tisztségekből tevődött össze: bíró 100 forintos bérezéssel, adógyűjtéssel megbízott esküdt 90 forintos fizetéssel, másodbíró 50 forintos javadal-mazással, községi közgyám és községi pénztárnok – az utóbbi kettő fejenként 30 forintnyi bérrel. A községi gazda hatáskörét egyik esküdt töltötte be.⁴³

Uzon nagyközség megalakulását tulajdonképpen az 1872. május 29-én tartott közgyűléstől számíthatjuk, amikor már az új előírásoknak megfelelően választották meg az előjáróságot: a bíró Kuti Ferenc lett 53 szavazattal, míg ellenlábasa, Kuti Dávid 43 szavazattal maradt alul vele szemben. Az előjárósági tagoknak a következő hivatali esküt kellett letenniük: „esküszöm, hogy hivatalommal járó kötelezettségeimet lelki- ismeretes pontossággal teljesítem. Isten engem úgy segéljen.” A követ-kező személyek alkották a nagyközségi előjáróságot: Kuti Ferenc bíró, Zajzon István másodbíró, Kádár Mihály jegyző, Kádár György, Istók Mihály, Györbíró Lajos és Bodali Mihály esküdtek. Kuti Ferenc bíró végül nem töltötte ki éves hivatalát: 1873 áprilisában bejelentette lemondását. Az ezt követően, április 26-án tartott rendkívüli bíró választáson hárman jelentkeztek a tisztségre: Kuti Dániel, Györbíró Ádám és Györbíró Miklós, de miután Újvárosy József indítványozta, hogy Kuti Dánielt egyhangúlag kiáltsák ki bírónak, a másik két jelölt visszalépett, így tehát Kuti lett a bíró. 1873. február 27-én Tompa Miklós szolgabíró jelenlétében Pünkösti Károlyt választották nagyköz-

43 Uo.

ségi jegyzőnek, akinek éves fizetését a képviselői közgyűlés – a megsaporodott feladatokra való tekintettel – évi 400 forintban állapította meg. Ugyanekkor határoztak két közrendőri tisztség létrehozásáról is: erre Szántó Lászlót és fiát alkalmazták. Az eddig is meglévő zsitár- vagy határbírói állás továbbra is megmaradt, az ezzel járó feladatköröket azonban újra pontosították. Ezek értelmében a határbíró kötelessége volt, hogy a község határait lelkiismeretesen őrizze (ez alól csak a sánccal körülvett helyek képeztek kivételt). A hüvelyes vagy gumós veteményeket tilos volt a határbíró tudomása nélkül kiszedni és hazavinni, törökbúzaszedéskor pedig a kocsányt⁴⁴ tilos volt a napszámosoknak adni. Minden előfordulható kárért a zsitárság felelt, ezért a zsitárbíró állása elfoglalásakor köteles volt két fizetőképese kezest megjelölni.

A peres ügyek jogi képviselésének ellátására már korábban is ügyvédet alkalmaztak, az 1858. évre vonatkozóan pedig tudjuk, hogy Vajna Tamást kérték fel, járjon el a község minden perében, és azt is, hogy fáradozását évi 40 ausztriai forinttal jutalmazták. Vajnát Jánó Ferenc követte, őt pedig – mivel elhalálozott – Kökösi Ferenc, aki szolgálataiért 50 forintos évi díjazást kapott. Ha a per természete kiszállást igényelt volna, Kökösi számára biztosították a fuvart és az ellátást is.⁴⁵

A nagyközséggé válás fontos eseményének számított a képviselőtestület megválasztása: a település lakóit érintő, gazdasági, társadalmi és szociális ügyekkel kapcsolatos határozatok meghozatala az ő szavazataikon múlt. Az első 25 önkormányzati képviselő 1872. május 25-étől látta el hivatalát; Temesváry János, Újvárossy József, Püskösti Lajos, Verzar Gergely, Kuti Ferenc, Gidófalvi Lajos, Püskösti Ferenc, Püskösti Károly, Dankó János stb. tartoztak közéjük. Egy 1878-as feljegyzésből azt is tudjuk, hogy a képviselők két külön csoportra oszlottak: a választott képviselőkére, valamint azokéra, akik a legtöbb adót fizetők közül kerültek ki. Választás útján került a testületbe például Kovács Antal, Berecki István, Dankó Ferenc, Ferenc Mihály, Verzar Gergely, míg a legtöbb adót fizetők csoportjába gróf Mikes János, Temesváry

44 A törökbúza kukoricát, a kocsány kukoricaszárat jelent a székely tájnyelvben (a szerk. megjegyzése).

45 Uo.

János, Temesváry Miklós, Temesváry Gergely és Újvárossy József tartoztak.⁴⁶

Az egyre gyakrabban jelentkező ragályos betegségek miatt egyre égetőbbé vált a rendszeres egészségügyi ellátás megszervezése is, ami természetesen azzal járt, hogy a megfelelő szakszemélyzet a településen is lakjon. A falukönyv egyik, 1856-ban született bejegyzése szerint ekkor merült fel, hogy dönteni kell a közeljövőben érkező orvos fizetéséről, emellett pedig állandó szállásról kell gondoskodni számára. A fizetés összegét évi 50 pengő rénes forintban határozták meg, de azt is kikötötték, hogy „akinél szolgálatot téssen [azok] tehetségük szerint jutalmazták”. 1860 őszén arról számoltak be, hogy Spanyol József orvos megtelepedett a faluban. Spanyol a korábban megállapított összeghez képest csak 40 forint évi díjazást kapott, azzal a feltétellel, hogy cserébe a szegényekre is gondot visel. 1873 nyarán kolerajárvány kitörése keltett komoly aggodalmat, és noha a községben még nem éreztette hatását, „mindazonáltal kellő elővigyázatok, illetőleg óvszerek fogantatásának megszervezésére bizottság alakult a bíró elnökletével”. A települést utcák szerint felosztották, és minden résznek felelősöket jelöltek ki, akiknek az volt a dolguk, hogy minden rendellenességet, tisztátalanságot, ami a járvány kitörését elősegíthetné, számoljanak fel. 1874-ben himlőjárvány miatt kellett vészbizottságot alakítani, hogy a megfelelő óvintézkedéseket megtegyék. Hogy a község ellenőrzése minél hatékonyabb legyen, ebben az esetben a tűzrendészeti felosztáshoz igazodtak. 1876-ban a községnek a toroklob-járvány⁴⁷ veszélyével kellett szembenéznie; az ellenintézkedések részeként Kiss István számára szállás és teljes ellátás mellett napidíjként 3 forintot állapítottak meg.⁴⁸

A képzett bábaasszonyi szolgálatra is egyre nagyobb igény mutatkozott a településen. 1876-ban szülésznői állomást hoztak létre Uzonban, pontosan meghatározva a szolgáltatásért járó díjazást, ugyanakkor a bába kötelezettségeit is felsorolták. Ha a szolgálatot igénybe vevő személy háztulajdonos volt, 2 forintot, de ha külső telekkel is bírt, 3

46 Uo.

47 Másiként diftéria – lázzal és nyelési fájdalmakkal járó torokgyulladás (a szerk. megjegyzése).

48 Uo.

forintot kellett fizetnie. A teljesen vagyontalan lakosok ápolását és gondozását a község pénztárából évente 10 forinttal támogatták. A szülésznő köteles volt 14 napig gondozni az anyát és a csecsemőt; ha elhanyagolta volna a beteget, az első kihágásnál megintették, másodszor 3 forintra megbírságolták, a harmadik alkalomnál pedig felmentették állásából. Okleveles bábának ebben az évben a források tanúsága szerint Szabó Mihályné Demeter Máriát választották. 1876-ban vármegyei utasításra egy halottkém-állomást is rendszeresítettek 10 forintos évi fizetéssel, ezenkívül minden elhunyt megvizsgálása után a család 50 krajcárral tartozott a halottkémnek. Ha az elhalt vagyontalan volt, a vizsgálat díja a községi pénztárt terhelte.⁴⁹

A telekredezés, illetve a tulajdonviszonyok nyilvántartása a községi élet normális rendjének ma is nélkülözhetetlen tartozéka, és olyan szakembert igényel, aki kiigazodik ez idevágó törvények világában. Nem volt ez másképp régen sem: mint tudjuk, az emberek közötti ellentétek egyik fontos forrása éppen a birtokok, telkek pontos behatárolásának a hiánya volt. Uzonban az 1855. szeptember 2-i falugyűlésen határozták el, hogy a háromfordulós rendszerben használt szántó- és kaszálóterületeket telekkönyvbe foglalják. Az ezzel járó – és egyébként igen komplikált – munkákat azonban nem sikerült megfelelőképpen elvégezni: 1856-ban megállapították, a telekkönyvben annyi a hiba, hogy egyszerűen újat kell készíteni helyette.⁵⁰

Vajna Tamás több kiegészítővel, teljes felelősségvállalás mellett mintegy 1000 pengő forintért vállalta az új telekkönyv elkészítését, de ez a próbálkozás is kudarcba fulladt. 1878 őszén a testület ismét úgy döntött, hogy a pontatlan telekkönyv hibáit ki kell javítani: „katasztrális birtokbeli hibákat, melyek névcseré és hibásan bejegyzett birtokrészek miján származik egy vállalkozónak határozott átadni”. Bikfalvi Tatár György 120 osztrák forintért szerződött a feladat elvégzésére.⁵¹

A nagyközséggé válással járó egyik kötelezettség a mélyszegénységben élők támogatása volt. Az 1874. március 7-ei képviselőtestületi ülésen határozatot hoztak, hogy megszervezik a szegények alapját, valamint annak kezelését. Ezzel összefüggésben említhető az a szabály-

49 Uo.

50 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

51 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

rendelet is, amely 1874 szeptemberéből származik, és amelyet az idegeneknek a községben való letelepedéséről hoztak. A rendelet talán legfontosabb előírása az volt, hogy munkaképtelen, önmagukat fenntartani nem tudó, vagyontalan személyek nem települhetnek be Uzonba. A betelepülők számára előírták, hogy kötelesek a többi lakossal arányosan kivenni a részüket a közterhek viseléséből, erdölési vagy legeltetési jogot viszont nem kaptak. Mindenki számára megtiltották, hogy mindaddig letelepedjen a község határain, amíg az érvényben lévő birtokviszonyok nem változnak. Csak a község közvetlen szomszédságában lévő határrész képezett kivételt ez alól, ide ugyanis a képviselőtestület engedélyezhette a beköltözést. A betelepülési díját 25 osztrák forintban állapították meg, az így befolyt összeget pedig a szegények alapjának növelésére fordították volna minden olyan esetben, ha ez nem érte volna el az 5000 forintos határt. Amennyiben az alap meghaladta az említett összeget, a bevételt a községi pénztár tulajdonának tekintették.⁵²

Mindezek az intézkedések a nagyközség hatásköreinek bővülését eredményezték, ugyanakkor jól tükrözik mindazokat a törekvéseket is, amelyek által az uzoniak a polgárosodó világ követelményeivel próbálták lépést tartani.

VÁSÁROK, ÁRUFORGALOM

Egy bizonyos település vásártartási kiváltságának odaítélése előtt kikérték a szomszédos helységek erre vonatkozó véleményét. Székely Ferenc sepsiszéki királybíró 1809. március 9-én bocsátotta ki azt a körlevelet, amelyben felszólította az érintett településeket, jelezzék, ha kifogásuk lenne az ellen, hogy Uzon vásártartási jogot nyerjen. A levél kibocsátása után nyolc napig lehetett élni a kifogástétel lehetőségével, és Sepsiszentgyörgy kifejezésre is juttatta ellenkezését. A szentgyörgyiek azért nem nézték jó szemmel Uzon vásáros helyvé való előléptetését, mert igen közel feküdt a városhoz, és megrendezendő hetivásarai, valamint három országos vására jelentősen kihatott volna saját településük áruforgalmára.⁵³ Uzon végül a város minden ellenkezése dacára elérte célját, ugyanis az uralkodó 1809. december 23-án kiadott udvari

52 Uo.

53 SAL Fond 8. 1612/1809.

dekrétumában jóváhagyta a kérést.⁵⁴ A kiváltságlevelet viszont csak később, 1810-ben adta ki a Főkormánysház. „Méltóztatott Őfelsége a nemes Háromszéken lévő Uzon közönségének – így a levél – a Királyi Guberniumnak az iránt felküldött ajánlására a múlt esztendő december 23-a napján költ kegyelmes privilegiális levele által esztendőnként úgy mint: József, Orbán és Miklós napokon, ha csak azok nem vasárnapra vagy pedig más ünnepekre nem esnek, ami ha történnék, a következő szabad napokon tartandó országos sokadalmakat és minden héten egy-egy szerda napra tartandó heti vásárát, ha az is ünnepre nem esnék, kegyelmesen engedni.”⁵⁵

A szabadságharc utáni évtizedekben az uzoni vásárok népszerűsége, áruforgalma a környék leglátogatottabb vásáros helyei közé emelte a települést. A faluközösségnek a legnagyobb hasznát a vásárokkal kapcsolatos bérbeadások jelentették. A jellegénél fogva külön kezelt kétféle vásár – a kirakó vagy zsidvásár, valamint az állatvásárok – alkalmából befolyt jövedelmek nagy mértékben járultak hozzá a község pénzügyi egyensúlyának biztosításához. 1853-ban például a zsidvásár haszonbérletje Dankó Ádám lett, aki ezért 441 váltó rénes forintot fizetett, a baromvásárá pedig Kádár György, 363 forint bérleti díj ellenében. A vásározás megszervezése, lebonyolítása, a felmerülő nehézségek és viták eligazítása a vásárbíróra hárult, aki ügyködéséről jegyzőkönyvet vezetett (ez egyébként tevékenységének egyfajta tükré is volt). 1854-ben, mivel a vásári vámokból befolyó összegek is emelkedtek, az árverezés egyre nagyobb jövedelmet hozott a faluközösség számára. A zsidvásár egy éves vámszedési joga 501 forintért kelt el, míg a baromvásárá 440 forintot hozott. 1855. január 30-án a falugyűlés a kerületi hivatal rendelete értelmében a vásárokon résztvevő árusokat személtvám fizetésére kötelezte. A templom körüli belső piacon vásáros napok alkalmával az ott tartózkodó szekerek után két váltó krajcár vámot szedtek. Ezt a jövedelemszerzési módot szintén árverés útján értékesítették (Szóts Márton például 50 rénes forintért nyerte el). Hasonlóan jártak el a fapiac esetében is, tudniillik itt minden szekér fa után személtvámot számítottak fel. Kádár György 18 rénes forint

54 SAL Fond 8. 1667/1809.

55 SAL Fond 8. 1697/1810.

haszonbért fizetett azért, hogy három évre megkapja a fapiacon való vámszedés jogát.⁵⁶

1855-ben felvetődött, hogy szerdai napra eső hetivásár tartásán kívül egy csütörtöki vásár rendezését is engedélyeztessék, azonban ez az elképzelés soha nem valósult meg, a szokásos vásárok viszont egyre több jövedelmet hoztak a faluközösségnek (ezt egyébként az árverések-ből befolyó, évről évre nagyobb összegek is tükrözik). 1856-ban például a zsigvásári árverésből 686 rénes forint, míg a baromvásáriból 605 rénes forint folyt be. Kádár Györggyel, a zsigvásár haszonbérőjével kötött egyezségben arra is kitértek, hogy amennyiben a környéken pestis, marhavész, vagy háború törne ki, és emiatt a heti és országos vásárok szünetelnének, a falu átvállalná tőle a kár felét. Abban az esetben, ha a bérő vétett volna a törvény és rendszabályok ellen – különösen ha ennek anyagi vonzata is lett volna –, az okozott kár megtérítéséről a haszonbérőnek kellett volna gondoskodnia. Leszögezték azt is, hogy a vásározással kapcsolatos tevékenységeket nem lehet albérletbe adni, és tisztázták, hogy amennyiben valamiféle árucikk forgalmazását betiltanák, az ebből adódó bevételi kiesés a községet érintené. A megállapodásban külön említés történik a szőrös bocskor árusításának engedélyezéséről: úgy rendelkeztek, hogy törvényes vámszedés mellett a vásárbíró köteles ennek árusítását is szabaddá tenni.

Az állatvásárokkal kapcsolatos szabályzat – különösen ennek a rendkívüli események következtében adódó veszteségek viselésére vonatkozó része – nagyjából megegyezett a kirakóvásár kapcsán megkötött egyezségben foglaltakkal, azonban kiegészült azzal, hogy a vásáron hibázó haszonbérőt a vásárbíró csak a falusbíró és esküdtek beleegyezésével büntethette meg. A fennmaradt forrásokból azt is megtudjuk, hogy országos vásárok alkalmával kötelező volt rendfenntartó „oltalmi őrseget” alkalmazni. Az őrség tagjainak napidíját a haszonbérőnek kellett kifizetnie, mint ahogy élelmezésük is az ő kötelessége volt.⁵⁷

Az 1857-es szerződésből arra is fény derül, hogy a zsigvásári haszonbér összegéből a falu és a református egyház egyenlő arányban részesedett, ugyanis a kirakóvásár területének egy része az egyház tulajdonában volt (ezt a területet emlegették belső piaci vásárként). 1858-ban

56 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

57 Uo.

a kirakóvásári árverésből befolyt összeg már 900 váltó forintra emelkedett. A haszonbér értékét negyedévenként kellett törleszteni, a fizetés elmulasztása esetén pedig az érdekelt felek a bérlő javaiból juthattak hozzá a hiányzó összeghez. A baromvásárok lebonyolításával kapcsolatosan ismeretes, hogy a bérlő köteles volt a vásárokról hiteles jegyzőkönyvet vezetni és a megállapított vásári taxával megelégedni, és hogy a vásárbíró ez esetben sem büntethette meg önhatalmúlag a szabályok ellen vétőket; ehhez csak az előjáróság beleegyezésével volt joga. Az ilyen büntetésekől származó jövedelem fele része a bérlőt, másik része pedig a falut illette meg.⁵⁸

1859-ben az előjáróság a piaci szemét eltakarítását is szabályozta: a különféle hulladékokat vesszőseprűvel és gereblyével kellett eltakarítani, és minden hét szombatján az összegyűlt trágyát is el kellett szállítani. Az említett évben a piac tisztán tartását Pünkösti Sándor vállalta, de a lovas szekerek utáni szemétvám szedéséről már 1855-től van tudomásunk.

1860-ban megállapítást nyert, hogy a zsidóvásárból származó jövedelem a vásári vám növekedése miatt kevesebb lett. Valószínűsíthető, hogy ez az árusok számának csökkenésével hozható összefüggésbe, és azért volt jelentősége, mert előre nem látható veszteségek esetén a haszonbérlő a bérleti díj egy részének törlesztésétől felmentést (ún. relaxációt) nyerhetett. Az említett évben például a kirakodó vásár két haszonbérlője, Dankó Áron és Györbíró Ádám 40 osztrák forintnyi értékű relaxációban részesült. 1872-ben az árusok számára is szabályozták a különböző termények után fizetendő vám értékét. Ez a felsorolás azért is érdekes számunkra, mert általa nemcsak az eladásra kínált áruk sokféleségéről szerezhetünk tudomást, de valamelyest a vásárok hangulatába is betekintést nyerhetünk. A kereskedők és iparosok a sátorhely négyszögöléért 40 krajcárt, áruló asztalért 10 krajcárt, egyszerű áruló helyért – ahol mindent árulhattak – 3 krajcárt fizettek. Komédiásoknak, kötél tánccsoknak, műlovaroknak és többféle játékot űzőknek minden négyszögöl után 1 forintot számítottak fel. Az árucikkek utáni vámot is különbözőképpen állapították meg. A szalonna, káposzta, gyümölcs és zöldség után – amennyiben nagyobb mennyiségben, szekérről

árusították – 10 krajcár volt a vám; gyümölcs, zöldség, tejföl, tojás, kifli, zsemle után 3 krajcár; szeszes italok, széna, faszén, deget⁵⁹, mész, épületfa, zsindely, deszka, faedény, túró, hal, szalonna, háj, zsír, méz, ecet, gyapjú, faggyú, gyapot után 10 krajcár; vászon, gyolcs, len, kender, fehérnemű, zeke, harisnya után 10 krajcár; szarvasmarha, sertés után 50 krajcár; szárnyas állatok után pedig 10 krajcár.⁶⁰

Az évek, évtizedek során az uzoni tenyészállatvásárok messze földön híressé tették a települést – olyannyira, hogy a szomszédos megyék – Udvarhely, Csík, Fogaras, Brassó – állattenyésztői is jártak ide kivételes képességű apaállatokat beszerezni (1895-ben egy kétéves tenyészbika értéke 120-250 forint körül mozgott). A vásárok főszervezőjének Háromszék megye Gazdasági Bizottságát tekintették. Külön felhívták a gazdák figyelmét arra, hogy a tenyészállatok beszerzésekor ne sajnálják a soknak tűnő vételárat, mert a jó anyag – még ha drága is – előnyösebb, mint az olcsó, selejtes áru.⁶¹ Az állatvásárok közül a József napit tartották a legfontosabbnak, amelyre általában március 18–19-én került sor. Az első napon volt a baromvásár, másnap pedig kirakóvásár következett, változatos kézműipari termékekkel: a kalaposok, cipészek, csizmadiák, lakatosok, asztalosok, tímárok, készruhaárusok, faedényesek, pléhesek teljesen megtöltötték a vásárteret.

A 19. század fordulóján a virágzó áruforgalom már egyre nagyobb kiterjedésű piacteret igényelt. A nagyközség vezetése úgy kívánt volna nagyobb területhez jutni, hogy lebontják a református templomot körbevevő kőfalat. Az egyházat az így nyert építőanyag értékesítéséből kívánták kárpótolni, a templomot pedig díszes kovácsoltvas kerítéssel vették volna körül. Emellett mintegy 8000 koronát szántak volna arra, hogy a további bővítés érdekében más, a piactérrel szomszédos telkeket is megvásároljanak.

Az állatvásárok iránti fokozódó érdeklődést mi sem mutatja jobban, mint az ideterelt állatok meglehetősen nagy száma (noha a forrásokban szereplő szám irreálisan magasnak tűnik): 1900-ban például a *Székely Nemzet* című lap arról tudósít, hogy a József napi vásáron 2668

59 Kocsikenő kátrány, gyantás zsír a szekér kerekének kenésére.

60 Uo.

61 *Székely Nemzet*, 1895. március 20. 3. p.

szarvasmarhát és 341 lovat kínáltak eladásra.⁶² A vásárok színvonalát és fontosságát az is jelzi, hogy általában a megye vezetésének több tagja is megjelent ilyenkor, de nem hiányoztak a Háromszéki Gazdasági Bizottság tagjai sem. Ilyenkor a házigazdák – Pünkösdi János, Újvárossy József vagy Temesvári János – ünnepi ebéddel kedveskedtek a vármegyei előljáróknak.⁶³

A 19. század elején Uzonban a hagyományos mesterségek mellett olyan foglalkozások jelentek meg, amelyek korábban ezen a vidéken ismeretlenek voltak. Mandel István 1802-ben született beszámolójából kitűnik, hogy a brassói Pauli János harangöntő ebben az évben szappanfőzésbe fogott a településen, a munkára pedig a beszámoló íróját, Mandelt alkalmazta 100 magyar forintos évi bérezéssel. Pauli végül 73 forintot – azaz járandóságának csak egy részét – fizette ki Mandelnek, aki ezért arra kérte a hatóságokat, vennék fel a kapcsolatot a brassói magistrátussal, hogy munkaadóját elmaradt bére folyósítására utasítsák.⁶⁴

1843-ban egy zsidó kisiparos és kocsmáros telepedett meg Uzonban Fischer Dávid személyében, aki 7 évvel korábban érkezett Sepsiszentgyörgyre, ahol a városban lakó izraeliták vallástanítójaként dolgozott. Mivel az ezért járó szerény anyagi juttatásból magát és családját nem tudta eltartani, 1842 őszén úgy határozott, hogy Uzonba költözik, ahol majd kocsmárossággal és órasmesterséggel foglalkozik. Egy Szóts József nevű gyalogkatona lakását vette bérbe 50 forintért, azonban nem sokkal később egy lisznyói huszárkáplár kereste fel, aki azt parancsolta neki, hogy azonnal takarodjék el Uzonból. Fischer jelentette az esetet Dónáth őrnagynak, aki megnyugtatta, hogy ne törődjön a fenyegetéssel, a huszár viszont újra megjelent, kidobálta Fischer javait a házból, őt magát pedig azonnali távozásra szólította fel. Fischer ezúttal a főkirálybíróhoz fordult az ügyben, kérve, hogy ne kényszerítsék távozásra, hanem engedjék meg, hogy csendesen élhessen Uzonban. Ez utóbbi alkalommal már az uzoni lakosok képviselői is melléje álltak: egy ún. hites bizonyítványt szerkesztettek, amelyet 1843. április 2-án Berecki

62 *Székely Nemzet*, 1900. március 16.

63 Uo.

64 SAL Fond 8. 1808/1803.

Mihály katonabíró és 15 másik személy írt alá. „A lakósokhoz magát illendően alkalmazta – így a szöveg –, a köz ártalmára, romlására és kárára nem volt, órás mesterségével és kocsma tartásával sőt inkább boldogítására volt a népnek, viselkedése és előadása mindenk előtt kedvet nyert, magát szorítá a törvényhez és közkívánathoz, egyszóval mondhatni, hogy Fischer Dávid zsidó nem veszedelmes, inkább hasznos és boldogító jövevény volt Uzonban.”⁶⁵

Adler Rudolf kereskedőről, akinek a neve egy későbbi ügy kapcsán szerepel a forrásokban, a község elöljárósága már korántsem volt ilyen jó véleménnyel. Történt ugyanis, hogy 1860 márciusában a községháza két helyiségét 30 új forintért bérbe adták neki, csakhogy ő a szerződés ellenére gyertyát öntött a házban, ezzel rongálva annak állapotát. 1860. augusztus 5-én aztán a község vezetése úgy döntött, hogy felbontják az Adlerrel alig néhány hónapja megkötött szerződést.⁶⁶

Uzon – amellet, hogy vásáros központ volt – fejlett kézműiparral is rendelkezett. A 19. század végén 47 mesterember lakta a falut: többek között 6 csizmadia, 7 kocsmáros, 5 kovács, 4 lakatos, 3 mészáros, mellettük pedig 6 vegyeskereskedés is működött (a Temesvári testvéreknek például szeszfőzdéje, Temesvári Miklósnak ecetgyára volt itt). Ugyancsak ebben az időszakban alakult ki Háromszéken a hitelintézeti hálózat, amely egyik láncszemének az 1898-ban megalapított Uzoni Takarékpénztár tekinthető. A település prosperálását mi sem jelzi jobban, mint az, hogy 1900-ban tervbe vették a faluközpont parkosítását.⁶⁷

65 SAL Fond 8. 5354/1843.

66 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

67 *Székely Nemzet*, 1900. november 28.

Borsodi L. László

HÁZSONGÁRD,
A HATALMAS ORGONASZEKRÉNY

Ha Kolozsvár Házsongárd, akkor Kolozsvár szűkebb önmagánál, esetleg nem-Kolozsvár. Vagy éppen ez, ennyi (egy szubjektív) Kolozsvár. A szíve, a lényege, a lüktetése. Mert pontos neve: Házsongárd live.¹ Fenséges (?), ironikus (?) kötetcím. Hívogató. A halál élete, mondja. Életek halála. Élő nekropolisz. Egy nekropolisz életei. Csupa oximoron. Házsongárd történelmi adottság. A live teremtdés. Welcome to Házsongárd live, mondja. Belépek – a történelembe, a történelmi fikcióba, a fikciónak története van. És ez itt nem pusztá szójáték. Mert ami múlt, emlék, fikció, az maga a jelen. Korpa könyve észrevétlenül visszacsúsztat a múltból a jelenbe, pontosabban oda-vissza csúsztat múlt és jelen között.

A cím keltette preconcepció azt sugallja, hogy megszólaltatja majd a holtakat, mint Edgar Lee Masters a *Spoon River-i holtak* című könyvében, de nem. (Ez némi csalódást is okozhat az olvasónak, ami a könyvhöz efféle elvárásokkal közelítő hibája lehet, vagy egyszerűen csak arról van szó, milyen kockázatos belépni a temetőköltészet hagyományába.) Nincs szürrealisztikus feltámasztás, a holtak nem beszélnek *vissza* az életbe, ahogy az élőknek sem kell *át*beszélniük a halálon túlba. Elég,

1 Korpa Tamás: *Házsongárd live*. Budapest, 2022, Kalligram Kiadó.

ha aposztrofálják szellemüket, mert ott vannak velük. Nem kell életre kelteni a holtakat, mert Házsongárd live maga a lüktető város – nincs átlépés, átjárás, mert nincs határ a két létállapot, az élet és a halál között: „kérdezz még!, üvöltöttem. / közben kapálózni kezdett a szája, mintha az / arcában fuldokolna.” (*Kérdezz még!*); „joggal feltételezhetem, hogy időnként hazajársz, / s még mindig olvasol minket, / Lajos.” (*Kántor Lajos*) Az egész kötetet átszövő Securitate-retorikát érvényesítő versbeszéd (8 óra 40 perctől sötétedésig; 10 óra 20 perctől sötétedésig; *A házkutatásról* és a *Tananyagok a Securitate esti iskolájából* című ciklusok) így a költői én figyelmének, a mindent megfigyelésnek lehet a metaforája. S ez a nagyon precíz látásmód és részletező láttatás lehetővé teszi, hogy eltűnjön a finom hártya múlt és jelen, halottság és él(het)őség, az idő és a tér felszíni és mélyrétegei között, hogy láthatóvá válják – ha nem is a minden, de az, hogy mi minden összefügg egymással ebben a szubjektív házsongárdiságban. A látható, a tapintható és a gondolható egy még elvontabb összefüggésrendszerben találja meg (igazabb) értelmét. Ahogy *A kertész titka* mondja: „*ha félrehajtod a kőkenyobokor ágait a Palocsay-kertben, / s a megfelelő nyúlüregbe belesutogsz, / a hangod a Szent Mihály-templom egyik gyóntatófülkéjében / tör a felszínre.*”

Ami tehát a könyv szövegeinek építkezésében mérvadónak minősül, az egyrészt a lírai én pozíciója, ahonnan feltárul a világ. Ez pedig nem más, mint a résztvevő megfigyelőé. Ez a részvétel másrészt lehetővé teszi az érintettségét („továbbra is csak álltunk / a bámulás maradandó sérüléseivel” – *Jelenés a Sorában*), és azt, hogy kitapinthatóvá válják számára az *ellebegés*, vagyis a mélybe húzódnak, a materiának a metafizikája: „öt négyzetkilométernyi agyontaposott avar kezd lebegni, / és néhány levél újraélheti a földet nem érés mámorát.” (*A súlytalanságról*) Aminek metafizikai kiterjedése van, az éppen a nagyon is valóságos történelmi térben (Kolozsvár-Házsongárdban és/vagy Házsongárd-Kolozsvárban) és időben (a kommunizmusként meghatározható múltban és félmúltban, valamint a jelenben) ragadható meg. Ahogyan a Securitate mindenhol-jelen-valósága átszövi az egyén társadalmi és magánéletét – tehát az egyénnek nem csupán egy élete, halála van, ahogyan azt ő éli meg, szenved el, mert annyi van, ahány identitása, ahány narratíva születik a jelentésekben arról, ahogyan él, és amit

gondol (és/vagy súg) –, ugyanúgy Kolozsvár alatt is van egy másik Kolozsvár, a neve Házsongárd, és fordítva. Ezért olykor nehezen hozzáférhető, hogy ki kivel, mi mivel szálazódik össze, és miként funkcionál ebben a világban. Ide kell a röntgenszem, a többdimenziós látásmód, ami meg is teremthet a könyvben. Ennek a spektrumnak metaforikus megjelenítőjeként értelmezhető a Térey János emlékének szentelt *Kolozsvári metró*, amelyben Házsongárd a személyes emlékezés, a történelem partitúrája, többszólamú hangszer: „a Házsongárd hatalmas orgonaszekrénné alakult / a furkálások miatt. / a függőleges szellőzőaknáknak nyílegyenes sípokká váltak, s érzелgős / hangláda lett maga az alagút.”

Mit szólaltat meg, milyen hangon ez a fiktív-történelmi orgonaszekrény? A tragikus pátosz hangján az ellehetetlenüléssel, a halállal szembenező erdélyi magyar értelmiség sorsát. Egyik legdrámaibb vers ebben a vonatkozásban a *Találkozás az egyszerűvel* című, Gyimesi Éva emlékét idéző vers – olyan, mint a halál beállta előtti túlexponált fénykép: „áll a Garibaldi hídon Éva. / túlságosan hosszan tart a tárgyak szabad elvonulása néha.” A tragikus ironiával artikulálódó *Játék a kriptában* élők és holtak szoros összetartozását mutató, annak a bizonyos köztük lévő határnak a hiányát és mégis-meglétét színre vivő költői játék. Arra tett kísérlet, hogyan tartósítható, haláltalanítható az élet: „nyomkövetőt ültetünk szemedbe, szádba, ha kiszakad belőled / a lélek, járjanak utána, ameddig csak lehet.” Az élők hangja a holtak vágyával keveredik. És vannak versek, amelyekben a résztvevő lírai én átadja a szót, hanggal ruház fel más szereplőket. Ezek az opusok szerepversekké válnak ugyan, de – s ez nem feltétlenül a könyv stíláris erényei közé sorolandó – csak olyan maszköltésekké, amelyek az úgynevezett nem szerepjátszó versek közötti elhelyezésük és az azokkal való nyelvi megformáltságuk (beszédmód, versforma) azonossága tekintetében visszautalnak a résztvevő megfigyelőre, nevezzük *orgonistának*. Ilyen szempontból nem karneváli költészet jön létre, kötet szintjén többszólamúság helyett azonos hangfekvés, ami hol tragikus, hol ironikus színezetet kap, s ez a rezignált-ironikus látásmód a védjegye a lírai beszédnek. Érvényes ez még az olyan versre is, mint az önmagában több-, pontosabban kétszólamúnak tekinthető *Balogh Ferenc és Szilágyi Domokos utazása 2019-ben a kolozsvári elkerületen*, amely a tér-idő szabad

kezelésének, az idő- és térhatárok felszámolódásának a szép példája, egyben az identitáshasadásnak, a „Ki beszél?” kérdésre adható válasz viszonylagosságának is a megjelenítője. S ha fel is merül a kérdés, hogy vajon a Házsongárd live mint élőhalott/halottélő város miért csupán a kommunizmus lírai Securitate-dossziéinak, az ügynökvilág mentalitásának megformálásában merül ki a könyvben, akkor ennek a versnek a szövegre rámutató címe (amely hang nem a kétszólamúság része, hanem a résztvevő megfigyelő lírai én hangja, tehát nem *tiszta* szerepvers ez sem) erre eléggé egyértelmű választ ad. Ez a válasz úgy fogalmazható meg, hogy ami megtörtént, az folyamatosan van, történik változatlanul, mintegy cáfolva Radnóti Miklós *À la recherche...* című verse „mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már” sorát, mert így utólag át sem értelmeződhet. Szilágyi Domokos alkotói énje időtlenedik Balogh Ferenc-i énjében, Balogh Ferenc, a hatalommal paktumot kötött ügynök-én mintegy felzabálja Szilágyi Domokos költő nevét (elég, ha csak arra gondolunk, hogy Szisz ügynökmúltjának feltárása miként okozott törést poétikájának befogadás-történetében, ha nem is tudta megkérdőjelezni annak esztétikai értékét), sorsuk, tragikusan összefonódik, végérvényesen egymásba égetődik: „és mi ketten egymáséi vagyunk, mondja. igen, egymáséi”. Ez a válaszféle azonban – amelyet a *Meggyanúsítás fémdetektorral* című vers is alátámaszt („az a sípolás egy életre beköltözött valamelyik fogába. ott lüktet tovább”) – csak az idő működése, a szegmensei (múlt-jelen) közötti határokat felszámoló karaktere vonatkozásában lehet kielégítő.

Továbbra is marad kérdésünk, kételyünk, ugyanis tudjuk, hogy a történelmi Házsongárd időbeli kiterjedése több mint a kommunizmus, nem az a kezdete, és a vége sem. Akkor miért csak erre az aspektusára koncentrál Korpa Tamás? Erre egyetlen, de részlegesen elfogadható válasz a személyesség lehet. Be kell érünk azzal, hogy a nyelvi konstrukcióként létrejött Házsongárd live nem (lehet) azonos a történelmi Házsongárdal/Kolozsvárral, már csak azért sem, mert a költészet – mint jól tudjuk – nem leképezés, hanem (újra)alkotás. Ráadásul vannak olyan versek, amelyek ma élő személyekhez, az élő(bb) Házsongárdhoz kötődnek. El kell fogadnunk tehát az alkotói döntést, hogy szubjektíven mit, mennyit szelektált a kész anyagból, kiknek az

alakját, munkásságát emelte be a kötetbe, és teremtett általuk fiktív világot. Függetlenül attól, hogy most ezek a valóságban még élő vagy elhunyt szellemi emberek, úgy vélem, többnyire olyanok kerültek be a live streambe, akikhez vagy személyes kapcsolat fűzte, fűzi az ember és költő Korpa Tamást, és/vagy akiknek az életműve meghatározó volt gondolkodói attitűdjének, költői énjének formálódásában, illetve akiket ezen belül is markáns kolozsvári-házsongárdinak gondolt ennek a szubjektív költészetvárosnak a kialakításában. Ezek együtt többnyire olyanok, akik életének, életművének egyik része a kommunizmushoz kötődik, másik része a posztkommunista időszakban is alakul, formálódik. Persze az más kérdés, hogy hol van néhány olyan fontos 20. és 21. századi név és életmű (itt szándékosan nem nevesítek!), amelyeknek – minden szubjektív szűrő ellenére – helyük lett volna egy olyan költői játéktérben, amely mégiscsak a Házsongárd terét lakja be, nevét használja. Meglehet, ezt az olvasóra bízta Korpa könyve, hogy az övé alapján ki-ki tovább írja a saját Házsongárdját, amelyben a meglevők mutatnak rá a láthatatlanokra. Erre instrukciót is ad (megítélésemben) a kötet egyik súlypontjának számító versében, a *Brédában*, amelyben intellektuális magatartásra, szemlélődésre, és – a didaxis veszélye nélkül – látni tanít: „lassíts, szellemek kelnek át a zebrán”. Vagy ahogy arra nyitja fel a szemünket, hogy a Szamos is elveszíti konkrétságát, és vize „előhívó-folyadékjában” a kulturális-szellemi értékek válnak láthatóvá (*Jankovics*).

Úgy látom azonban, néhol túlságosan megterheli az olvasót, mondanám, túl sokat bíz az olvasóra, akinek, meglehet, nincs amit kezdenie vagy nincs türelme mit kezdeni ezzel a bizalommal. Főleg azokra a nem kolozsvári-házsongárdi kötődésű olvasókra gondolok, akik kívül vannak azon a résztvevő pozíción, amit a könyv lírai énjében egy Kolozsvár és Erdély iránt elfogult költő megalkotott, akik nincsenek annak a belterjesebb vagy elmélyültebb Kolozsvár-/Házsongárd-tudásnak a birtokában, amit az *idegen/kevésbé beavatott* számára a nyelv utalásos-töredékes jellege (*Szilágyi Júlia; Jancsó Noémi; Indiánok*), néhol vázaltszerűsége (*A filharmónia tatarozása I., II.*) vagy az összekacsintás allegorikus költői beszéde megbírna, és létre tudna hozni. Utóbbi kategória esetében olyan versekre gondolok, mint a *Central Apartments, Boulevardul Eroilor 46.*, az *Andrea Apartments*,

Str. Baba Novac 1. vagy a *Piccola Italia*, *Str. Emil Racoviță 20.*, amelyekben a szövegvilág megteremti a halállal átítatott élet és az élettől áthatott halál atmoszféráját, és értelmezhetővé válik, a gyakran befogadó azonban a címeikként funkcionáló lakcímek olvastán mégis arra gondol, van itt valami, ami bár nem olyan intertextuális, -kulturális utalás, amely valamilyen közös tudás szerves része, neki mégis tudnia kellene róla, de amelyből ő – a jártasok, a bennfentesek tudásából – ki van rekesztve. Ugyanez a helyzet azokkal a szövegekkel is, amelyek közül jó néhány egyébként a kötet fontos szolamát, sőt alaphangját képezi. Nem tudni, Korpa miért rendel hozzá közismert neveket, ráadásul nem is a cím és a vers közé írva, hanem végjegyzetben, a könyv végén sorolja fel azokat. A kérdés az, hogy ha ezek a nevek fontosak, de a versek önmagukban is érvényes, autentikus világok, akkor azáltal, hogy a kötet végén feloldja a rejtélyt, és elárulja, hogy melyik művet kinek dedikálja, ki emlékének ajánlja (az idézett Cs. Gyimesi Éva- és Térey János-versek mellett még a következőkről van szó: *Játék a kriptában* – Láng Zsoltnak, *Visszahozza neked* – Lászlóffy Csabának és Dominic Stancának, *Látom a Szamosban fürdeni Kafkát* – Gálfalvi Györgynek, *Indiának* – Szöcs Gézának), hoz-e létre a név utólagos szöveghez rendelése funkcionális többletjelentést? Márpedig kellene. Valószínű, ez meg is történik, mert jelentős költők, írók neve olvasható a listán, csak kérdés, milyen mértékben, milyen tágabb kulturális-irodalmi kontextusban. Ebben a tekintetben – valószínű – az olvasói tájékozottság kiterjedése, elmélyültsége a perdöntő.

Az imént vázolt elgondolkodtató, kételyeket támasztó vonatkozásokat azonban mintegy ellenpontozza a könyv koncept jellege. Bár megvan a veszélyei, hogy ha a szerző a szövegeit eleve úgy írja meg és rendezi kötétté, hogy függenek egymástól, egymás viszonylatában olvashatók, akkor az egyes versek elveszítik bizonyos fokú önállóságukat, a részleges önállóság eme hiánya azonban nem válik a teljes opus hátrányává, amennyiben a mű anyaga, struktúrája azt megkívánja. Sőt! Bár egyfelől csökkenhet annak a lehetősége, hogy az egyes művek a tágabb (kötet)kontextus felidézése nélkül is értelmezhetővé váljanak (de szerencsére ebben a kötetben vannak ilyenek is), másfelől viszont a verseknek ez az egymásra utaltsága felerősíti azt

a befogadói elvárást, hogy kompakt világegészként, akár verses regényként olvassa a könyvet, és ne az egyes műre figyeljen csupán. Korpa Tamás tesz azért, hogy ez így legyen. Vannak ugyanis olyan szintézisteremtő törekvések a kötetében, amelyek olyan szabad tér- és időkezelést, többdimenziós világot hoznak létre, amelynek anyaga nyelvi egységes hangolású. Ami tehát korábban hiányérzetnek tűnt a szerepjáték megalkotása tekintetében, az erénynek minősül a kötet egységes hangjának a megteremtésében. Ebben fontos szerep jut a kolozsváriságot-házsongárdiságot létrehozó sűrű szövésű motívumhálónak (a metaforizálódó Kolozsvár/Házsongárd-neveknek, életműveknek, épületeknek, szobroknak, lakcímeknek, üzleteknek, szállodáknak stb.), a Securitate-jelentések szenvtelen-kegyetlen hangjának és a megfigyelték tragikus sorsa jelzésszerű, érzékeny megjelenítési módjának.

És van még valami, ami miatt magam is azt javasolom, hogy érdemes egyben olvasni Kopra Tamás könyvét, különben nem derülne ki a legfontosabb, ami a szerzőt foglalkoztatja, és ami az egyes opusokon keresztül a teljes könyv tétje, alapproblémája. Egyrészt arra vezet rá szelíden, hogy sírkövön innen vagy túl vagyunk, teljesen mindegy, mert életben és halandóságban – Pilinszkyt parafrázálva – menthetetlenül egyek vagyunk, függetlenül attól, hogy mit tehetünk meg egymásért éppen aktuális helyzetünkből adódóan: „ma is, mint minden hétfőn reggel, doamna Pop / ablaktisztító folyadékot spriccel fia fotógravíros / sírkövére, megpucolja egyszerű újságpapírral.” (*Házsongárd live*) Mert szükség van a tisztán látásra, a fizikaira és a metafizikaira egyaránt, szükség van a többdimenziós receptivitásra, amelyben együtt van múlt és jelen, szellemi és fizikai közeg, Házsongárd és Házsongárd live. S akkor talán előítélet és ítékezés helyett könnyebben helyére kerülhetnének és árnyaltabban értelmezhetőbbé, élhetőbbé válhatnának olyan alapfogalmak, mint: embertelenség, kínzás, kiszolgáltatottság, szenvedés, árulás, bűn, lelkiismeret-furdalás, vesztetni tudás, megbocsátás, áldozatiság, humánus, emlékek, kultúra, költészet, élet, halál. Másrészt marad a kínzó kétely (és ebben hagyja Korpa az olvasóját): ha az egyszer volt a jelen része, ha a Házsongárd live nyelviségének nincsenek tér- és időbeli, tehát nyelvi határai sincsenek, akkor nem illúzió-e az iménti elképzelés (figyelembe véve azt is, hogy nem érteni, mit „sziszte-

gett a szobor” – *A Mátyás-szobor vallatója voltam*)? Hiszen a nyelv, amely mindezt költőien elbeszéli, a Securitate-nyelvhez hasonlóan nem ugyanúgy manipulált költői vigasz-e? Költői szabadság? Nyelvi-kulturális transzparencia vagy determinizmus? Nem tudom. A „zárszó, ha lehet, legyen ez: innentől mindent megengedek / neked.”

*Akasha 17., 2019
(110 x 100 cm, akril, vászon)*

Istók Eszter

AZ VAGY, AKI _____?

A kötet olvasását csak saját felelősségre ajánlom. Ughy Szabina első, reményeim szerint nem utolsó novelláskötete¹ veszélyes élményt kínál, az önmagunkra ismerés számos borzalmas pillanatát. Létünk olyan jól elásott, kordában tartott fájdalmait, szőnyeg alá seprert benyomásainkat zúdítja ránk, amikkel senki sem néz szembe szívesen. De attól még léteznek. Tizenhat történet és még több emberi kapcsolat.

De kezdjük az elején. *Homok a szélben*, *La Isla Bonita*, klasszikus zongoradarabok, egy raszta gitározása, *Eye of the Tiger*, *Baby Shark*, vagy éppenséggel *Hunger*. Számomra a negyedik írás (*Csucsó*) adta az első igazán erős benyomást. Előtte is ott van persze az intermedialitás nyújtotta „játék” lehetősége, amely minimum értékelendő, de Madonna *True Blue* albumáról, amely a nők szexuális szabadságáról szól, ráadásul azt a dalt választani, alias húzás volt. Az aljasnak pár mondatom erejéig hadd kölcsönözzek pozitív jelentést. Hatásvadász? Nem, nem erről van szó véleményem szerint, hiszen anélkül is megállja a helyét a novella, nem épül rá a számnak a kontextusban nyújtott felkavaró természetére. De egy plusz réteggként működik, az alapos(abb) olvasás jutalma; hat, ha élünk a lehetőséggel. Megállapításaimat minden zenei utalásra igaznak találom a kötetben. Hasonlóképpen, az intertextusok sem érződnek öncélúnak. Ezekre példa az Áprily-vers sírfeliratként való alkalmazása (*Anyák napja*), vagy Nemes Nagy Ágnes Lázárja (*Pillangó*).

1 Ughy Szabina: *Az átlátszó nő*. Budapest, 2023, Prae Kiadó.

Egy másik, említésre méltó erénye az *Átlátszó* nőnek az önreflexivitása. Ez nagyon szépen kirajzolódik *A kéziratban*: „Csak megváltoztak a dolgok. Túl nagy a zaj. Mindenki ír. Például most nagyon mennek a női témák, ezek elég jól fogynak. Talán esetleg erről lenne érdemes írnia. Vagy erről a kapcsolatról egy másik szemszögből, hogy jobban bemutassa a bántalmazás oldalát, ahogy kihasználja ez a férfi. – Elszégyellem magam. Kezdek úgy beszélni, mint a kiadóvezető. – Bocsnat. Ma már, ha nem tudja magát menedzselni, vagy valamiért nem egy slágertémáról ír, akkor...” (128.) Minden bizonnyal tudatos ennek a passzusnak a kötetben való szerepeltetése, de még milyen jó döntés.

Mindezek után pedig felmerül a kérdés, hogy miben egyediek ezek a novellák, amik ebben a valóban igen felkapott (itt megjegyezném, hogy jó okkal sokat tárgyalt) témában születtek? Milyen tényezők teszik kiemelkedővé Ughy Szabina sorait?

Semmiképp nem az, hogy mindegyikük valamiféle hiányra mutat rá, hiszen tucatszám nőnek ki a földből az olyan jellegű írások. De nem is a szavak hiányának problematikája, ami miatt igazán kitűnnek. Mindannyiunk környezetéből fel lehetne idézni például egy önmagát házasságában elvesztő nőt, egy lányanyát, egy megkeseredett öregasszonyt, egy magasan funkcionáló depresszióst. Ami ezekben az írásokban olyan sajátos, és ez lehet a sikerének legnagyobb „titka”, hogy minket, olvasókat szembesít azzal, hogyan bánunk a felvonultatott emberekkel. Ezek a nők sokszor nem a szavak híján vannak, hanem fülekén. Ha a kötetet olvassuk, nem tudjuk elfordítani a fejünket. Az olvasás a meghallgatás gesztusára kötelez. Pedig mennyivel könnyebb lenne nem észrevenni azokat, akik nem felelnek meg az „átlagosnak”. Szembenézni velük annyi, mint a saját mulasztásainkkal szembesülni. Mi több, a tudattal, hogy mi is könnyedén a sorsukra juthatunk, vagy netán, nocsak, egy cipőt koptatunk. Ettől Ughy Szabináé Ughy Szabina hangja. S hogy miért olyan átütőek egy-egy pillanatig felvillantott karakterei? Nos, nyilvánvaló írói képességein túl talán azt még számításba vehetjük, hogy irodalomterápiával is foglalkozik.

A tizenhat novellából tizenegy esetén szereplő-narrátor jelenik meg, aki valamiféle önmeghatározást, önmegvalósítást vágyik véghez vinni, és ebben akadályozva van, valamely külső (mérgező környezet vagy [és] kapcsolatok, társadalmi elvárások, szegénység s a többi) vagy belső

(mentális betegség, öregedés) körülmény által. Természetesen, ezek mind összefonódnak, okai és következményei egymásnak.

Az élőbeszéd-szerű stílus nem meglepetés már, de hozzáad annyiban a kötethez, hogy még életszerűbbek tőle a találkozások. Az a benyomásunk támadhat, hogy terapián vagyunk, a szakember székében. Kivéve, hogy „pácienseink” nem tőlünk kérnek útmutatást, az esetek nagy részében a szerző engedi, hogy karakterei „magukat fejtsék meg”. Ami szememben ismét dicséretesnek számít, de megérttem, ha valakinek már túl szájbarágós.

„Igyekszem megszaporázni a lépteim, de a combom belső fele tegnap kidörzsölődött, mert nadrág helyett szoknyát vettem fel” (88.) – írhatná bárki, már akinek összeérnek a combjai séta közben. Olyan érzés, mintha a tested bántana téged. Bizarr. Aki nem ismeri ezt a tapasztalatot, biztosíthatom róla, nem élmény. Az írásból ilyen elejtett, teljesen természetes megjegyzések mentén rajzolódik ki, hogy a kövér ember valahogy, folyamatosan tudomást kell hogy vegyen a testéről, olyan helyzetekben is, amikor másoknak ez nem feltétlen jut az eszébe: „(...) de hamar rá kellett jönnöm, hogy Dubajban elég kevés járda van. A belvároson kívül pedig kocsi nélkül közlekedni életveszély. Pláne az én testemmel. Hiába lapultam a falhoz, még így is sokszor süöltak azok a hatalmas autók.” Ez sima tényközlés, így van és kész. Zongoratanárnő hősünk ezeket a gondolatokat szövi az önnön lelki analízise közé. Persze minden összefügg, és ezt ő is tudja.

Egy másik kiváltképp erős pontja a kötetnek a betegségábrázolás. Mi történik, hogy viszonyulsz a testedhez, ha az cserben hagy? Az *Éjszakai műszak* és a *Pillangó* című írásokban számomra lenyűgöző ezek tárgyalási módja. „Velem kapcsolatban legfőképp a számok érdekeseek. 170 centi, 31 kiló, 13 év. A fehérvérsejtem 3,5, a GPT 48, a trombocitám épp csak megközelítette a normális határértéket, de már két napja nem hánytam, hát hazaengedtek a kórházból. Ha teljesítem a minimumértékeket, a nagyjából átlagosnak mondható szintet, csak akkor mehetek haza.” (112.) Számadatok egyenlő a testem. (Hol) vagyok én? – tevődik fel a kérdés. A másik említett történet idős hölgye pedig lassan megfullad, nem tudja véghez vinni tervét, hogy még egyszer ő rendelkezessen a teste felett.

Érdekes, hogy itt két végletről van szó. A reprezentáció fontos. Klisé ide vagy oda, ennek a ténytudását nem igazán lehet megkérdőjelezni,

és nem is látom ennek szükségét. Igaz azonban, hogy könnyű túlzásba esni, sokszor performatív lesz az egész, a közbeszédben elterjedt „kötelező körök lefutásává” silányul. És még ezt sem lehet Ughy Szabina szemére vetni. Rengetegen tudnak bizonyára legalább egy, habár úgy gondolom valahol, hogy több karakterhez, élethelyzethez kapcsolódni. És ez nem (feltétlen) keserűséggel jár, hanem inkább jó érzés lehet, tudni, hogy nem vagyunk egyedül.

Akad egy-két írás, hogyne lenne így, amit nem gondolok olyan erősnek, mint a kötetet általánosságban. Ilyenek a *#karacsony #futas* vagy *864 ölelés*. Az első esetben, habár értem a miértjét, a formát nem tudtam befogadni. A *864 ölelés* pedig nem éri el azokat a végpontokat, szélsőségeket, mint azt megszokhattuk. De mindez szubjektív benyomás – én ezekhez a történetekhez tudtam legkevésbé kapcsolódni.

Azt hiszem, ennyiből már bőven kiviláglik, hogy az *Átlátszó nőt* érdemesnek találom az azt övező figyelemre. Beépül mind a jelenleg folyó diskurzusokba (itt főként a tudatos nő képére gondolok, arra a tudatosságra, amely a szereplők jelentős részét jellemzi, a testpoétikára, a [transzgenerációs] traumákra, az érzelmi munkára), mind a szerző életművébe.

Végtére is rádöbbenünk, hogy életünkben sok az „átlátszó nő”, sőt (akinek nem inge...) mi is sokszor lehetnénk vagy vagyunk átlátszó nők.

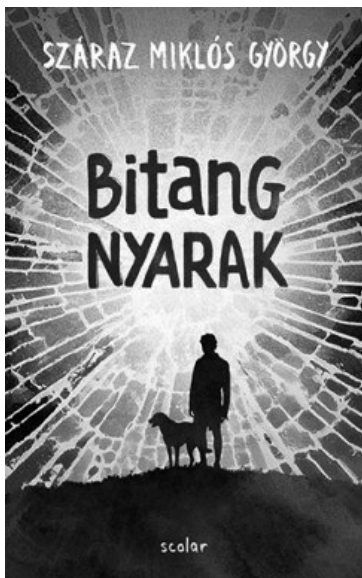

Akasha II., 5., 2020
(80 x 100 cm, akril, vászon)

Zsidó Ferenc:

„NEM TÖRŐDÖM
A REGÉNYES ELEMekkel”

Száraz Miklós György új kötetének¹ hátlapján az áll, hogy a könyv szövegei „regényként és novellákként is olvashatók”. Bár efféle elsősorban marketingfogásból írnak a kiadók, hisz, úgy tűnik, a regény piacosabb, mint a novella. Száraz Miklós György kötete esetében ez nem reklámszöveg, mert valóban összeolvasható regényként a tíz történet, annyira, hogy a kritikus nem is érti, miért nem szabályos regénynek írta meg a szerző a művét. De ebbe talán nem is kell jobban belebonyolódni, mert mi az, hogy szabályos (és nem szabályos) regény? Maradjunk annyiban, hogy a tíz történetnek egy serdülő fiú az énelbeszélője (ugyanakkor a retrospektív, utólagosan értelmező perspektíva is megjelenik), a helyszín végig egy Budapest melletti falu, a mellékszereplők is visszatérő figurák, a történetek pedig úgy épülnek egymásba, hogy kiadnak valami kerek-egészet, felépítenek egy világot.

Gyerekcsínyek, játékok, szerelmi kalandok jelennek meg az egyes fejezetekben, de mindegyiküknek nagy a tétje: rítus, beavatási szertartás valamennyi, a felnőtté válás felemelő vagy traumatikus mozzanatai.

A stílus élőnyelvi, olykor nyers, szókimondó – vélhetően a téma, a környezet határozza ezt meg: egy viszonylag vad, ijesztő miliőt ábrázol a szerző, lecsúszott, démoni alakokkal, lumpenproletárokkal, mélysze-

1 Száraz Miklós György: *Bitang nyarak*. Budapest, 2023, Scolar Kiadó.

génységben élő figurákkal, a brutálisan puha kádári szocializmus éveiben. Adott ennek a falunak a „normális” arca is, a kórházként használt kastéllyal (ahol az énelbeszélő orvos anyjával és művész apjával lakik), az iskolával, főúttal, de inkább a szélsőségek kerülnek fókuszba, az énelbeszélő az ezekkel való találkozások révén tapasztalja meg saját képességeit, korlátait, emberségét, empátiáját, vagy éppen gonoszságát. Épp ezért mindegyik történet drámai, ugyanakkor megjelenik a világra való rácsodálkozás boldogsága, a nyers valóságon való felülemelkedés lehetősége: olvasás, kontempláló csavargás révén. A kötet legdrámaibb története az *Ahogy megöltük az öreg Gilt*, van ebben gonoszság, áldozathibáztatás, együttérzés, másság és annak elfogadása, mely a mindenkori hatalom működésének embertelenségét is példázza.

Az első, kiskamaszkori szerelmeket szenzuálisan, mégis poétikusan ábrázolja: megjelenik a mindent elsöprő szexualitás, de a másik nemre való rácsodálkozás szakralitása is: „Csukott szemmel, hosszan, odaadóan, és szinte lebegtem, ájultan úsztam abban a csókban, a női test, a nyál, a haj, a bőr illatában, a női kéz érintésében.” (65. o.)

A dráma egyébként az idilli történetek közepette is felbukkan, a följobb idézett *Rio Lobo* című novella szerelmi beteljesülését egy tragikus véletlen hiúsítja meg, melyet a balladisztikus tömörséggel, csupán sejtelem szintjén közöl velünk az énelbeszélő.

A kötet másik legmeggrázóbb története a *Darázs* című, amely kettős értelemben is beavatás: a hatalommal és a mássággal való találkozás révén. Az énelbeszélő felidézi a tanyasi gyermekekhez fűződő ambivalens viszonyát: furcsaságuk miatt kiközösítették őket, ugyanakkor egy kettős haláleset rádöbbeníti a főszereplőt, hogy ők is esendő, szánandó emberek, gonoszságán felülemelkedve, empátiáról tanúskodva osztozik gyászukban. Néhány évvel később e tanyasiak közül néhányat munkás-örként lát viszont: „Őrzik a szocializmust. Kell is, még a végén ellopja valaki.” (163. o.) Ekkor sikerül tisztáznia érzéseit, rádöbennie, mennyire befolyásol egy serdülő fiút a nyájszellem. A serdülők gonoszságára másutt is utal, próbálva utólag megérteni gonoszságuk mozgatórugóit, frusztráltan állapítva meg, hogy míg a szülei tökéletesnek látszanak, ő képtelen jó lenni: „Apa nem csak jó meg kurva okos. Hibátlan is. Te meg orvos vagy. Hivataltól jó. Körülöttem mindenki jó. Csak én vagyok gonosz. Meg ronda is. Nekem ez jutott.” (76. o.)

Ugyanakkor az is nyilvánvaló: az, hogy képes reflektálni saját gonoszságára, máris kiemeli belőle.

Apropó, felnőtt világ: valamivel később azt is hangsúlyozza, hogy ebben a tökéletességi álcában a felnőttek érdektelenné váltak számára: „A felnőttek idegenek voltak, és unalmasak. Árnyak, kísértetek. Nem is léteztek.” (92. o.)

A kötet címet így világítja meg az énelbeszélő, relativizálva a történeteket, a fikciót, az időtlenség dimenziójába helyezve át azokat: „Bitang rossz nyár. Egy füledt, véget nem érő nyár, amilyen sosem volt és sosem lesz, ami valóságosabb, tündöklatesebb és vakítóbb, és persze nyomorultabb is a többinél, mert benne az összes nyár, ami valaha volt és valaha lesz. Szeretem a nyarakat.” (182. o.) A felnőtté válás, az értékhiányos valóságra való rádöbbenés olykor kiábrándító, amolyan József Attilá-s következtetésekre juttató: „Úgy érezte, útvesztő a világ, amit nem kerülhet ki, és amiből nincs kijárat” (184. o.)

Említettem, hogy énelbeszélői nézőpontú a kötet, de olykor előtérbe lép a kívülálló narrátor, reflektál önmagára, az alkotás folyamatára. Például: „Ha érdekes ez a történet, akkor innen az.” (147. o.) Így tesz az utolsó történetben is, ami mintegy keretbe foglalja az eddigieket, a primer olvasat mellett megadja a metaforikus olvasatok lehetőségét, a novellák füzérét valóban regénnyé minősíti: „nekem kell kézbe vennem a dolgokat, felcsippentem a fonalat, az elbeszélés foszladozó szálát...” (199. o.) Ekkor tudatosul benne, hogy a szocializmus keretei között a szabadság vérfagyasztó, a tudás inkább veszélyes (pl. a határon túli magyarokról való tudás, stb.), és hogy mindazok a történetek, melyek az énelbeszélő kora serdülőkorát meghatározták, nem tűnnek el: „kísértetként sorjáznak elő a múltból a rég elfeledetnek hitt alakok”. (211. o.) Ezért szükséges a retrospektivitás, az újramesélés, az újraértelmezés, a serdülő fiú és idősödő hasonmása érzéseinek, gondolatainak szembesítése.

Amint jeleztem, az énelbeszélő családi viszonyrendszerének mozaikjai is megjelennek, de hangsúlyosabb a tágabb környezet, a falu társadalmának rajza (a maga szélsőségeivel); a fő tét: feltérképezni ennek a környezetnek az énelbeszélőre gyakorolt hatását. A lumpen – vélhetően a serdülő nézőpontja miatt – félelmetesebbnek, gonoszabbnak tűnik, mint például Tar Sándor *A mi utcánk* című kötetének peremfigurái (azok inkább esendők, szánandók vagy mulatságosak).

Nem szociográfiát ír Száraz Miklós György, nem célja a társadalmi összefüggések mélyebb feltárása, és szinte-gyermekeként énelbeszélője sem érti/ismeri a mélyebb összefüggéseket, a szocialista Magyarország társadalmi feszültségeit (rejtett munkanélküliség, a cigányság megoldatlan problémái, stb.), neki csupán benyomásai, élményei vannak, melyek egy életre elkísérik, és utólagos értelmezésért kiáltanak. Az utólagos felismerés lehetősége azonban legalább adott – mint ahogy az elengedése is, az önmarcangoló kérdések megválaszolása révén. Ilyen értelemben fontos, bár de facto nem megjelenő szereplő az énelbeszélő időskori énje: mert ugyan a fiatal szemével látunk, a látottakat az idősével értelmezzük, ő összegez, von le következtetéseket, vagy bocsájt meg bölcsen, a felnőttkori tapasztalatok perspektívájából önmagának. Ez az önismereti igény, az önreflexió biztosít egy mélyebb dimenziót ennek az ifjúsági kalandtörténetnek.

Az elbeszélő, ars poeticája szerint, nem törődik a regényes elemekkel, ez a törekvés abban konkretizálódik leginkább, hogy számos „szaftos” részlet homályban marad, hogy az utolsó „koronatörténet” például tudatosan torzó (pontosabban el sem kezdődik igazán, csak lehetősége villan fel), ezzel együtt ez a könyv, ahogy erre már utaltam, feszültségekkel, fordulatokkal van tele. Tépelődöm, milyen lehetne, ha a szerző a regényes részletek kidolgozására törekedett volna?! (Játékon innen és túl: kedves Száraz Miklós György, Esterházyval szólva: kérhetnék egy regényes változatot??)

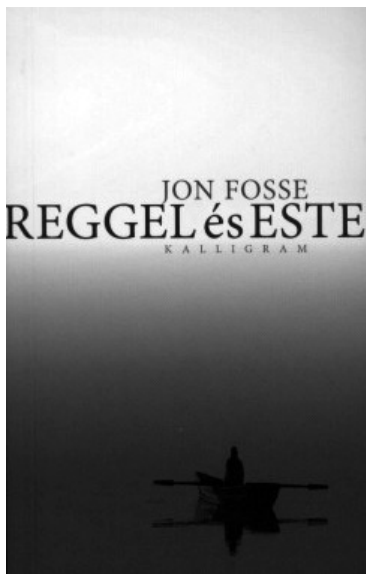
Mindenféle értelemben „erős” könyv a *Bitang nyarak*: mert lebilincselő olvasmány, mert pár „durva” jelenet is van benne, mert úgy villant fel társadalmi problémákat, hogy elsősorban az egyén érdekli, a történelem lélekre gyakorolt hatása. Bildungsroman, mely azt sugallja, hogy a személyiség alakulása társadalmilag determinált. És ha már itt tartunk, és a műfaji skatulyázással amúgy is bajunk volt, hát tessék: Szárazmiklósgyörgyroman.

Borcsa János

AZ EGYÉNI LÉTEZÉS MINT BONYOLULT BIZONYOSSÁG

Egy szürke reggelen Johannes, a nyugdíjas kort megért norvég halász, Peter barátja motorcsónakjába száll, és kezdenek kifelé evezni a kikötőből. A kívülálló elbeszélő mondja el aztán, hogy mit lát és mit érez Johannes a csónakban ülve: „látja az út mentén magasodó házakat és otthonokat, és könny szökik a szemébe attól, amit lát, a cserjéstől, mindentől, hisz mind régi jó ismerősök, itt van otthon a világban, ez az övé, minden, a dombok, a csónakházak, az apálykor vízből kibukkanó kövek, és Johannes úgy érzi, hogy többé nem fogja látni, de magában hordja, benne marad, mint egy hang, igen, mint egy belső hang, és a szeméhez emeli a kezét és megdörzsöli a szemét és látja hogy minden ragyog, ragyog az ég, a házfalak, ragyognak a kövek, és Johannes nem ért már semmit, mert ma semmi se olyan, mint régen, valaminek történnie kellett, de ugyan mi az a valami?, gondolja Johannes (...), de miért lát mindent olyan tisztán és élesen ezen a szürke reggelen?, nem, ezt nem érti, gondolja Johannes”. (56. o.)

Az író által elbeszélte teljes történet ismeretében mondhatjuk, hogy a fentebb megidézett nap – mintegy ellentétezve a hős világrajöttét bemutató jelenetet – Johannes földi világból való távozásának a napja. Nem élet és halál, hanem születés és meghalás keretezi az ember földi életét. Ha megtörténik az egyik, be kell következnie a másiknak is, az élet viszont valamiként folytatódik, csak hogy ennek elmondására nin-

csenek szavak, sőt fel sem fogható a maga teljességében, ami az egyén földi létezésén túl van. „Se nem jó, se nem rossz, csak végtelen nyugalom és egy pici derengés, és fény, bár szavakkal nem lehet elmondani, amire nincs szó (...)” – mondja Johannes társa. (101. o.)

A Nobel-díjjal kitüntetett Jon Fosse (1959) *Reggel és este* című kisregényét¹ 2010-ben A. Dobos Éva fordításában adta ki a Kalligram, második kiadására pedig a díjazott nevének nyilvánosságra hozatala után, 2023 őszén került sor.

Minthogy a szerző életkérdéseket állít műve középpontjába, témái és kérdésfelvetései tehát egyetemesek, így mindig s mindenhol számot tarthat az olvasó érdeklődésére. A születés, a „rideg világba” való megérkezés ezúttal is felveti a megsemmisülés vagy a veszteség kérdését, jelen esetben az apa örömébe aggodalom is vegyül fia világra jöttének perceiben, s csakúgy felmerül az élet folytonossága a két jó barát, Johannes és Peter földi létből való távozása után, hogy tudniillik – mondja a narrátor – „olyanok, mintha valóságos lények lennének”, illetve a Peter megfogalmazásában: „Ott találsz mindenkit, akit szeretsz, akit meg nem szeretsz, nem lesz utadban.” (102., illetve 101. o.)

Az újszülött főhőst nagyapjáról nevezik el Johannesnek, és mindössze világrajöttéről szól az első, rövid terjedelmű rész, a másodikban pedig ugyanazon figura utolsó napját mutatja be a szerző. Egy emberi élet summáját kapjuk, ha nem is – úgymond – egy évszázadnál hosszabb nap keretében elbeszélve. Ebben a terjedelmes részben aztán valószerű és valószerűtlen gyakorta egymásba tűnik, álomszerű események, fordulatok teszik hangulatossá a történet előadását, illetve „vágások” keltik a filmszerűség benyomását.

Megszokott és mégis szokatlan Johannes számára ez az utolsó nap. Még saját cselekedeteit illetően is egyszerre érzékeli a bizonyost és a bizonytalant. A kikötő felé vezető ösvényen haladva is minden a réginek és mégis megváltozottnak tűnik számára: „megy minden a régi szokás szerint, az biztos, de közben mégis minden megváltozott, vagy mégsem?, gondolja Johannes és felnéz az égre, de az ég ugyanolyan szürke, mint máskor. Minden a régi, gondolja Johannes. És ő maga is a régi, igen, öreg, annyi szent, de erős és egészséges, és ma reggel olyan könnyen vitte a lába, mint legénykorában, de mintha zsibbadna a keze?,

1 Jon Fosse: *Reggel és este*. A. Dobos Éva fordítása. Budapest, 2023, Kalligram Kiadó.

mintha nem akarna mozdulni?, jól érzi?, gondolja Johannes (...) és a hosszú fáradt ujjaira néz és látja, hogy a körme körül kékül az ujj hegye.” (39. o.) Szorong, ami kitűnik gondolataiból és szavaiból, aznapi fizikai állapota pedig aggodalmat vált ki hősünkéből: „Mi a csuda, mondja Johannes.” (Uo.) De barátja állapota is nyugtalanító: „siralmas látvány ez a Peter, mintha darabokra akarna hullani.” (63. o.)

Általában a gondolatok vagy szavak járnak elől, úgymond, s ezeket követik a szereplők cselekedetei. Nagyon is életszerű ez a megközelítés, s ezáltal is az írói ábrázolás nyomán egy becsülendő erkölcsi lénynek ismerjük meg a főhőst. Kiemelendő továbbá, hogy gondolatai, beszéde és cselekvései összhangban vannak, egyik sem mond ellent a másiknak, tehát Johannes egy feddhetetlen személyiség.

A választott műfaj ugyan korlátot szab az epikai gazdagságnak, úgymond a cselekményességnek, mégis a mű teremtett világa tágas. Az élet kérdésességeinek hangsúlyozása, a mintha-állapotok és -helyzetek ismétlődése – ezért van fontos szerepük az ismétléseknek és variációknak –, valamint a való s az álomszerű jelenetek egymásba tűnése révén egyfajta teljességet s az emberi létezésre különösen jellemző bonyolultság súlyát érezheti az olvasó.

Egy kivételes, álomszerű nap hangulatát kelti hát életre az író, amit egyetlen rövid idézet is pontosan visszaad: „mi a csuda lelte, nem olyan ez a nap, mint a többi, más ez a nap, mint a többi, valami másképp van, mint ahogy lenni szokott, gondolja Johannes, és összerezzen, itt áll Peter a szeme előtt, de hiszen Peter már halott!, meghalt már réges-régen, igen, már rég meghalt. De hiszen itt van előtte, és húzza kifelé a csónakját. Johannes saját szemével látja, most már világos, hogy Peter él, essen ki a szeme, ha nem, miért is gondolta, hogy Peter halott?, gondolja Johannes és megrázza a fejét és azt gondolja hogy meg kéne kérdezni Petertől hogy halott-e vagy sem (...), és maga sem érti, hogy gondolhatta, hogy Peter halott, hiszen itt van a szeme előtt, itt van előtte Peter és látja, hogy Peter beszáll a csónakba.” (50–51. o.)

Összetettség jellemzi a közlésformák tekintetében is a szöveget, amint a fenti idézetből kitűnik. Összefonódik elbeszélés és leírás, valamint a szereplők megszólaltatása, jelesen a függő beszéd, valamint a belső monológ. Nyelvileg tesz kísérletet az író az egyéni létezés mint bonyolult bizonyosság megteremtésére. Még az írásjelek rendhagyó használatával is erre figyelmeztet. A születést és halált központba állító

kétrészes műre általánosan vonatkozó jellemzés szerint pedig „a végenincs, ismétlésekkel és variációkkal teli, kusza és pontos mondatok a keletkezés körüli kialakulatlanságot és az elmúlást megelőző szétesést egyaránt színre viszik.” (Vass Norbert: A Nobel-díjas Jon Fosse kisregénye tengerbe ejtett, profán evangélium. *Könyves Magazin*, 2023. nov. 6.)

A *Reggel és este* két fő figurája, az ő életmódjuk és -körülményeik bemutatása megengedi, hogy Péter és János élete egyes epizódjainak korunkba, illetve egy profán világba való travesztálására, áthelyezésére gondoljunk. A család, a szolgálat, a barátság, no meg a szürreális és csodás elemek jelenléte Fosse hőseinek életében, valamint a szeretet gyakorlása részükről talán a Mester által meghívásban részesült galileai (ember)halászok esetét idézik, de mindenképpen ezzel új távlatot kap a kisregény, kiegészítve annak jelentéstartományát egy több mint kultúrtörténeti réteggel...

Akasha 16., 2019
(110 x 100 cm, akril, vászon)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Ilona – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árva Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóboldogfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Maroszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászónújfalva
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvita
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Antal – Csíkszereda
Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalva
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagyí József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely

Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
Haáz Sándor – Székelyudvarhely
Hadnagy Géza – Farkaslaka
Halász Péter – Gyimesközéplek
Haller Béla – Marosvásárhely
Hantz András – Kolozsvár
Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
Hertza Mikola – Csíkszereda
Dr. Holló Attila – Csíkszereda
Hubert Sándor – Bukarest
Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
Imecs Márton – Kolozsvár
Incze Szabó László – Marosvásárhely
Istvánffy Katalin – Torda
Izsák Balázs Árpád – Maros-
vásárhely
Jancsó Miklós – Kolozsvár
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Joikits Attila – Szilágysomlyó
József Álmos – Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kacsó Elemér – Temesvár
Kacsó József – Hármashalu
Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Káli Király István – Marosvásárhely
Kánya József – Csíkszereda
Katona Gizella – Kolozsvár
Kedves Béla – Gyimesközéplek
Kelemen Hunor – Csíkszereda
Kémenes Bernadette – Gyergyó-
szentmiklós
Kerekes Ágnes – Nagyvárad
Keresztes Éva – Brassó
Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
hely

Király Gyöngyi – Marosvásárhely
Király Zoltán – Kolozsvár
Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
Kocsis László – Marosvásárhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán Gábor – Énlaka
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Szentegyháza
Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé – Cernavodă
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Béla – Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
Kovács Katalin – Csíkszereda
Kovács Mária – Székelyudvarhely
Kovács Piroska – Méréfalva
Kovács Zsuzsanna – Bukarest
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
Köllő Éva – Borszék
Kristó Tibor – Csíkszereda
Kürti Miklós – Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre –
Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
László Csaba – Csíkszereda
Lászlófy Pál István – Csíkszereda
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda

Léstyán Sándor – Kézdivásárhely	Orbók Ilona – Csíkszereda
Loghin Gizella – Brassó	Pál Tibor – Kézdiszentlélek
Lőrincz József – Székelyudvarhely	Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Luka Klára – Sepsikőröspatak	Pálffy József – Csíkszereda
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár	Papp Zoltán – Zilah
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya	Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Markó Béla – Marosszentkirály	Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy	Péntek János – Kolozsvár
Marton Erzsébet – Marosvásárhely	Pénzes Jenő – Bereck
Dr. Marton József – Gyulafehérvár	Péter Éva – Csíkszereda
Márton Ferenc – Temesvár	Péter Gergely – Csíkszereda
Maşaleriu Erzsébet – Gyergyóremete	Péter Péter – Székelyudvarhely
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár	Petres Sándor – Csíkszereda
Mátyás Endre – Szováta	Dr. Piros György – Csíkszereda
Mester Zoltán – Szováta	Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
Mihály János – Lővéte	(8 darab egyéves előfizetés)
Mihály Orsolya – Kolozsvár	Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Miklós István Csongor – Csíkszereda	Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Mikola Éva – Torja	Ráduly János – Kibéd
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy	Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete	Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Mirk László – Csíkszereda	Rancz Árpád – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda	Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Molnár Endre – Marosvásárhely	Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Molnár Vilmos – Csíkszereda	Sata Lóránd – Voluntari
Murányi János – Székelyudvarhely	Sántha Emese – Marosvásárhely
Nádudvary György – Brassó	Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos	Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely	Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Nagy Benedek – Csíkszereda	Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Nagy József – Gyergyóremete	Sata Klára – Csíkszereda
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy	Seprődi József – Dicsőszentmárton
Nagy László – Zilah	Silye Béla – Székelyudvarhely
Nagy Melinda – Nagyvárad	Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely	Sóbestér Klára – Marosvásárhely
Nagy Sándor – Székelyudvarhely	Sófalvi László – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy	Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely	Straub Etelka – Nagyvárad
Oláh Sándor – Csíkszereda	Suba Ilona – Marosvásárhely
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós	Szabó-Biró Brigitta – Csíkjénőfalva
	Szabó Attila – Nagyalambfalva

- Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszicsó
 Szabó Magdolna – Csíkszicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéppok
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Útő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest

Dokumentációs Könyvtár – Székelyudvarhely	Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely	Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek- ség Csíkszeredai Segédpüspöksége	Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda	Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé- delmi Igazgatóság – Csíkszereda	Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
Haszmann Pál Közművelődési Egye- sület – Csernáton	Községi Könyvtár – Etéd
Iskolai Könyvtár – Szárazajta	Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos	Községi Könyvtár – Fenyéd
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfi- zetés)	Községi Könyvtár – Galócás
Keramika Kft. – Csíkszereda	Községi Könyvtár – Gelence
Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely	Községi Könyvtár – Gidófalva
Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egy- éves előfizetés)	Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy	Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsí- szentgyörgy (2 db. egyéves előfi- zetés)	Községi Könyvtár – Gyergyóditró
Kovászna Megyei Tanács – Sepsí- szentgyörgy (5 db. egyéves előfi- zetés)	Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár – Balánbánya	Községi Könyvtár – Gyergyóremete
Községi Könyvtár – Barátos	Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár – Bardoc	Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár – Bereck	Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
Községi Könyvtár – Bögöz	Községi Könyvtár – Hídvég
Községi Könyvtár – Bölön	Községi Könyvtár – Homoródalmás
Községi Könyvtár – Csernáton	Községi Könyvtár – Homoródszent- márton
Községi Könyvtár – Csíkdánfalva	Községi Könyvtár – Kányád
Községi Könyvtár – Csíkkozmás	Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva	Községi Könyvtár – Karcfalva
Községi Könyvtár – Csíkpálfalva	Községi Könyvtár – Kászon
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos	Községi Könyvtár – Kézdivipolyán
	Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
	Községi Könyvtár – Kommandó
	Községi Könyvtár – Korond
	Községi Könyvtár – Kökös
	Községi Könyvtár – Lemhény
	Községi Könyvtár – Lövéte
	Községi Könyvtár – Maksa
	Községi Könyvtár – Mikóújfalu
	Községi Könyvtár – Nagyajta
	Községi Könyvtár – Nagybacon
	Községi Könyvtár – Nyárad- magyarós
	Községi Könyvtár – Oklánd

- Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterszébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest

Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 Dr. Gönczi Béla – Nagykőrös
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest

Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Kiss Éva – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Csereszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosza Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császáz
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Máriás József – Nyíregyháza
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Mészáros János – Gödöllő
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor

Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Dr. Pocsay Gábor – Gyula
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Százak Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg

Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tök János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyói Faluház és Könyvtár
 – Algyó
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest

Magyar Patrióták Közossége – Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyó
 Országgyűlés Hivatala – Budapest –
 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentes
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
Csipkó László – Bécs
Csutak Magda – Bécs
Dr. Forbáth Klára – Bécs
Galvácsy Imola – Bécs
Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
Dñes-Pichot Hanga – Chécý
Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
Dr. Dobó Tibor – Demmin
Gaál Julianna – Aalen
Haáz Katalin – Braunsweig
Juliana Johrend – Buchen
Kisslaki László – Steinbach
Schultz Orsolya – Rostock
Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
Szakács-Konnerth Mihály –
Friedrichshafen
Száva Péter – Krefeld
Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
Csata Attila – Västra Frölunda
Szentkirályi Csaga – Vällingby

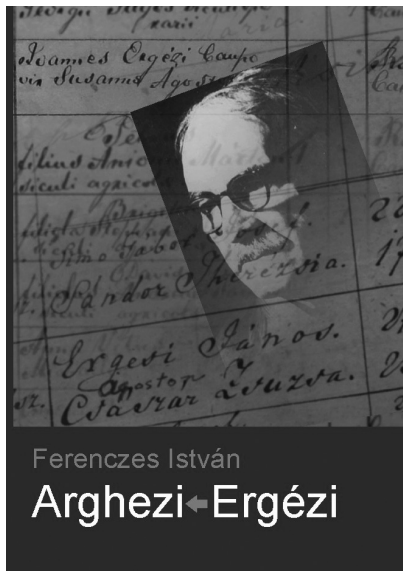
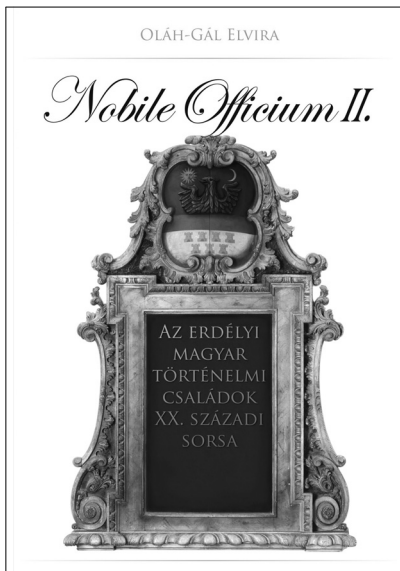
Szerbia

Apró József – Topolya
Benda Török Livia – Moholgunaras
Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta
Csáki Edina – Topolya
Fekete J. József – Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – Magyarakanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka
Lengyel Emese – Topolya
Nagybecskereki Gimnázium –
Nagybecskerek
Nagy Majláth Ágota – Topolya
Nyirádi Hajnalka – Topolya
Pressburger Kucor Blanka – Topolya
Rancz Károly – Pancsova
Surányi Roland – Óbecse (4 darab
egyéves előfizetés)
Tari István – Óbecse
Vajda Annamária – Topolya
Vastag Gázsó Hargita – Topolya
Zolcer Andrea – Topolya
Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
Kiss Mónika – Őrös
Pallér Péter – Komárom
Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignácz Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. Régi székely írók	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor az újabb kutatások tükrében	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor leveleiből	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklód Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.